

Istorie. Istorie universală

Trunchi comun (TC),
filiera teoretică, profilul
real, toate specializările;
filiera tehnologică,
toate profilurile, toate
calificările profesionale;
filiera vocațională,
toate profilurile, toate
specializările – clasa a IX-a

9

FLORICA BOHÎLȚEA MIHUȚ
ECATERINA LUNG
ADINA-MELANIA NĂSTASIE
ELENA ISABELA POPA

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației și Cercetării.
Acest proiect de manual școlar este realizat în conformitate cu Programa școlară aprobată prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 6930 din 19.12.2025
Numărul de telefon 119 – număr unic de telefon la nivel național
pentru cazurile de abuz împotriva copiilor
Numărul de telefon 116.111 – număr de asistență pentru copii, în conformitate cu
Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului,
republicată, cu modificările și completările ulterioare

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII

ISTORIE. ISTORIE UNIVERSALĂ

Trunchi comun (TC),
filiera teoretică, profilul real, toate specializările;
filiera tehnologică, toate profilurile, toate calificările profesionale;
filiera vocațională, toate profilurile, toate specializările

Clasa a IX-a

FLORICA BOHÎLȚEA MIHUȚ, doctor în istorie, conf. univ. habil. la Facultatea de Istorie a Universității din București. Domeniile principale de interes cuprind istoria socială a lumii romane (perioada Republicană și a Principatului), studiile de gen, arta și arhitectura romană și etnologia spațiului românesc, a căror cercetare a fost valorizată în numeroase participări la manifestări științifice naționale și internaționale. Este autoare a unor studii de autor sau în colaborare, publicate în reviste sau volume colective în țară și în străinătate; lucrări de autor: *Istoria familiei romane* (Corint, 2009); *Condiția femeii la Roma în secolul I a.Chr.* (Ed. Universității din București, 2010); *Building a House in Rural Romania before and after 1989* (Cambridge Scholars Publishing, 2019); coordonarea ca unic editor sau în colaborare a unor volume cu tematică din domeniul istoriei, etnologiei și a studiilor culturale, apărute la edituri din România și din Franța (Classiques Garnier – Paris). Coordonator de lucrări de finalizare a studiilor (licență, master) de peste 25 de ani, coordonator de lucrări de gradul didactic I și președinte în comisii pentru obținerea gradului didactic I de peste 15 ani.

ECATERINA LUNG, prof. univ. dr. la Facultatea de Istorie, Departamentul de Istorie Antică, Arheologie și Istoria Artei, director al Centrului de Studii Medievale al Universității din București (2013–2025) și secretar științific al aceluiași centru (din 2025). A fost cercetător invitat la Centre d'Histoire du Christianisme, Université Jean Moulin – Lyon 3 (2001–2002) și a beneficiat de granturi postdoctorale la Université Libre de Bruxelles (2001) și la Université Jean Moulin – Lyon 3 (2004, 2006). Membru fondator al International Society for Cultural History, președinte al comitetului științific al aceleiași societăți (2022–2024). A publicat monografii, articole, studii, în reviste academice și în volume apărute în țară și în străinătate (Franța, Italia, Spania, Ungaria, SUA, Georgia, Maroc). Este autoare de manuale universitare și școlare de istorie, coautoare a culegerilor de documente pentru uzul profesorilor *Istoria României în texte*. Președinte de comisii de admitere la gradul I didactic, de comisii de susținere a gradului I și coordonator al lucrărilor științifico-metodice pentru obținerea gradului I. Membru în comisii de susținere a gradului II didactic, în comisii de definitivare în învățământ și în comisii de titularizare, precum și în comisia de selecție a inspectorilor școlari (disciplina Istorie, București).

ADINA-MELANIA NĂSTASIE, profesor gradul didactic I la Colegiul Național „Gheorghe Lazăr” din București. Autor de studii și lucrări de specialitate în domeniul istoriei și al unor instrumente didactice (ghid de gândire critică, clasa a IX-a). Coordonator de practică pedagogică la Facultatea de Psihologie și Științele Educației din București. Membru în Corpul Național de experți în management educațional, membru în Corpul de Profesori Evaluatori pentru Examenele și Concursurile Naționale (CPEECN).

ISABELA POPA, doctor în istorie, profesor la Școala Gimnazială „Ion I.C. Brătianu” din București (2009) și director adjunct (2021). Din 2017 este lector colaborator al Facultății de Istorie a Universității din București (susține cursuri și seminare de „Istoria Orientului și a Asiei în Antichitate”, inclusiv în sistem ID, precum și cursuri de limba acadiană și de istoria femeii în Mesopotamia). Susține seminare în cadrul Masterului Didactic pentru disciplina „Studiul istoriei. Metode și impact social”. A fost beneficiara unei burse de cercetare SCIEX la Universitatea din Zürich (2012–2013). A susținut seminarul „Difuziunea religioasă în Orientul antic” în cadrul programului de master „Științele Antichității, medievistică și arheologie”, precum și cursul „Istoria artei în Orientul antic” pentru studenții programului de licență Istoria Artei (2025). Autoarea volumului *Agency of Women in Mesopotamian Religion of the Second Millennium B.C.* (Ed. Universității din București, 2019). Activitatea într-o școală în care învață numeroși elevi proveniți din medii defavorizate a evidențiat importanța înțelegerii experiențelor și a nevoilor specifice de învățare ale acestora, consolidând convingerea că educația de calitate presupune crearea unor oportunități reale de dezvoltare și incluziune pentru fiecare elev.

DEȘTEAPTĂ-TE, ROMÂNE!

Versuri de Andrei Mureșanu
Muzică de Anton Pann

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertatea și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

CUPRINS

Deșteaptă-te române	3
Competențe generale și specifice	5
Ghid de utilizare a manualului.....	6
Portofoliul elevului/metode didactice	7

I. LABORATORUL ISTORIEI

Lecția 1: Timp, spațiu istoric, concepte	8
Lecția 2: Surse istorice.....	12

II. ZORII CIVILIZAȚIEI

Lecția 1: Repere ale Preistoriei	14
Lecția 2: Mesopotamia și Egiptul antic. Structuri politice, societate și economie	18
Lecția 3: Cultura Orientului Antic	22
Recapitulare.....	26
Evaluare.....	26

III. ORIGINILE CIVILIZAȚIEI EUROPENE: MODELE POLITICE ȘI CULTURALE ÎN LUMEA GRECO-ROMÂNĂ

Lecția 1: Colonizarea greacă. <i>Polisul și formele de guvernare – Atena și Sparta</i>	28
Lecția 2: Grecii între alianțe și războaie. Alexandru Macedon	32
Lecția 3: Roma antică. De la Regalitate la Imperiu	36
Lecția 4: Modele culturale în lumea greco-romană.....	40
Recapitulare	44
Evaluare.....	45

IV. GENEZA LUMII MEDIEVALE

Lecția 1: Impactul marilor migrații. Europa Apuseană de la regatele germanice la Carol cel Mare.....	46
Lecția 2: Imperiul Bizantin: instituții, religie și cultură	50
Lecția 3: Islamul și expansiunea arabă	52
Recapitulare.....	54
Evaluare.....	55

V. CREDINȚĂ, PUTERE ȘI CUNOAȘTERE ÎN LUMEA MEDIEVALĂ

Lecția 1: Societate, mentalități și viață cotidiană. Lumea urbană.....	56
Lecția 2: Biserica în Evul Mediu.....	60
Lecția 3: Timpul marilor catedrale. Moștenirea culturală a Europei medievale	62
Lecția 4: Evoluții politice: centralizarea statală	64
Lecția 5: Declinul Evului Mediu: războaie, foamete, epidemii.....	66
Recapitulare.....	68
Evaluare.....	69

VI. LUMEA ÎN MIȘCARE. TRANZIȚIA SPRE MODERNITATE

Lecția 1: Cursa pentru mirodenii. Marile descoperiri geografice	70
Lecția 2: <i>Omul – măsura tuturor lucrurilor.</i> Umanismul și Renașterea ...	74
Lecția 3: Reforma religioasă și impactul asupra Europei	78
Lecția 4: <i>Statul sunt eu!</i> Absolutismul monarhic	80
Recapitulare.....	82
Evaluare.....	83
RECAPITULARE FINALĂ.....	84
EVALUARE FINALĂ	86
TERMENI ISTORICI.....	87

COMPETENȚE GENERALE ȘI SPECIFICE

COMPETENȚE GENERALE

1. Analizarea evenimentelor și proceselor istorice, folosind reperele de timp și spațiu, conceptele și limbajul specific istoriei, pentru a elabora explicații și interpretări argumentate
2. Formularea de argumente și judecăți de valoare folosind informațiile din surse care prezintă perspective multiple asupra evenimentelor și proceselor istorice
3. Valorificarea experienței istorice și a diversității culturale pentru argumentarea atitudinilor civice
4. Utilizarea gândirii critice și a strategiilor de învățare autonomă, colaborativă și continuă folosind exemple din istorie

COMPETENȚE SPECIFICE

- 1.1 Utilizarea reperelor de timp și spațiu în relatarea evenimentelor și proceselor istorice din epocile studiate
- 1.2 Explicarea relației cauză-efect într-o succesiune de evenimente și procese istorice
- 2.1 Recunoașterea tipurilor de surse istorice pentru a le valorifica în diverse contexte de viață
- 2.2 Extragerea informațiilor din surse diferite pe baza unor repere istorice
- 3.1 Descrierea evoluției formelor de organizare politică în epoci istorice diferite
- 3.2 Recunoașterea elementelor civice și culturale care contribuie la identitatea Europei contemporane
- 4.1 Selectarea surselor necesare pentru prezentarea unui eveniment și/sau proces istoric
- 4.2 Organizarea informațiilor din mai multe surse pentru realizarea unui proiect

FIȘĂ DE OBSERVARE SISTEMATICĂ PE PARCURS A ACTIVITĂȚII ȘI COMPORTAMENTULUI ELEVILOR

Criteriu observat	1	2	3
Participă activ la discuții	☐	☐	☐
Respectă instrucțiunile	☐	☐	☐
Lucrează independent	☐	☐	☐
Colaborează eficient	☐	☐	☐
Manifestă comportament adecvat	☐	☐	☐

1 = rar; 2 = uneori; 3 = întotdeauna

FIȘĂ DE AUTOEVALUARE

Istorie (clasa a IX-a)	Nume: _____	Data: ____/____/____
1. Implicare la oră	☐ foarte bună ☐ bună ☐ satisfăcătoare ☐ redusă	
2. Înțelegerea lecției	☐ complet ☐ parțial ☐ dificil	
3. Atenție și participare	☐ constantă ☐ uneori ☐ rar	
4. Rețin informațiile esențiale	☐ da ☐ parțial ☐ nu	
5. Dificultăți întâmpinate	☐ nu am ☐ unele ☐ multe	
6. Direcție de îmbunătățire	☐ învăț mai bine lecția ☐ particip mai activ ☐ îmi organizez mai bine notițele	

GHID DE UTILIZARE A MANUALULUI

MANUALUL CUPRINDE VARIANTELE TIPĂRITĂ ȘI DIGITALĂ

**Simboluri folosite
în varianta digitală**

Rezolvă

Privește

Vizionează

MANUALUL ESTE STRUCTURAT ÎN UNITĂȚI DE ÎNVĂȚARE, CARE CUPRIND:

- repere cronologice
- titlul lecției
- textul lecției
- aplicații
- schemă suport
- proiect
- aprofundează
- studiu de imagine

LECȚIE

LECȚIE 1

LECȚIE 2

LECȚIE 3

LECȚIE 4

LECȚIE 5

LECȚIE 6

LECȚIE 7

LECȚIE 8

LECȚIE 9

LECȚIE 10

LECȚIE 11

LECȚIE 12

LECȚIE 13

LECȚIE 14

LECȚIE 15

LECȚIE 16

LECȚIE 17

LECȚIE 18

LECȚIE 19

LECȚIE 20

LECȚIE 21

LECȚIE 22

LECȚIE 23

LECȚIE 24

LECȚIE 25

LECȚIE 26

LECȚIE 27

LECȚIE 28

LECȚIE 29

LECȚIE 30

LECȚIE 31

LECȚIE 32

LECȚIE 33

LECȚIE 34

LECȚIE 35

LECȚIE 36

LECȚIE 37

LECȚIE 38

LECȚIE 39

LECȚIE 40

LECȚIE 41

LECȚIE 42

LECȚIE 43

LECȚIE 44

LECȚIE 45

LECȚIE 46

LECȚIE 47

LECȚIE 48

LECȚIE 49

LECȚIE 50

LECȚIE 51

LECȚIE 52

LECȚIE 53

LECȚIE 54

LECȚIE 55

LECȚIE 56

LECȚIE 57

LECȚIE 58

LECȚIE 59

LECȚIE 60

LECȚIE 61

LECȚIE 62

LECȚIE 63

LECȚIE 64

LECȚIE 65

LECȚIE 66

LECȚIE 67

LECȚIE 68

LECȚIE 69

LECȚIE 70

LECȚIE 71

LECȚIE 72

LECȚIE 73

LECȚIE 74

LECȚIE 75

LECȚIE 76

LECȚIE 77

LECȚIE 78

LECȚIE 79

LECȚIE 80

LECȚIE 81

LECȚIE 82

LECȚIE 83

LECȚIE 84

LECȚIE 85

LECȚIE 86

LECȚIE 87

LECȚIE 88

LECȚIE 89

LECȚIE 90

LECȚIE 91

LECȚIE 92

LECȚIE 93

LECȚIE 94

LECȚIE 95

LECȚIE 96

LECȚIE 97

LECȚIE 98

LECȚIE 99

LECȚIE 100

LECȚIE 1

LECȚIE 2

LECȚIE 3

LECȚIE 4

LECȚIE 5

LECȚIE 6

LECȚIE 7

LECȚIE 8

LECȚIE 9

LECȚIE 10

LECȚIE 11

LECȚIE 12

LECȚIE 13

LECȚIE 14

LECȚIE 15

LECȚIE 16

LECȚIE 17

LECȚIE 18

LECȚIE 19

LECȚIE 20

LECȚIE 21

LECȚIE 22

LECȚIE 23

LECȚIE 24

LECȚIE 25

LECȚIE 26

LECȚIE 27

LECȚIE 28

LECȚIE 29

LECȚIE 30

LECȚIE 31

LECȚIE 32

LECȚIE 33

LECȚIE 34

LECȚIE 35

LECȚIE 36

LECȚIE 37

LECȚIE 38

LECȚIE 39

LECȚIE 40

LECȚIE 41

LECȚIE 42

LECȚIE 43

LECȚIE 44

LECȚIE 45

LECȚIE 46

LECȚIE 47

LECȚIE 48

LECȚIE 49

LECȚIE 50

LECȚIE 51

LECȚIE 52

LECȚIE 53

LECȚIE 54

LECȚIE 55

LECȚIE 56

LECȚIE 57

LECȚIE 58

LECȚIE 59

LECȚIE 60

LECȚIE 61

LECȚIE 62

LECȚIE 63

LECȚIE 64

LECȚIE 65

LECȚIE 66

LECȚIE 67

LECȚIE 68

LECȚIE 69

LECȚIE 70

LECȚIE 71

LECȚIE 72

LECȚIE 73

LECȚIE 74

LECȚIE 75

LECȚIE 76

LECȚIE 77

LECȚIE 78

LECȚIE 79

LECȚIE 80

LECȚIE 81

LECȚIE 82

LECȚIE 83

LECȚIE 84

LECȚIE 85

LECȚIE 86

LECȚIE 87

LECȚIE 88

LECȚIE 89

LECȚIE 90

LECȚIE 91

LECȚIE 92

LECȚIE 93

LECȚIE 94

LECȚIE 95

LECȚIE 96

LECȚIE 97

LECȚIE 98

LECȚIE 99

LECȚIE 100

LECȚIE 1

LECȚIE 2

LECȚIE 3

LECȚIE 4

LECȚIE 5

LECȚIE 6

LECȚIE 7

LECȚIE 8

LECȚIE 9

LECȚIE 10

LECȚIE 11

LECȚIE 12

LECȚIE 13

LECȚIE 14

LECȚIE 15

LECȚIE 16

LECȚIE 17

LECȚIE 18

LECȚIE 19

LECȚIE 20

LECȚIE 21

LECȚIE 22

LECȚIE 23

LECȚIE 24

LECȚIE 25

LECȚIE 26

LECȚIE 27

LECȚIE 28

LECȚIE 29

LECȚIE 30

LECȚIE 31

LECȚIE 32

LECȚIE 33

LECȚIE 34

LECȚIE 35

LECȚIE 36

LECȚIE 37

LECȚIE 38

LECȚIE 39

LECȚIE 40

LECȚIE 41

LECȚIE 42

LECȚIE 43

LECȚIE 44

LECȚIE 45

LECȚIE 46

LECȚIE 47

LECȚIE 48

LECȚIE 49

LECȚIE 50

LECȚIE 51

LECȚIE 52

LECȚIE 53

LECȚIE 54

LECȚIE 55

LECȚIE 56

LECȚIE 57

LECȚIE 58

LECȚIE 59

LECȚIE 60

LECȚIE 61

LECȚIE 62

LECȚIE 63

LECȚIE 64

LECȚIE 65

LECȚIE 66

LECȚIE 67

LECȚIE 68

LECȚIE 69

LECȚIE 70

LECȚIE 71

LECȚIE 72

LECȚIE 73

LECȚIE 74

LECȚIE 75

LECȚIE 76

LECȚIE 77

LECȚIE 78

LECȚIE 79

LECȚIE 80

LECȚIE 81

LECȚIE 82

LECȚIE 83

LECȚIE 84

LECȚIE 85

LECȚIE 86

LECȚIE 87

LECȚIE 88

LECȚIE 89

LECȚIE 90

LECȚIE 91

LECȚIE 92

LECȚIE 93

LECȚIE 94

LECȚIE 95

LECȚIE 96

LECȚIE 97

LECȚIE 98

LECȚIE 99

LECȚIE 100

[illegible]

- ## TERMINI ISTORICI

[illegible]

GHID DE UTILIZARE 7

1. TIMP, SPAȚIU ISTORIC, CONCEPTE

Calendar egiptean.

REPERE CRONOLOGICE

PREISTORIA

de la apariția primilor hominizi până la apariția scrierii (cca 3400 – 3000 î.Hr.)

ANTICHITATEA

cca 3400/3000 î.Hr. – 476 d.Hr.
(căderea Imperiului Roman de Apus)

EVUL MEDIU

476 – 1492 (descoperirea Americii)

EPOCA MODERNĂ

1492 – 1918
(sfârșitul Primului Război Mondial)

EPOCA CONTEMPORANĂ

1918 – prezent

Istoria este știința care studiază trecutul societății umane pe baza urmelor lăsate de activitatea oamenilor. Ea nu este o simplă povestire, deoarece se întemeiază pe analiza critică a surselor și pe argumente. Istoricul nu inventează trecutul, ci îl reconstruiește, încercând să răspundă la întrebările: **cine, unde, când, cum și de ce?** Cunoașterea istorică reprezintă astfel o explicație a evenimentelor și proceselor în **contextul** lor.

Nevoia de a păstra memoria faptelor importante a existat încă din Antichitate. Herodot din Halicarnas, considerat „părintele istoriei”, a descris războaiele dintre greci și persi pentru a explica cauzele lor și pentru a păstra amintirea „isprăvilor mari și minunate”.

Istoria cuprinde atât **evenimente**, cât și **procese**. Evenimentele sunt fapte clar delimitate în timp și spațiu (o bătălie, un tratat), în timp ce procesele istorice reprezintă transformări de lungă durată, precum formarea statelor sau industrializarea.

Studiul trecutului se realizează prin raportare la **timp** și **spațiu**, adică la „când” și „unde”. Stabilirea succesiunii faptelor este obiectul **cronologiei**, care utilizează unități precum anul, deceniul, secolul și mileniul. Pentru a înțelege evoluția societății, istoricii împart convențional trecutul în epoci istorice: **Preistoria**, **Antichitatea**, **Evul Mediu**, **Epoca modernă** și **Epoca contemporană**. O perioadă mai amplă este era istorică, care începe de la un eveniment-reper pentru numerotarea anilor (de exemplu, nașterea lui Hristos pentru creștini sau Hegira pentru musulmani).

Spațiul istoric reprezintă cadrul geografic al desfășurării evenimentelor, de la o localitate până la un continent, și este influențat de mediul natural, resurse și populație. În interiorul lui se pot forma **spații de civilizație**, caracterizate prin valori și instituții comune.

Evenimentele istorice sunt explicate prin **cauzalitate** – relația dintre cauze și efecte. Ele nu apar întâmplător, ci sunt rezultatul unor factori politici, economici, sociali sau culturali și produc consecințe pe termen scurt sau lung.

Înțelegerea corectă a trecutului presupune și **multiperspectivitate**, adică analizarea aceluiași fapt din puncte de vedere diferite, prin compararea surselor. Astfel, se urmărește **obiectivitatea**, pre-

zentarea faptelor pe baza unor dovezi variate și verificate. Istoria nu oferă o interpretare unică, ci explicații argumentate despre evoluția societății.

Calendar babilonian.

APLICAȚII

1. Analizează harta de mai jos și rezolvă cerințele:
 - a. Identifică două state care există și astăzi în Europa.
 - b. Identifică două entități politice prezente doar pe harta din imagine.
 - c. Explică, în 4–5 rânduri, cum a evoluat spațiul politic european în timp, indicând o cauză a acestei evoluții.

Europa și imperiul lui Napoleon(1804–1815).

2. Completează un tabel, după modelul următor, folosind informațiile din lecție, cunoștințele tale și informații din mediul virtual.

Epoca istorică	Interval cronologic orientativ	Un eveniment sau un proces istoric reprezentativ
Preistoria		
Antichitatea		
Evul Mediu		
Epoca modernă		
Epoca contemporană		

3. Pornind de la textul lecției, care arată că un eveniment istoric trebuie analizat prin raportare la timp, spațiu, actori implicați, cauze și consecințe, analizează cucerirea Daciei de către romani, folosind metoda

„Explozia stelară”. La final, formulează o concluzie de 4–5 rânduri în care să explici de ce cucerirea Daciei poate fi considerată un eveniment important pentru istoria spațiului carpato-danubiano-pontic.

Geopolitica: legătura dintre spațiu și putere

Geopolitica studiază modul în care poziția geografică, resursele naturale, clima sau accesul la mări și fluvii influențează puterea unui stat și deciziile sale politice. De-a lungul istoriei, controlul unor teritorii importante, al rutelor comerciale sau al zonelor bogate în resurse a dus la alianțe, conflicte și schimbări de frontieră. Privite astfel, hărțile istorice nu arată doar unde s-au aflat statele, ci și de ce unele regiuni au avut un rol mai important decât altele.

C

Retragerea lui Napoleon din Moscova (1812), Adolph Northen.

ȘTIAI CĂ...

- Istoria nu se schimbă, dar interpretarea ei poate fi modificată prin descoperirea unor noi surse sau reinterpretarea celor existente?
- Babilonienii foloseau, acum aproximativ 4 000 de ani, un calendar cu 12 luni?
- Egiptenii au stabilit durata anului la 365 de zile, observând revărsarea periodică a Nilului?

3. Studiază cu atenție sursele **A** și **B** și rezolvă cerințele:

A. „Dacă e adevărat că scopul justifică mijloacele, atunci utilizarea bombei atomice a fost justificată, deoarece a îngenucheat Japonia și a pus capăt acestui război oribil. Fără bomba atomică, războiul ar fi durat mai mult, și câte mii și mii de bărbați, femei și copii neajutorați ar fi murit și ar fi suferit inutil.”

(Delfin Jaranilla, judecător,
Tribunalul pentru crime de război de la Tokio, 1946)

B. „Dintr-odată un fulger intens a luminat cerul și am fost aruncată la pământ. Incendiile au izbucnit peste tot. Am fugit cât mai repede posibil de flăcările care se apropiau de noi. Nu mai eram înconjurată de ființe umane. Pielea și carnea le atârnavă, copiii aveau ochii ieșiți din orbite. Chiar și astăzi strălucirea soarelui la asfințit îmi amintește de acea zi și îmi trezește durerea.”

(Emiko Okada, supraviețuitoare
a bombardamentului de la Hiroshima)

a. Care sunt punctele de vedere asupra bombardamentului de la Hiroshima prezentate de cele două surse și din ce perspectivă vorbește fiecare autor?

b. Cum influențează funcția și experiențele personale ale autorilor modul în care sunt prezentate faptele în cele două surse?

c. Argumentează importanța multiperspectivității în abordarea evenimentului la care fac referire sursele **A** și **B**.

4. Privește cu atenție sursa **C** și apoi rezolvă cerințele:

a. Identifică două elemente din imagine care indică desfășurarea evenimentului într-un spațiu geografic nefavorabil.

b. Precizează două caracteristici ale mediului natural sugerate de imagine și explică cum puteau influența acestea desfășurarea acțiunii istorice.

c. Identifică, pe baza imaginii, o relație cauză–efect și argumentează, în 5–6 rânduri, că mediul natural poate influența decisiv desfășurarea unui eveniment istoric.

CÂNDIRE CRITICĂ

Imaginează-ți că un coleg afirmă:
„Istoria nu este utilă, pentru că vorbește doar despre trecut.”

Argumentează, într-un text de 8–10 rânduri, de ce această afirmație este greșită. Folosește un exemplu relevant.

Sculptură în piatră
din Sumerul antic cu
scriere cuneiformă.

5. Citește cu atenție textele de mai jos și rezolvă cerințele:

D. „Herodot din Halicarnas înfățișează aici rodul cercetărilor sale, pentru ca faptele oamenilor să nu pălească prin trecerea vremii, iar isprăvile mari și minunate săvârșite... să nu fie date uitării.”

(Herodot, *Istorii*)

E. „Faptele lui Tiberius, ale lui Gaius, ale lui Claudius și ale lui Nero, câtă vreme au fost în viață, au fost falsificate de frică, iar după moartea lor, au fost relatate sub imperiul unei uri încă proaspete. De aici hotărârea de a înfățișa câte ceva despre Augustus și anume sfârșitul domniei sale, apoi principatul lui Tiberius și celelalte, fără ură și părtinire, porniri ale căror cauze îmi sunt străine.”

(Tacitus, *Anale*)

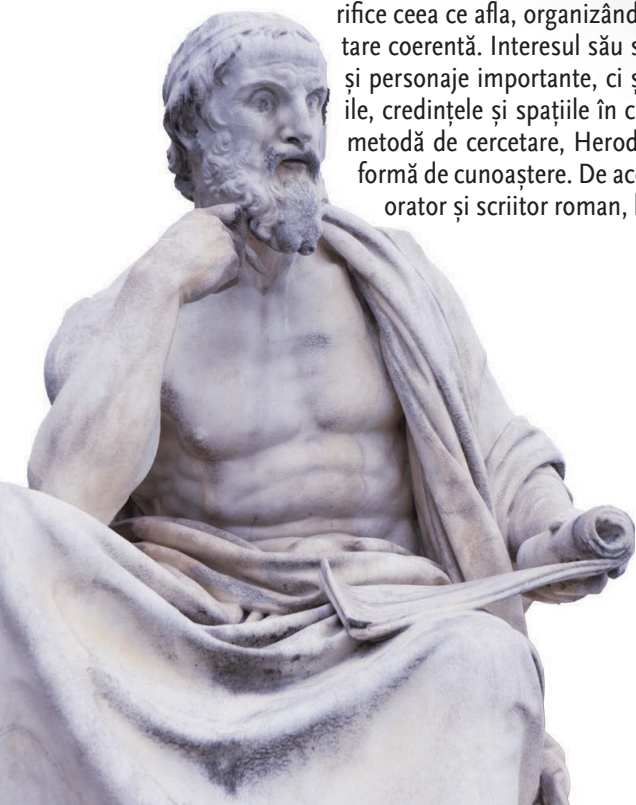
1. Precizează scopul scrierii istoriei, așa cum reiese din sursa **D**.
2. Precizează două cauze ale deformării faptelor istorice, identificate în sursa **E**.
3. Prezintă, în 2–3 rânduri, o asemănare între mesajul sursei **D** și cel al sursei **E**.
4. Argumentează, în 5–6 rânduri, faptul că obiectivitatea este esențială în scrierea istoriei, raportându-te la sursa **E**.

DICȚIONAR BIOGRAFIC

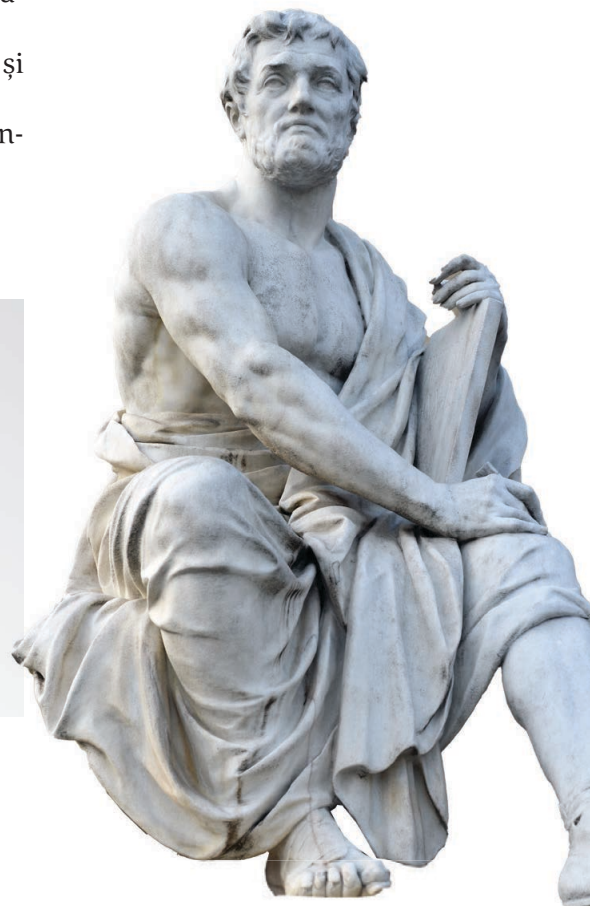
HERODOT

Herodot din Halicarnas, care a trăit în secolul al V-lea î.Hr. (cca 484 î.Hr.–cca 425 î.Hr.), este văzut ca unul dintre întemeietorii istoriei. Pentru a scrie despre trecut, el a călătorit mult, a observat cu atenție locurile despre care vorbea și a adunat informații de la oameni din regiuni diferite. A ascultat relatări, a pus întrebări și a încercat să verifice ceea ce afla, organizând apoi aceste date într-o prezentare coerentă. Interesul său s-a îndreptat nu doar spre fapte și personaje importante, ci și spre viața popoarelor, tradițiile, credințele și spațiile în care acestea trăiau. Prin această metodă de cercetare, Herodot a deschis drumul istoriei ca formă de cunoaștere. De aceea, Cicero (106–43 î.Hr.), mare orator și scriitor roman, l-a numit „părintele istoriei”.

TACITUS

Tacitus, istoric roman din secolele I–II d.Hr. (cca 56 d.Hr.–cca 120 d.Hr.), a cercetat trecutul cu multă atenție și spirit critic. Pentru a scrie istoria, el s-a folosit de surse scrise, de relatări anterioare și de cunoașterea directă a vieții politice romane. A urmărit cu grijă informațiile disponibile, a căutat să înțeleagă cauzele evenimentelor și a analizat efectele deciziilor luate de conducători. În scrierile sale, trecutul este cercetat nu doar pentru a fi prezentat, ci și pentru a fi explicat. Astfel, istoria devine la Tacitus și o reflecție asupra puterii, a responsabilității și a relației dintre conducători și societate.

REȚINE

- Istoria este știința care reconstruiește trecutul societății umane pe baza analizei critice a surselor.
- Studiul istoriei presupune raportarea permanentă la timp și spațiu, folosind cronologia și periodizarea.
- Istoricii explică faptele prin identificarea cauzelor și consecințelor și prin compararea mai multor perspective, pentru a obține o interpretare cât mai obiectivă. Astfel, istoria oferă o înțelegere argumentată a evoluției societății, nu o simplă relatare a evenimentelor.

Ostracon cu rugăciune.

Hrisov prin care Antonie Vodă întemeiază o școală în Câmpulung (1669).

2. SURSE ISTORICE

Istoria este o știință bazată pe dovezi concrete, numite **surse istorice**, fără de care trecutul nu poate fi cunoscut. Acestea reprezintă totalitatea urmelor lăsate de oameni de-a lungul timpului și oferă informații despre viață, evenimentele și mentalitățile epocilor trecute.

Sursele istorice pot fi **scrise** sau **nescrise**. Sursele scrise includ documente oficiale, inscripții, cronici, jurnale, scrisori, ziare, hărți sau lucrări literare și științifice. Sursele nescrise cuprind mai multe categorii. Cele mai importante sunt **sursele arheologice**, adică vestigiile materiale descoperite prin săpături: construcții, ruine, unelte, arme, vase, podoabe, monede, morminte sau oseminte. Acestea oferă informații despre modul de viață, ocupații, tehnologie și credințe, mai ales pentru perioadele fără documente scrise. În categoria surselor nescrise intră și izvoarele iconografice (picturi, fresce, sculpturi, fotografii) și tradițiile orale (legende, cântece, obiceiuri). În epoca actuală au devenit importante și **sursele multimedia**, precum înregistrările audio și video, fotografiile digitale sau arhivele online, care documentează evenimente recente și experiențele oamenilor obișnuiți.

După legătura cu evenimentele studiate, sursele sunt **primare** și **secundare**. Sursele primare sunt create în epoca respectivă și oferă informații directe - de exemplu un decret, o cronică contemporană, o scrisoare, o fotografie sau o filmare. Sursele secundare sunt realizate ulterior, pe baza analizei surselor primare, și includ manuale, studii sau documentare istorice, care oferă interpretări și explicații.

Pentru a utiliza corect informațiile, istoricul aplică anumite criterii de analiză a surselor. El identifică tipul sursei, data și locul de proveniență, autorul și poziția sa, scopul documentului și publicul căruia i se adresează. Apoi, analizează conținutul – atât informațiile explicite, cât și pe cele care pot fi deduse – și le compară cu alte surse (coroborarea surselor) pentru a verifica credibilitatea și a evita interpretările greșite.

Înțelegerea documentelor presupune și interpretarea **limbajului istoric**, adică explicarea termenilor și ideilor din trecut astfel încât să fie corect înțelese de oamenii de astăzi fără a le schimba sensul original. Cercetarea trecutului se sprijină pe colaborarea cu științe auxiliare precum arheologia, epigrafia, numismatica sau lingvistica. În prezent, metodele tradiționale sunt completate de tehnologii moderne – datarea cu **Carbon-14**, analiza ADN, imaginile satelitare sau scanarea **LIDAR** – care permit descoperirea și interpretarea mai precisă a vestigiilor istorice.

Tehnologie modernă: Scanner laser 3D pentru documentarea ruinelor antice. Arheologie digitală și conservarea patrimoniului cultural.

APLICAȚII

1. Identifică tipul surselor pentru fiecare dintre imaginile de mai jos și explică ce informații ar putea afla istoricii studiindu-le.

Marcus Aurelius,
pe un denar roman.

Coiful de la
Coțofenești.

Portretul soților
Arnolfini
(Jan van Eyck, 1434).

Oase oraculare –
China.

2. Completează un tabel, după modelul alăturat, formulând pentru fiecare etapă a analizei surselor istorice 2–3 întrebări orientative care pot ajuta la investigarea corectă a acesteia.

Etapile analizei unei surse istorice	Întrebări orientative
Identificarea tipului sursei	
Plasarea în timp și spațiu	
Identificarea autorului și a poziției sale	
Determinarea scopului și a destinatarului	
Analiza conținutului	
Coroborarea informațiilor	

3. Citește cu atenție textul de mai jos și rezolvă cerințele:

„Arheologia nu mai poate fi considerată, deja de multă vreme, o știință legată de anticari, aceasta reprezentând un cuprinzător mănunchi de direcții de cercetare, în care, de exemplu, științele naturii joacă un rol de seamă. De la fizică așteptăm datări precise ale resturilor organice, obținute pe baza măsurătorilor cu radiocarbon. [...] Științele geografice înlesnesc reconstituirea schimbărilor peisajului în decursul ultimelor milenii. Biologia este o parte componentă a oricărui șantier arheologic, oferindu-ne explicații asupra speciilor de animale vâdate și de animale domestice crescute, asupra speciilor de plante culese și cultivate, dar și asupra felului în care oamenii tratau problema resurselor naturale.”

(Svend Hansen, *Descoperiri arheologice din Germania*)

a. Menționează cele trei domenii științifice (în afară de istorie/arheologie) pe care autorul le consideră esențiale în reconstituirea trecutului.

b. Explică de ce autorul afirmă că arheologia nu mai poate fi considerată o știință legată exclusiv de „anticari”. Ce s-a schimbat în abordarea cercetării?

c. Argumentează, pe baza textului, ideea că omul din trecut nu poate fi studiat izolat de mediul său natural.

GÂNDIRE CRITICĂ

Consideri că digitalizarea arhivelor schimbă modul în care înțelegem trecutul? Justifică folosind informații din lecție sau din mediul virtual.

ȘTIAI CĂ...

... Unele informații despre viața oamenilor obișnuiți din Antichitate provin din gropile de gunoi ale orașelor?

... Există riscul unei „Epoci întunecate digitale”, deoarece multe fișiere moderne devin rapid inaccesibile?

... Dendrocronologia permite datarea lemnului și reconstituirea climei din trecut prin studiul inelelor copacilor?

Vase ceremoniale din bronz,
China, Dinastiile Shang- Zhou.

Sigiliul de aur al
reginei Hama, soția
lui Șalmanaser IV.

REȚINE

- Istoria se bazează pe surse istorice variate – arheologice, primare, secundare și multimedia – analizate critic prin criterii riguroase și interpretate cu ajutorul limbajului istoric și al metodelor interdisciplinare, pentru a reconstrui cât mai fidel trecutul.

REPERE CRONOLOGICE

PALEOLITIC

3,5 milioane – cca 11000 î.Hr.

MEZOLITIC

cca 11000 – 8000 î.Hr.

NEOLITIC

cca 8000 – 3500 î.Hr.

ENEOLITIC

3500 – 3000 î.Hr.

EPOCA BRONZULUI

3000/2600 – 1100 î.Hr.

EPOCA FIERULUI

1100 î.Hr. – sec. I î.Hr./I d.Hr.

Reconstituire hiper-realistă a unui bust de Neanderthal realizată de John Gurche (Hall of Human Origins, Smithsonian National Museum of Natural History, SUA).

„Deși natura îi oferă lungi perioade de timp acțiunii selecției naturale, ea nu-i oferă totuși o perioadă de timp nelimitată; [...] dacă vreo specie nu se modifică și nu se perfecționează în același grad cu concurenții săi, ea va fi exterminată.” (Charles Darwin, *Originea speciilor*)

1. REPERE ALE PREISTORIEI. DE LA VIAȚA NOMADĂ LA SEDENTARIZARE

Preistoria: repere și periodizare

Preistoria este prima și cea mai lungă perioadă din istoria omenirii: de la apariția primilor hominizi în Africa (cu numeroase descoperiri timpurii în Africa de Est), până la apariția scrisului, în jurul jumătății mileniului IV î.Hr., în orașe ca Uruk. Pentru această epocă nu avem texte, de aceea, o reconstituim pe baza vestigiilor materiale și a interpretării lor: unelte, urme de locuire, resturi de hrană, morminte, artă rupestră.

Convențional, Preistoria este împărțită în **Epoca pietrei** (Paleolitic, Mezolitic, Neolitic) și **Epoca metalelor** (Eneolitic/Chalcolitic, Epoca bronzului, Epoca fierului). Periodizarea ne ajută să ne orientăm în timp, dar tranzițiile nu au fost aceleași peste tot: unele comunități adoptă mai devreme agricultura sau metalurgia, altele mai târziu.

Paleoliticul și stilul de viață nomad

În Paleolitic, oamenii trăiau în grupuri mici și se deplasau frecvent în căutarea hranei. Modul de viață nomad presupunea adăposturi temporare (peșteri, colibe) și puține bunuri, ușor de transportat. Supraviețuirea depindea de capacitatea de adaptare: găsirea resurselor, protejarea grupului, folosirea unor soluții tehnice tot mai eficiente.

Un moment de cotitură îl reprezintă controlul focului, asociat adesea cu **Homo erectus**. Focul a oferit căldură și lumină, a permis prepararea termică a hranei și a extins arealul de locuire în zone cu climat mai aspru. Schimbările nu au fost însă doar materiale: îngrijirea focului presupunea planificare, memorie și cooperare, iar timpul petrecut împreună a favorizat interacțiunea socială. În paralel, uneltele din piatră se perfecționează treptat: de la așchii simple la topoare de mână și arme cu vârf din silex, os sau corn.

Acum aproximativ 45 000–40 000 de ani, **Homo sapiens** (*omul modern*) ajunge în Europa și conviețuiește o vreme cu Neanderthalienii. Adaptarea sa la noul mediu se reflectă atât în perfecționarea și diversificarea uneltelor, cât și în organizarea vânătorii în grup și în amenajarea unor adăposturi mai potrivite zonelor reci. În aceeași perioadă apar și primele manifestări de artă rupestră, considerate dovezi ale gândirii simbolice.

Revoluția neolitică și sedentarizarea

În mileniile de după ultima **glaciațiune**, clima se încălzește, iar oamenii descoperă treptat agricultura și domesticirea animalelor. Începutul **Neoliticului** este marcat de „**revoluția agricolă**”: trecerea la economia productivă, bazată pe cultivarea plantelor și creșterea animalelor. În Orientul Apropiat, în regiunea numită Semiluna Fertilă, sunt atestate de timpuriu cereale precum grâul și orzul și animale domestice precum caprele și oile. De aici, modelul se răspândește și se diversifică, în ritmuri diferite, în funcție de mediu, tradiții și contacte.

Producerea și stocarea hranei aduc un element nou: **surplusul**. Acesta susține creșterea populației și apariția așezărilor permanente. Satele neolitice au locuințe durabile (chirpici, lemn, stuf), spații comune și activități organizate în funcție de ciclurile agricole. În aceste condiții, diviziunea muncii se accentuează: pe lângă agricultori, apar meșteșugari (olari, țesători, împletitori), iar schimbul de produse (trocul) dezvoltă conexiunile locale. În mileniul IV î.Hr., inventarea roții și a roții olarului a ușurat transportul și a îmbunătățit producerea ceramicii.

Viața sedentară aduce și probleme noi: administrarea recoltelor, apărarea așezării, gestionarea conflictelor. Ca răspuns, apar forme de conducere incipiente (șefi de trib, consilii ale bătrânilor) și se consolidează structuri sociale mai complexe, precum **ginta**, **tribul** și **uniunile de triburi**. Credințele religioase se schimbă, iar **monumentele megalitice** (de tipul Stonehenge) sugerează efort colectiv, ceremonii și organizare pe termen lung.

Exemple reprezentative ale progreselor înregistrate în Neolitic sunt așezările de la Jerihon și Çatalhöyük. Jerihon este renumit pentru fortificațiile timpurii (zid și turn), indicând o comunitate bine organizată. Çatalhöyük, în Anatolia, oferă un model de locuire densă: case lipite, fără străzi, cu acces prin acoperiș; în interior se păstrează picturi și alte indicii ale unor practici rituale. Astfel de situri arată apariția comunităților stabile, precursori ale orașelor și civilizațiilor ulterioare.

Epoca metalelor: transformări sociale și politice

Trecerea la **Epoca metalelor** nu înseamnă doar schimbarea materialului uneltelor, ci o reorganizare a vieții economice și sociale. În **Eneolitic**, sunt folosite metale ușor de prelucrat, precum aurul și cuprul. Descoperirea topirii și turnării duce la apariția metalurgiei – extragerea metalelor din minereuri și prelucrarea lor.

Inventarea **bronzului** (aliaj de cupru și staniu) produce un salt tehnologic. Pentru că staniul este rar, se dezvoltă comerțul la mare distanță și apar rețele de schimb tot mai vaste. Metalurgia cere cunoștințe speciale, astfel că apar meșteșugari specializați, susținuți de surplusul agricol. Controlul minelor și al rutelor comerciale favorizează acumularea de bogății și stratificarea socială: elitele militare și **sacerdotale** își afirmă puterea prin arme și podoabe, iar obiceiurile funerare reflectă diferențele: morminte mai bogate, uneori acoperite cu tumuli.

O nouă etapă debutează cu utilizarea **fierului**. Deși acesta este mai răspândit decât staniul, prelucrarea lui cere metode mai avansate; după perfecționarea tehnicilor, uneltele devin mai eficiente, crescând productivitatea. Surplusul favorizează comerțul și întărirea unor centre economice, iar comunitățile tribale se organizează în formațiuni mai complexe.

Puterea se concentrează în așezări fortificate cu rol economic, administrativ, militar și religios, prefigurând orașele și statele. În această perioadă, apar primele monede bătute, din **electrum** sau argint, care înlocuiesc lingourile și obiectele standardizate ca mijloc oficial de schimb.

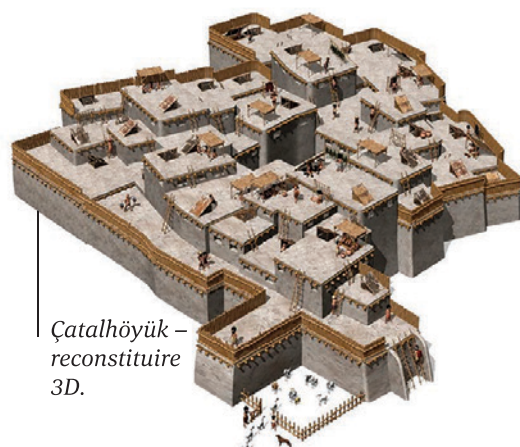
Inventarul funerar al unei regine din Epoca bronzului. Include obiecte din aur, argint și bronz (La Almoloya, Spania).

Ansamblul megalitic de la Stonehenge.

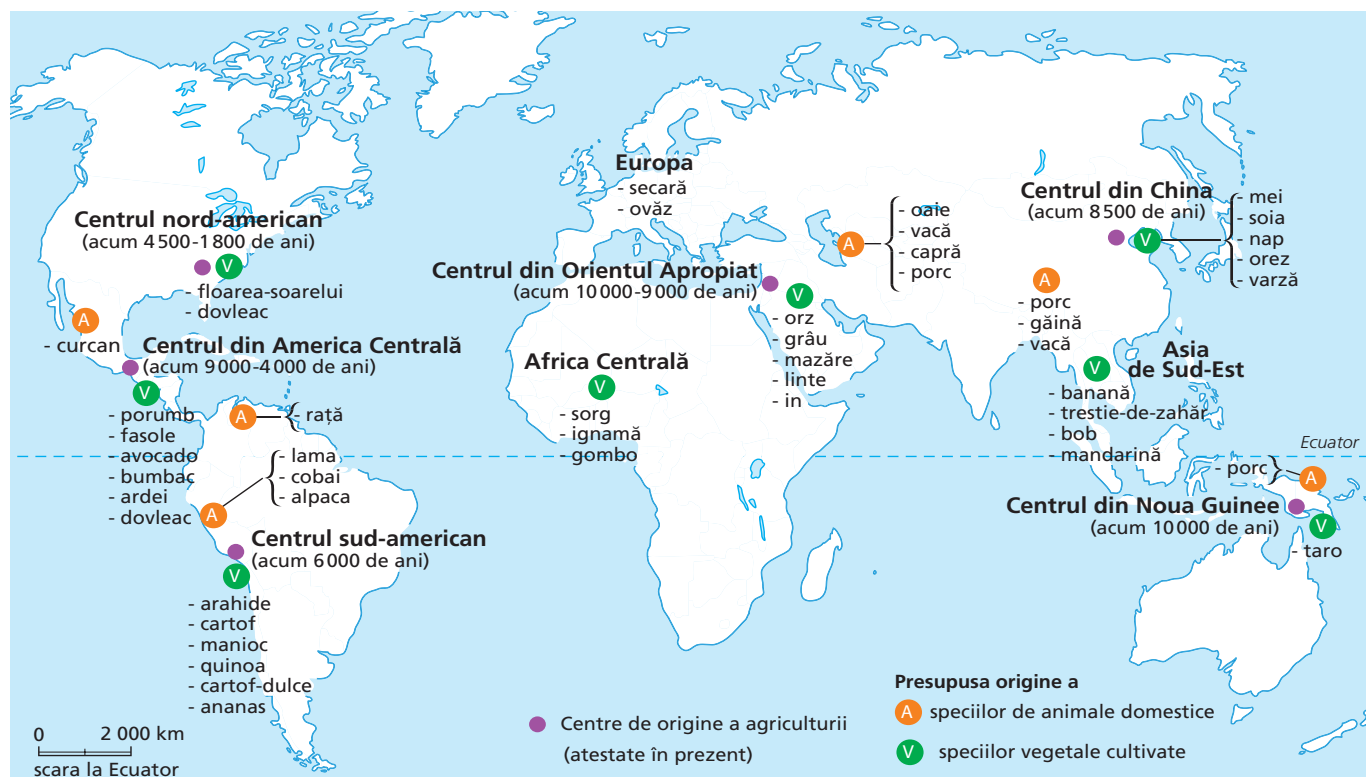

Reconstrucția unei locuințe lacustre, Germania.

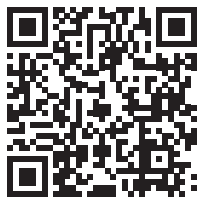
Çatalhöyük – reconstituire 3D.

Originile agriculturii.

BIBLIOTECA DIGITALĂ

Se poate folosi o aplicație AI sau Google translate pentru a traduce informațiile dacă este necesar.

APLICAȚII

1. Privește cu atenție harta de mai sus și apoi rezolvă cerințele:
 - a. Numește două centre de apariție a agriculturii. Precizează, pentru fiecare, un tip de plantă cultivată sau un animal domesticat menționat pe hartă.
 - b. Folosind informațiile din lecție și din hartă, explică de ce descoperirea agriculturii în aceste regiuni a dus la sedentarizare.
 - c. Prezintă două consecințe ale apariției surplusului de hrană asupra vieții oamenilor.

2. Citește cu atenție textul de mai jos și rezolvă cerințele:

„La începuturile ei, metalurgia a fost deopotrivă o artă și o tehnică. Minerii și metalurgiștii sunt inițiați în anumite mistere din care învață ce trebuie să facă. La fel ca și tehnicile vânătoriei și țesutului, prelucrarea aramei se învață prin exemplu și experiență concretă. Dar de această ucenicie nu se bucură toți membrii comunității; munca minerului, a topitorului și a turnătorului cere multă minunție și îndemănare, încât nu poate fi îndeplinită între arat și îngrijirea animalelor, ci necesită să i se consacre întreaga activitate. Drept urmare, industria aramei este prima care n-a fost practică de fiecare familie în parte pentru satisfacerea propriilor ei nevoi. [...] traiul lor nu a mai depins în primul rând de pământ, ci de tehnica lor și de produsele pe care le fabricau.”

(Gordon Childe, *De la preistorie la istorie*)

- Menționează, pe baza textului, două ocupații specifice Epocii metalelor.
- Explică, pe baza textului, de ce metalurgia necesită specializare.
- Identifică, în text, două informații aflate în relație cauză-efect.
- Argumentează afirmația conform căreia metalurgia a contribuit la apariția diviziunii muncii.

GÂNDIRE CRITICĂ

Redactează un minieseu de aproximativ 10 rânduri în care să explici dacă omul contemporan este cu adevărat independent de natură sau continuă să depindă de aceasta. Folosește informații din lecție și exemple actuale pentru a exprima o opinie argumentată.

MINIPROIECT „Pictura rupestră”

- Vizualizează imagini sau tururi virtuale ale peșterilor Lascaux, Chauvet sau Altamira.
- Pregătește o foaie colorată în nuanțe de galben-ocru sau gri pentru a imita peretele unei peșteri.
- Desenează, cu cretă colorată sau cărbune, un animal inspirat din picturile paleolitice.
- Expune lucrările în clasă ca o „galerie preistorică”.
- Redactează un mini-eseu (8–10 rânduri) în care îți imaginezi că ești autorul desenului și explici ce ai reprezentat, de ce și ce rol ar putea avea imaginea (magic, religios sau social).

TURURI VIRTUALE – SUPORT PENTRU MINIPROIECT

Lascaux, Franța.

Peștera Lascaux, reprezentarea unui cal.

Chauvet, Franța.

Peștera Chauvet, reprezentarea unui bizon.

ȘTIAI CĂ...

...Lucy este cel mai cunoscut *Australopithecus* și dovedește mersul biped?

...Mulți europeni și asiatici au în procent de 2% ADN neanderthalian?

...Dieta „paleo” se inspiră din alimentația vânătorilor-cu-legători?

„De ce crezi că oamenii preistorici au pictat animale pe pereții peșterilor? Doar pentru a le decora? Nu pare prea probabil, mai ales că peșterile erau foarte întunecoase. Desigur, nu putem ști cu certitudine, dar se crede că ei încercau, poate, să facă un fel de magie: să aducă animalele la viață prin imagine, convinși că, pictându-le pe pereți, acestea aveau să apară în realitate.”

(Ernst H. Gombrich,
O scurtă istorie a lumii)

REȚINE

- Preistoria cuprinde perioada dintre apariția primilor hominizi și inventarea scrisului și reflectă transformarea treptată a modului de viață uman.
- De la existența nomadă a Paleoliticului, bazată pe vânătoare și cules, se ajunge în Neolitic la agricultură, sedentarizare și formarea satelor, unde surplusul de hrană permite creșterea populației și specializarea activităților.
- În Epoca metalelor, progresele tehnologice determină accentuarea diferențelor sociale și apariția unor forme politice tot mai complexe, precursori ale civilizațiilor istorice.

REPERE CRONOLOGICE

MESOPOTAMIA

Perioada sumeriană

(cca 4000–2350 î.Hr.): Primele orașe-stat; scrierea cuneiformă, irigațiile.
Imperiul akkadian (cca 2350–2150 î.Hr.):
 Sargon cel Mare creează primul imperiu.

Renașterea sumeriană

(cca 2100–2000 î.Hr.):

Dinastia a III-a din Ur; mari ziggurate.

Vechiul Imperiu babilonian

(cca 1894–1595 î.Hr.): Babilonul domină regiunea; Codul lui Hammurabi.

Imperiul asirian (cca. 911–612 î.Hr.):

Expansiune militară; capitala la Ninive.

Noul Imperiu babilonian (626–539 î.Hr.):

Refacerea puterii sub Nabucodonosor II.

Cucerirea persană (539 î.Hr.):

Cirus cel Mare anexează Mesopotamia.

EGIPT

Perioada timpurie (3100–2686 î.Hr.):

Unificarea sub Narmer;
 capitala la Memphis.

Regatul Vechi (2686–2181 î.Hr.):

Epoca piramelor.

Regatul Mediu (2055–1650 î.Hr.):

Reunificare și prosperitate.

Regatul Nou (1550–1069 î.Hr.):

Apogeu militar și imperial.

Cucerirea persană (525 î.Hr.):

Egiptul devine provincie persană.

2. MESOPOTAMIA ȘI EGIPTUL ANTIC. STRUCTURI POLITICE, SOCIETATE ȘI ECONOMIE

Organizarea marilor sisteme de irigație și apariția statului

Primele state din istorie au apărut în **Orientul Apropiat**, pe văile fluviilor **Nil**, **Tigru** și **Eufurat**. Aceste regiuni nu erau inițial prielnice locuirii: terenurile erau fie mlăștinoase, fie aride, iar revărsările apelor puteau distruge recoltele sau așezările. Oamenii au înțeles treptat că supraviețuirea depinde de capacitatea lor de a controla apa. Au construit canale pentru irigații, diguri pentru protecție și bazine pentru stocarea apei. Aceste lucrări necesitau planificare, cunoștințe tehnice și, mai ales, cooperarea unui număr mare de oameni.

Organizarea unei asemenea munci colective a dus la apariția **statului**. Statul poate fi înțeles ca o formă de organizare politică în care o autoritate centrală conduce un teritoriu, stabilește reguli, colectează taxe și coordonează activitățile economice și militare. În Orientul Antic, statul a apărut în primul rând ca un „administrator” al apei și al agriculturii. Conducătorul și funcționarii săi stabileau când începeau lucrările, repartizau sarcinile și supravegheau depozitarea cerealelor. Surplusul era esențial pentru hrănirea populației urbane și pentru perioadele de secetă sau criză.

Orașele s-au dezvoltat ca centre ale acestei organizări. Ele nu erau doar aglomerări de locuințe, ci spații administrative, religioase și economice, dominate de **temple** și **palate**. Aici se aflau depozitele statului, atelierele meșteșugărești și sediile funcționarilor. Apariția orașelor marchează trecerea de la comunități rurale la civilizații urbane complexe.

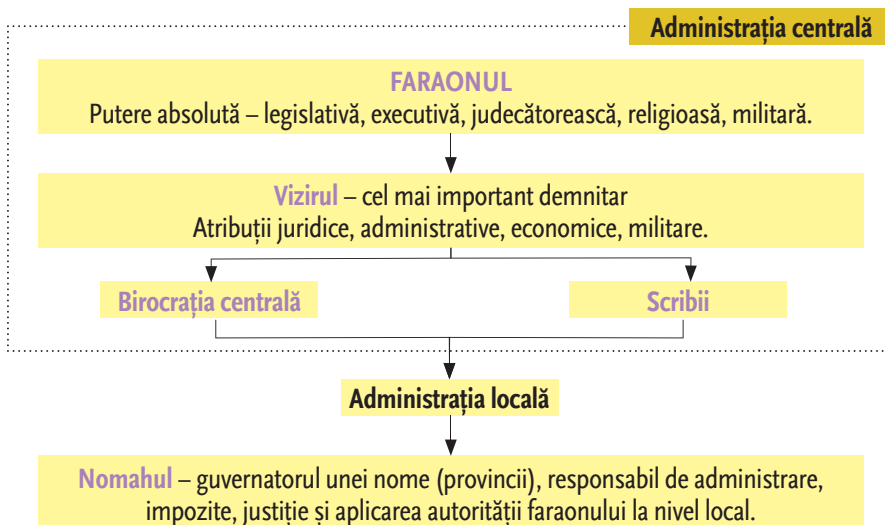
Modele politice: orașul-stat și regatul

În **Mesopotamia**, primele structuri politice au fost orașele-stat. Fiecare oraș era o unitate independentă, cu propriul teritoriu agricol, propriul zeu protector și propriul conducător. Regele avea atribuții militare, administrative și religioase și era considerat alesul zeilor. Templele și palatele dominau viața orașului, fiind centre de putere economică și politică. Deoarece regiunea era o câmpie deschisă, fără bariere naturale împotriva invaziilor, unitatea politică a Mesopotamiei a fost fragilă. De-a lungul timpului, diverse popoare au format **regate** sau **imperii** puternice, însă acestea se destrămau adesea din cauza războaielor interne și a atacurilor externe.

În **Egipt**, modelul politic dominant a fost **regatul unitar**. Unificarea teritoriului de-a lungul Nilului a dus la formarea unui **stat centralizat**, condus de **faraon**. Acesta era considerat fiul zeului Ra și stăpânul absolut al țării. Faraonul controla armata, administrația, economia și religia. El numea funcționari, colecta **impozitele** și organiza marile construcții. Stabilitatea geografică oferită de valea Nilului, cu revărsări regulate și granițe naturale bine definite, a favorizat menținerea unității politice și a autorității centrale a faraonului pentru perioade îndelungate.

Statul antic dispunea de o administrație complexă, formată din funcționari și scribi care asigurau colectarea taxelor, organizarea muncii și aplicarea legilor. Astfel, statul era principalul factor de organizare a societății.

Structuri sociale

Instituțiile Regatului Vechi.

Societatea era **organizată ierarhic**, sub forma unei piramide sociale. În vârf se aflau conducătorul și familia sa, urmați de **elitele politice** și **religioase**. Aceștia dețineau pământuri, privilegii și influență asupra deciziilor politice.

Scribii formau o categorie esențială. Ei cunoșteau scrisul și matematica și erau responsabili de administrarea documentelor, de evidența impozitelor și de organizarea depozitelor. Activitatea lor făcea posibilă funcționarea statului.

Bijuteriile funerare ale Reginei Puabi, Cimitirul Regal din Ur, mil. III î.Hr.

Ramses II, eliminându-și inamicii.

Scrib egiptean.

Reconstituire 3D a Ziguratului din Ur.

„Cartea egipteană a morților”,
lucrare pe papyrus (detaliu).

REȚINE

- Primele state au apărut în Orientul Apropiat, în văile Nilului, Tigrului și Eufratului, ca urmare a organizării lucrărilor de irigație și a controlului agriculturii.
- În Mesopotamia s-au dezvoltat orașe-stat independente, iar în Egipt un regat unitar condus de faraon.
- Societatea era ierarhizată, dominată de conducător, **elite** și scribi, în timp ce majoritatea populației era formată din țărani și meșteșugari.
- Religia legitima puterea politică și influența întreaga viață socială.
- Economia se baza pe agricultura irigată, completată de meșteșuguri și de un comerț activ, uneori pe distanțe foarte mari.

Majoritatea populației era formată din **țărani**, care lucrau pământul și produceau hrana necesară societății. Ei plăteau taxe și participau la lucrări publice, precum construirea canalelor, templelor sau monumentelor. **Meșteșugarii** produceau bunuri pentru consumul intern și pentru comerț, iar **negustorii** facilitau schimburile între regiuni.

La baza societății se aflau **sclavii**, proveniți în special din războaie sau din datorii. Deși aveau cele mai puține drepturi, economia nu depindea exclusiv de munca lor, ci mai ales de cea a populației libere.

Religia și rolul ei în organizarea societății

Religia era elementul central al vieții politice și sociale. În Mesopotamia, fiecare oraș avea un zeu protector, iar templele erau nu doar locuri de cult, ci și centre economice și administrative. Preoții administrau pământuri, depozite și ateliere, având o influență considerabilă. Oamenii credeau că prosperitatea depinde de bunăvoința zeilor, iar conducătorul trebuia să mențină această relație prin ritualuri și construcții religioase.

În Egipt, religia era strâns legată de ideea de ordine universală. Faraonul era considerat garantul acestui ordin și intermediar între oameni și zei. Credința în viața de după moarte a influențat profund societatea, determinând construirea mormintelor monumentale și dezvoltarea unor ritualuri funerare complexe. Religia legitima puterea politică și contribuia la stabilitatea statului, oferind explicații pentru fenomenele naturale și pentru organizarea socială.

Agricultura, meșteșuguri și comerț

Agricultura era baza economiei. Se cultivau grâu, orz, legume și plante textile, iar creșterea animalelor asigura produse alimentare și materii prime. Surplusul agricol era colectat în depozite controlate de stat și redistribuit pentru întreținerea armatei, a funcționarilor și a populației urbane.

Pe lângă agricultură, meșteșugurile au cunoscut o dezvoltare importantă. Oamenii produceau ceramică, textile, unelte, obiecte din bronz și podoabe. Atelierele funcționau adesea sub controlul templelor sau al palatului, ceea ce arată rolul statului în organizarea producției.

Comerțul s-a extins datorită nevoii de materii prime. Mesopotamia era bogată în produse agricole, dar săracă în lemn, piatră și metale, astfel încât negustorii au stabilit rute comerciale pe distanțe mari, inclusiv maritime, ajungând chiar și pe coasta de vest a Indiei. Egiptul importa lemn de cedru, metale și produse de lux din regiuni învecinate. Schimburile comerciale au favorizat circulația ideilor, a tehnologiilor și a modelelor culturale.

Complexul de piramidine de la Giza.

APLICAȚII

1. Citește cu atenție textele de mai jos, apoi rezolvă cerințele:

A. „Atunci Anu și Enlil l-au rânduit pe Hammurabi, un prinț evlavios care se teme de zei, să înfăptuiască dreptatea în țară. Eu sunt Hammurabi... cu strămoși regali de generații; puternicul rege, soarele Babilonului care luminează peste toate ținuturile Sumerului și Akkadului; regele care a făcut ca cele patru părți ale lumii să asculte; cel iubit de Iștar. Iar când Marduk m-a îndemnat să călăuzesc poporul țării spre o purtare dreaptă, am făcut ca țara să vorbească prin dreptate și adevăr și am îmbunătățit bunăstarea poporului.”

(Codul lui Hammurabi, Prolog)

B. „Horus de Aur, cel care a venit întru ființă
Regele celor Două Țări Khakaura
Fiul lui Ra, Senusret
El a luat în stăpânire Cele Două Țări ca fiind cel
cu adevărat îndreptățit
Ocrotitorul țării, cel ce îi lărgeste hotarele
Cel care înfrânge ținuturile străine prin Marea sa Coroană
Cel care îmbrățișează Cele Două Țări prin acțiunea sa”

(Imnul faraonului Senusret III)

a. Identifică în sursele **A** și **B** conducătorii și precizează statul și spațiul geografic în care au domnit.

b. Extrage din sursa **B** două formule care indică originea divină sau caracterul sacru al puterii faraonului.

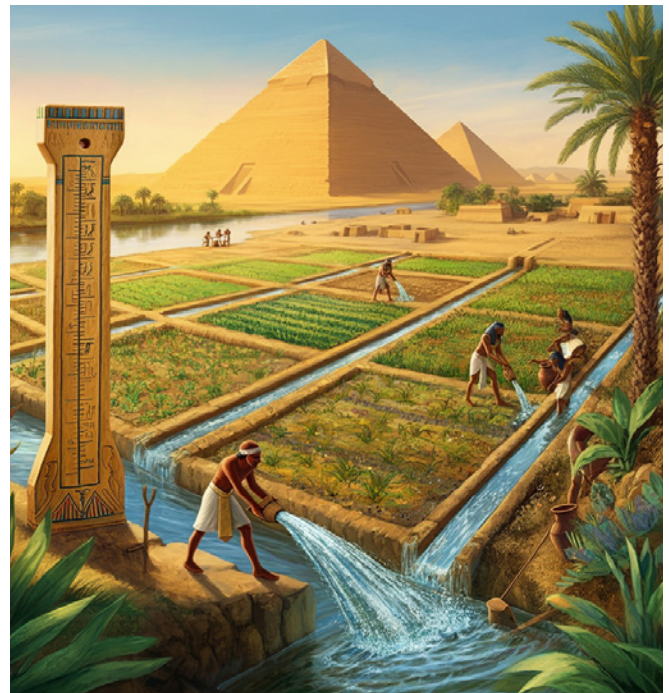
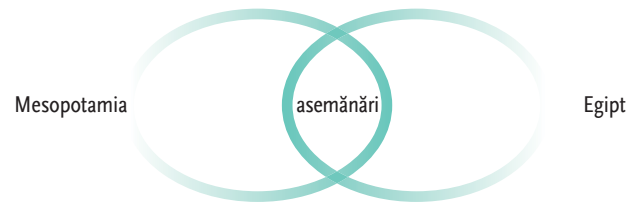
c. Explică semnificația afirmației din sursa **A** conform căreia Hammurabi a fost ales „să înfăptuiască dreptatea în țară”. Ce relație se sugerează între religie și justiție?

d. Identifică două asemănări și două deosebiri între imaginea conducătorului din Mesopotamia și cea din Egiptul antic, pe baza surselor.

2. Completează tabelul de mai jos, folosind informațiile din lecție.

Aspecte de urmărit	Mesopotamia	Egipt
Mediul natural		
Apariția statului		
Organizarea politică		
Conducătorul		
Rolul religiei		
Structura socială		
Economia		

3. Pornind de la tabelul de mai sus, compară civilizațiile Mesopotamiei și Egiptului antic folosind o diagramă Venn.

Conceptul de irigare, prin canalizarea apei Nilului.

GÂNDIRE CRITICĂ

Civilizațiile din Mesopotamia și Egiptul Antic s-au dezvoltat datorită controlului apei și organizării muncii de către stat. În ce măsură crezi că și astăzi dezvoltarea unei țări depinde de modul în care sunt administrate resursele naturale și proiectele de infrastructură (baraje, irigații, energie, transporturi)? Argumentează în 6–8 rânduri, folosind cel puțin un exemplu din prezent.

REPERE CRONOLOGICE

Scrierea cuneiformă (Mesopotamia):
cca 3500/ 3300 î.Hr.

Hieroglifele (Egipt): cca 3100 î.Hr.

Redactarea Epopeii lui Gilgameș:
cca 2100 î.Hr.

Alfabetul fenician: cca 1200 î.Hr.

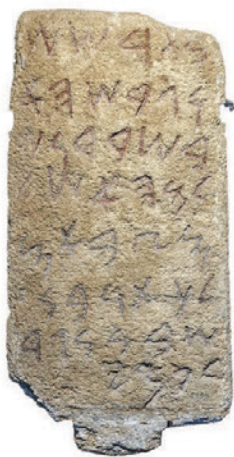
Bullae cu jetoane.

Tăbliță cu scriere cuneiformă.

Hieroglife egiptene.

Inscripție cu alfabet fenician.

3. CULTURA ORIENTULUI ANTIC

O revoluție a gândirii: de la contabilitate la alfabet

Cea mai mare moștenire a Orientului Antic este scrierea, născută din nevoia contabilă a autorităților administrative de a gestiona resursele. În **Mesopotamia**, sistemul a evoluat fascinant. La început, oamenii foloseau mici **jetoane de lut** de diferite forme pentru a număra.

Mai târziu, pentru a nu pierde aceste jetoane, le-au închis în **sfere de lut (bullae)**.

Pentru a ști ce este înăuntru, fără să spargă sfera, au început să apese jetoanele pe lutul moale de la exterior. Acest gest simplu a inspirat ulterior apariția **scrierii pictografice**, constând în desene schematice ale obiectelor. Acestea au evoluat în semne sub formă de cuie (**scrierea cuneiformă**), redând inițial logograme (un semn reprezenta un cuvânt sau o acțiune). Ulterior, scrierea a devenit silabică, redând sunetele vorbirii.

În **Egipt**, s-au dezvoltat **hieroglifele**, semne considerate sacre, dar care au fost simplificate pentru viața de zi cu zi în scrierile cursiv-administrative (**hieratică** și **demotică**). Marea transformare a venit însă de la **fenicieni**, un popor de negustori și navigatori care avea nevoie de un sistem și mai simplu. Ei au inventat **alfabetul**, cu doar 22 de semne pentru consoane, unde fiecare semn reprezenta un sunet, nu un obiect, idee sau silabă. Aceasta a fost o „democratizare” a cunoașterii, deoarece oricine putea învăța să scrie în câteva luni, nu în zeci de ani ca în cazul scribilor mesopotamieni și egipteni care trebuiau să învețe sute de semne.

Știința între necesitate și observație rațională

Știința orientală s-a dezvoltat din necesități concrete: organizarea agriculturii, construcțiile și administrarea teritoriului. Mesopotamienii au elaborat un sistem matematic bazat pe cifra 60, utilizat și astăzi în măsurarea timpului și a unghiurilor. Egiptenii au dezvoltat geometria pentru a reface hotarele terenurilor după revărsările Nilului.

Observațiile astronomice au permis realizarea calendarelor, esențiale pentru activitățile agricole și religioase. **Calendarul egiptean** de 365 de zile se baza pe apariția stelei Sirius, care anunța începutul inundațiilor Nilului. Construcțiile monumentale demonstrează cunoștințe tehnice și matematice avansate.

Deși în Antichitate mulți credeau că bolile sunt provocate de spirite rele, medicii egipteni au făcut pași uriași către o **medicină rațională**. Documente precum *Papirusul Edwin Smith* ne arată că ei foloseau o metodă foarte asemănătoare cu cea de azi: examinau pacientul, îi luau pulsul și stabileau un diagnostic și tratament. Ei cunoșteau rolul inimii în circulația sângelui și observaseră legătura dintre leziunile creierului și paralizie. Substanțe precum mierea erau folosite pentru prevenirea infecțiilor, iar opiul pentru calmarea durerii.

Arta și literatura

Literatura Orientului antic este cea mai veche formă a culturii scri-se. Ea cuprinde mituri, imnuri religioase, texte de înțelepciune, povești despre eroi, texte istorice și funerare. Majoritatea acestor opere reflectă preocupările fundamentale ale oamenilor: originea lumii, relația cu zeii, sensul vieții și problema morții.

Epopoea lui Ghilgameș, cel mai vechi poem al omenirii, ne arată drama unui rege care caută nemurirea, doar pentru a înțelege că faptele sale bune și zidurile orașului său sunt singurele care vor supraviețui timpului. Această operă conține și prima variantă a mitului **potopului**, care va influența ulterior Biblia.

În Egiptul antic, literatura era strâns legată de religie și de credința în viața de după moarte. Textele funerare, precum *Textele Piramidelor*, *Textele Sarcofagelor* și *Cartea Morților*, descriau călătoria sufletului în lumea de dincolo și ritualurile necesare pentru obținerea nemuririi. Pe lângă acestea, existau texte morale și didactice, relatări istorice și imnuri dedicate zeilor sau faraonilor.

Arta Orientului antic avea un **rol religios și politic**, fiind destinată să exprime puterea conducătorilor și credința în divinitate. În **Egipt**, **arhitectura monumentală** include piramide, temple și morminte săpate în stâncă, construite din blocuri uriașe de piatră și decorate cu **reliefuri** și picturi. **Piramidele** erau morminte regale pentru viața de apoi a faraonului, iar templele erau centre ale cultului religios. Arta egipteană respecta reguli stricte: figurile erau reprezentate convențional, cu capul și picioarele din profil și trunchiul din față, iar dimensiunea indica statutul social, faraonul fiind redat cel mai mare. Scenele prezentau ceremonii religioase, activități cotidiene și credințe despre viața de după moarte.

În **Mesopotamia**, construcțiile principale erau **palatele** și **ziguratele** care dominau orașele și simbolizau legătura dintre lumea umană și cea divină. Reliefurile reprezentau scene de război, vânătoare sau ceremonii regale, evidențiind autoritatea conducătorilor. **Sculptura** și **obiectele de artă**, statuile zeilor sau regilor, sigiliile, bijuteriile și vasele decorate, demonstrează măiestria meșteșugarilor și importanța simbolurilor religioase. Multe dintre acestea aveau și un rol protector, fiind considerate purtătoare de puteri divine.

Realizările culturale ale Mesopotamiei și Egiptului au influențat profund civilizațiile ulterioare. Scrierea, calendarul, cunoștințele științifice și modelele artistice au fost preluate de greci și romani, constituind una dintre temelile civilizației europene.

Templul de la Abu Simbel, Ramses II.

Poarta lui Ishtar, reconstituire.

Lammasu.

ȘTIAI CĂ...

...Enheduanna, fiica lui Sargon din Akkad, este primul autor cunoscut pe nume din istorie? Ea a compus imnuri religioase dedicate zeiței Inanna.

...imnul hurrit nr. 6 (sec. al XIV-lea î.Hr.), descoperit la Ugarit, este cea mai veche piesă muzicală notată cunoscută? Ascultă-!l!

Statuete votive sumeriene.

Piatra
de la
Rosetta.

Cum au fost „sparte” codurile Antichității?

Timp de secole, scrierile antice au rămas enigme nedescifrate. Înțelegerea lor a fost posibilă prin metoda comparativă, folosind inscripții bilingve sau trilingve ca „punte” între limbile cunoscute și sistemele de scriere uitate.

Pentru hieroglife, cheia a fost *Piatra de la Rosetta*, cu același text în hieroglife, demotică și greacă. În 1822, Jean-François Champollion a arătat că hieroglifele nu erau doar simboluri, ci redau și sunete.

Pentru cuneiforme, punctul de plecare a fost *Inscripția de la Behistun*, redactată în persană veche, elamită și babiloniană, toate în scriere cuneiformă. Henry Rawlinson a descifrat mai întâi varianta în persană veche, apoi a folosit-o pentru a înțelege și celelalte texte.

APLICAȚII

I. Citește sursele A și B și rezolvă cerințele:

A. „Distruge această casă și construiește o corabie! Renunță la bunurile tale și salvează-ți viața. Lasă în urmă bogățiile materiale pentru a-ți salva sufletul. Dăruiește locuința și ridică o arcă după măsurile indicate, apoi umple-o cu semințele tuturor ființelor vii.”

(*Epopoea lui Ghilgamesh*, tăblița XI)

B. „Mama mea era o mare preoteasă, iar pe tatăl meu nu l-am cunoscut. Ea m-a născut în taină, m-a pus într-un coș de nuiele uns cu bitum și m-a lăsat pe apele fluviului. Curentul m-a purtat până la Aqqi, grădinarul, care m-a scos din apă și mi-a salvat viața.”

(*Legenda nașterii lui Sargon*)

a. Identifică tipul de sursă istorică din fiecare sursă și precizează civilizația din care provine.

b. Cu ce povestiri sau personaje studiate anterior (religie, istorie în gimnaziu) pot fi asociate cele două relatări? Precizează cel puțin o asemănare și o deosebire.

c. De ce crezi că aceste povestiri s-au păstrat până astăzi? Explică folosind informațiile din lecție despre apariția scrierii în Mesopotamia și Egipt.

II. Privește cu atenție sursa C și rezolvă cerințele:

1. Prin ce este evidențiat regele în imagine?

Observă dimensiunea, poziția și atitudinea sa. Precizează două elemente.

2. Ce sugerează discurile solare din partea superioară?

3. Cum sunt reprezentați soldații și dușmanii învinși? Compară poziția și atitudinea lor și arată ce mesaj transmite această diferență.

4. Ce legătură există între artă, religie și putere?

Folosește imaginea pentru a explica, în 4–5 rânduri, cum este prezentat regele ca lider susținut de zei.

5. De ce poate fi considerată această stelă un instrument de propagandă regală? Motivează răspunsul în 5–6 rânduri, având în vedere modul în care sunt prezentați regele și victoria sa.

Discuri solare:
simbolizează prezența
zeilor.

Regele
supradimensionat,
călcând peste
inamici.

Soldați acadieni
care îl urmează
ordonat
pe rege.

C. Stela victoriei lui Naram-Sin.

PROIECT

Realizează un proiect folosind metoda **RAFT** (**R**ol, **A**uditoriu, **F**ormă, **T**emă), pentru a crea un material interesant în care să explorezi un aspect al culturii din Orientul Antic.

ROL

Realizează proiectul ca și cum ai juca unul dintre rolurile următoare:

- Ești un scrib din Mesopotamia sau Egipt și prezinți rolul scrierii, materialele folosite și importanța textelor în viața societății.
- Ești un artist sau constructor și explici cum erau realizate monumentele, statuile sau templele și ce rol aveau ele în viața religioasă și politică.
- Ești un arheolog sau istoric și arăți cum inscripțiile, obiectele și monumentele descoperite ne ajută să cunoaștem trecutul.

Faraonul Mankare și soția sa.

AUDITORIU

Construiește proiectul pentru una dintre următoarele categorii de public:

- un grup de elevi de liceu;
- un grup de vizitatori ai unui muzeu;
- un grup de urmăritori online interesați de istorie.

FORMĂ

Proiectul tău va fi realizat sub una dintre următoarele forme: vlog, afiș, prezentare.

TEMĂ

Individual sau în echipă, lucrează una dintre temele următoare:

- scrierea în Orientul Antic;
- arta și monumentele din Mesopotamia și Egipt;
- descifrarea scrierilor vechi.

TURURI VIRTUALE

Mormântul reginei Nefertari

Reconstrucție 3D a templului de la Karnak

Reconstrucție digitală a palatului asirian de la Nimrud

Tur virtual Babilon

REȚINE

- Civilizațiile Orientului Antic au schimbat profund istoria prin inventarea scrierii, dezvoltarea primelor științe și crearea unor opere importante de artă și literatură.
- Scrisul a permis transmiterea cunoașterii, iar matematica, calendarul și medicina au apărut din nevoile vieții cotidiene.
- Piramidele, templele și marile epopei reflectă credințele și puterea conducătorilor. Moștenirea lor a influențat civilizațiile ulterioare.

GÂNDIRE CRITICĂ

Redactează un text de aproximativ 10 rânduri în care să explici dacă invențiile tehnologice moderne (internetul, smartphone-ul, inteligența artificială) pot fi considerate o nouă „democratizare a cunoașterii”, similară rolului alfabetului fenician în Orientul Antic. Folosește exemple actuale și o comparație istorică pentru a-ți argumenta opinia.

RECAPITULARE

PERIODIZARE

- Epoca pietrei: Paleolitic, Mezolitic, Neolitic
- Epoca metalelor: Eneolitic, Epoca bronzului, Epoca fierului.
- Tranzițiile nu au avut loc în aceleași timp peste tot.

NEOLITIC

- agricultura și domesticirea animalelor schimbă modul de viață.
- apar economia productivă și surplusul de hrană.
- așezări permanente.
- roata și roata olarului ușurează munca oamenilor.

PREISTORIA

↓
începe cu apariția primilor hominizi
↓
se reconstituie prin vestigii materiale
↓
cuprinde Epoca pietrei și Epoca metalelor
↓
se încheie odată cu apariția scrisului

PALEOLITIC

- Grupuri mici și viață nomadă.
- Hrană obținută prin vânătoare și cules.
- Controlul focului aduce căldură, lumină și hrană preparată.
- Unelte din piatră se perfecționează treptat.

EPOCA METALELOR

- În Eneolitic se folosesc aurul și cuprul.
- Metalurgia bronzului stimulează schimburile la distanță.
- Apar meșteșugari specializați și diferențe sociale mai vizibile.
- Fierul sporește productivitatea și favorizează apariția centrelor fortificate.

SPAȚII ȘI STATE

- Primele state apar în văile Nilului, Tigrului și Eufratului.
- În Mesopotamia domină orașele-stat, apoi regatele și imperiile.
- În Egipt se impune regatul unitar, condus de faraon.
- Orașele devin centre administrative, religioase și economice.

SCRIERE ȘI ȘTIINȚĂ

- În Mesopotamia a apărut primul sistem de scriere – scrierea cuneiformă.
- În Egipt se foloseau hieroglifele, apoi scrieri cursiv-administrative.
- Fenicienii creează alfabetul, mai simplu și mai ușor de învățat.
- Matematica, calendarul și medicina răspund nevoilor practice ale societății.

ORIENTUL ANTIC

↓
civilizații formate prin controlul apei, organizarea muncii și apariția statului
↓
Mesopotamia și Egiptul dezvoltă modele politice, sociale și religioase complexe
↓
scrierea, știința, arta și literatura devin fundamente ale culturii istorice
↓
moștenirea lor influențează lumea mediteraneană și civilizația europeană

PUTERE ȘI SOCIETATE

- **Societatea** era organizată ierarhic, sub forma unei piramide sociale: conducător, elite, scribi, țărani, meșteșugari.
- **Scribii** aveau un rol esențial: cunoșteau scrisul și matematica și administrau documentele, impozitele și depozitele.
- **Religia** legitima puterea politică și contribuia la stabilitatea statului.

RELIGIE, ARTĂ, LITERATURĂ

- Arta Orientului antic avea un rol religios și politic, exprimând puterea conducătorilor și credința în divinități.
- Epopeea lui Gilgamesh și textele funerare egiptene arată diversitatea culturii scrise din Orientul antic.

ECONOMIE ȘI VIAȚĂ COTIDIANĂ

- **Agricultura** era baza economiei, iar surplusul agricol era colectat în depozite controlate de stat și redistribuit pentru întreținerea armatei, a funcționarilor și a unei părți a populației.
- **Statul** controlează taxele și marile lucrări publice.
- **Meșteșugarii** produc ceramică, textile, unelte și arme din metal, podoabe.
- **Comerțul** pune în legătură Orientul Apropiat cu regiuni îndepărtate și favorizează schimbul de idei.

AUTOEVALUARE

I. Completează enunțurile de mai jos:

2 p (4 x 0,5 p)

1. Preistoria reprezintă perioada cuprinsă între apariția primilor hominizi și _____.
2. În Paleolitic, oamenii aveau un mod de viață _____, deplasându-se în căutarea hranei.
3. Revoluția neolitică este caracterizată prin apariția _____ și a creșterii animalelor.
4. Surplusul de hrană a dus la apariția _____ și la specializarea activităților.

II. Ordonează în timp și reprezintă pe o axă cronologică următoarele evenimente sau procese istorice: apariția scrisului, folosirea focului, curățirea persană, apariția agriculturii, unificarea Egiptului sub Narmer.

2 p (5 x 0,4 p)

III. Citește cu atenție textul de mai jos și rezolvă cerințele:

3 p

„Despre cele legate de viața omenească, mi-au povestit cu toții la fel, și anume că egiptenii au fost cei dintâi dintre toți oamenii care au născocit anul și l-au împărțit în douăsprezece părți, ținând seama de anotimpurile lui. Au făcut această descoperire – spun eu ei – [călăuzindu-se] după stele. După părerea mea, egiptenii se arată astfel mult mai isteți la minte decât elenii, care din doi în doi ani mai adaugă câte o lună, ca anul să se potrivească cu anotimpurile. Egiptenii, în schimb, împărțind anul în douăsprezece luni de câte treizeci de zile, mai adaugă la fiecare

an în parte numai cinci zile peste numărul obișnuit, așa încât, la ei, crugul anotimpurilor, în rotația sa, cade mereu la fel. Mai povesteau că tot egiptenii, cei dintâi, au pus nume celor doisprezece zei, și că elenii de la ei le-au luat; tot egiptenii au ridicat pentru prima oară zeilor altare, statui și temple și au săpat în piatră chipuri de animale.” (Herodot, *Istorie*)

1. Precizează, pe baza textului, două caracteristici ale modului în care egiptenii organizau anul.

0,5 p (2 x 0,25 p)

2. Explică de ce autorul consideră că egiptenii erau „mai isteți la minte” decât elenii în organizarea calendarului.

1 p

3. Menționează două informații din text care evidențiază rolul egiptenilor în dezvoltarea religiei și a practicilor religioase.

0,5 p (2 x 0,25 p)

4. Formulează un punct de vedere cu privire la nivelul de dezvoltare al civilizației egiptene, susținându-l cu două informații selectate din text.

1 p

IV. Redactează un text de 15 rânduri în care să compari civilizațiile Egiptului și Mesopotamiei, având în vedere mediul geografic, organizarea politică, rolul conducătorului, precum și o asemănare și o deosebire între acestea.

2 p

1 punct din oficiu

Total: 10 puncte

REPERE CRONOLOGICE

EPOCA CIVILIZAȚIEI MICENIENE

(sec. XVI–XII î.Hr.)

EPOCA HOMERICĂ SAU GEOMETRICĂ

(sec. XII/XI–IX î.Hr.)

EPOCA ARHAICĂ

(sec. VIII–VI î.Hr.)

EPOCA CLASICĂ

(sec. al V-lea – prima jumătate
a sec. al IV-lea î.Hr.)

EPOCA ELENISTICĂ

(a doua jumătate a sec. al IV-lea –
mijlocul sec. al II-lea î.Hr.).

Tăbliță cu
scriere lineară B.

Vas reprezentând
duelul liderilor
din Iliada
(sec. VII î. Hr.).

Vas cu decor
geometric.

1. COLONIZAREA GREACĂ. POLISUL ȘI FORMELE DE GUVERNARE – ATENA ȘI SPARTA

Polisul – organizare și conducere

Civilizația greacă, formată în estul Mediteranei și având permanente contacte cu lumea orientală, cuprinde cinci epoci. Începuturile istoriei grecilor sunt marcate de *civilizația miceniană* creată de ahei, care au condus puternice cetăți războinice și au cunoscut utilizarea scrierii silabice lineare B ca instrument de organizare și control. Aheii au cucerit cetatea Troia (de pe coasta vestică a Anatoliei) în urma unui îndelungat război, descris în poemul epic *Iliada*. După dispariția civilizației miceniene, lumea greacă parcurge o epocă de declin generalizat, numită *homerică* sau *geometrică* (după decorul vaselor ceramice din această perioadă). Acum dispar scrierea și structurile statale, iar societatea greacă evoluează în forme rurale modeste.

La cumpăna veacurilor IX–VIII î.Hr. reapare organizarea statală sub forma orașului-stat (*polis*), alcătuit prin unificarea mai multor așezări rurale învecinate, care foloseau aceleași resurse și aveau credințe religioase comune. Se redobândește deprinderea de a folosi scrierea (cu alfabetul grec, adaptat după cel fenician), se caută soluții eficiente de funcționare instituțională și se definește cetățenia greacă.

Calitatea de **cetățean** este asigurată de proprietatea funciară și participarea la viața militară, politică și religioasă. Drepturile politice se exercită într-un spațiu amenajat, denumit *agora*, situat în nucleul urban al statului, la poalele unei coline (*acropole*) care găzduiește cele mai importante temple. Alături de cetățeni, în orașele-state grecești trăiesc străini și sclavi. Străinii nu au dreptul de a deține pământ în cetate, ocupându-se cu activități meșteșugărești și comerciale. Sclavii, proveniți din prizonieri de război sau din datornici, sunt considerați „unelte vorbitoare” și sunt folosiți în agricultură, meșteșuguri, mine, construcții sau transport (ca vâslași).

Reapariția statului la greci este un proces complex și îndelungat, strâns legat de definirea și evoluția cetățeniei. Tensiunile apărute în cetate – ca urmare a deteriorării proprietăților din pricina împrumuturilor garantate cu averea și libertatea personală – au fost rezolvate fie prin colonizare, fie prin reforme politice interne.

Colonizarea greacă, cuprinsă între secolele VIII–VI î.Hr., este procesul de întemeiere a unor noi orașe-state, denumite *colonii*, prin expediții organizate de către o cetate mamă sau metropolă. Aceste călătorii de întemeiere sunt decise în comun în adunarea cetățenilor. Coloniștii sunt trași la sorți și conduși spre noua destinație de un lider desemnat de cetatea-mamă. Colonia păstrează legături economice, politice și culturale cu metropola sa. Orașele-state grecești care au întemeiat cele mai multe colonii sunt Corint, Megara, Chalcis, Focea, Milet. Coloniile erau fie așezări agrare, fie contoare comerciale. **Cauzele** colonizării grecești sunt multiple: lipsa de pământ, împrumuturile garantate cu averea și propria libertate, nevoi comerciale, tensiuni politice interne sau dificultăți provocate

Colonizarea greacă (sec. VIII–VII î.Hr.)

de condiții naturale (secetă, alte calamități). **Direcțiile principale de colonizare** au fost: înspre bazinul central al Mării Mediterane, înspre Pontul Euxin (Marea Neagră) și înspre nordul Africii. Numărul mare al coloniilor întemeiate în sudul peninsulei italice a dus la denumirea de *Grecia Mare* sub care regiunea este cunoscută încă din Antichitate.

Consecințele procesului de colonizare – asemuit de către filozoful grec Platon cu mișcarea de „roire a albinelor” – cuprind răspândirea modelelor de cultură și civilizație greacă în teritorii depărtate și rezolvarea crizelor interne din metropole. Uneori coloniile întemeiau la rândul lor alte colonii. Coloniștii stabileau contacte economice, sociale și politice cu populațiile locale, pe care autorii greci le numesc în lucrările lor *barbare*, deoarece nu vorbeau limba greacă.

Oligarhie, tiranie, democrație

Printre cetățile care au optat pentru calea reformelor, încercând rezolvarea crizelor interne, se numără Sparta și Atena.

Sparta este un oraș-stat situat în regiunea Laconia din peninsula Peloponez. Ea a avut o singură colonie, Tarent (în sudul Italiei), întemeiată în anul 706 î.Hr., din pricina unor tensiuni politice interne. Cel cărui i se atribuie reformarea statului spartan la începutul epocii arhaice este legendarul Lycurg. Acesta întocmește o „constituție”, prin care distribuie loturi de pământ cetățenilor grupați pe familii, controlează luxul și reorganizează instituțiile politice. Modelul politic spartan, puternic militarizat, este construit pe o formulă de conducere monarhică (dublu reprezentată) combinată cu implicarea în actul de guvernare a familiilor aristocratice.

Principala ocupație a cetățenilor spartani era războiul. Spartanii obișnuiau să ia mesele în comun (sisitiile), unde își aduceau și copii pentru a învăța valorile militare ale cetății. Activitățile lucrative sunt efectuate de populația orașelor supuse Spartei – pământul spartanilor este lucrat de hiloți, iar meșteșugurile sunt practicate de perieci.

ȘTIAI CĂ...

...Liderul coloniștilor greci purta cu sine pământ din cetatea-mamă pentru a simboliza păstrarea legăturilor dintre metropolă și colonie?

...Arhonte reformator atenian Solon a scris și versuri, fiind considerat unul dintre cei șapte înțelepți ai grecilor antici?

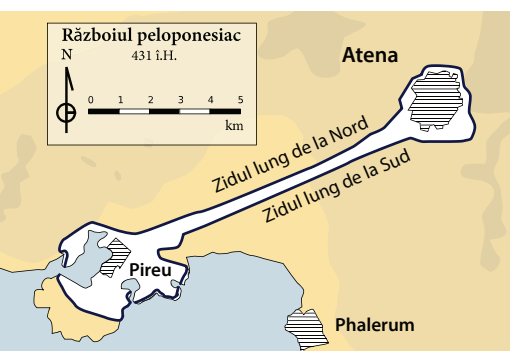
Reforma lui Lycurg (sec. VIII î.Hr.)

gerousia (sfatul)	
2 regi	28 de bătrâni (geronți), de peste 60 de ani, aleși pe viață
au atribuții militare și sacerdotale	au atribuții juridice și legislative

apella (adunarea poporului)	
toți militarii cetățeni	
votează pacea și războiul, alege geronții și (mai târziu) eforii, aclamă regii	

Reforma politică (sec. VII î.Hr.)

consiliul celor 5 efori	
cetățeni de rând	
controlează celelalte instituții	

Instituțiile ateniene

Arhonți (magistrați)

3 arhonți principali

6 thesmoteți

au competențe
politice, militare și
sacerdotale

sunt implicați în
interpretarea legilor

Boulé (sfat)

400 (la început)

pregătește ședințele adunării poporului,
implementează legile

Ecclesia (adunarea poporului)

cetățenii (bărbați majori cu părinți atenieni)

votează pacea, războiul,
proiectele de legi, alege magistrații

Areopagul

foștii arhonți

atribuții administrative și juridice

Monedă cu
simbolurile Atenei
(bufnița și ramura
de măslin),
sec II î.Hr.

„Constituția lui Solon prezenta trei trăsături și anume: cea dintâi și cea mai importantă este desființarea împrumutului garantat cu persoana debitorului; a doua dreptul acordat oricărui cetățean de a se constitui în fața instanțelor ca apărător al celor neîndreptățiți, iar a treia, care se spune că este de fapt și sursa principală a puterii democrației, e dreptul de a apela în fața tribunalului popular, căci poporul ajungând stăpân pe vot, ajunge stăpân pe constituție.”
(Aristotel, *Constituția ateniienilor*)

Atena ocupa în Antichitate întreaga regiune a Aticii. Ea a cunoscut toate formele de regimuri politice întâlnite în lumea greacă antică (monarhice, oligarhice, democratice), având o evoluție complexă, cu multe perioade reformatoare. Abia în secolul al V-lea î.Hr. Atena întemeiază colonii militare (cleruhiile) în cetățile pe care le controla în cadrul alianțelor sale. Deși cetate continentală, Atena va deveni o putere maritimă, folosindu-și porturile Faleron și Pireu, amenajate în golful Saronic.

Între secolele VIII–VI î. Hr., cetatea cunoaște un regim **oligarhic**, dominat de o aristocrație de neam și avere, care controla toate instituțiile politice și juridice.

Situația economică a ateniienilor de rând se degradează ca urmare a practicii împrumuturilor garantate cu propria persoană, generându-se o diminuare a corpului de cetățeni și tensiuni interne care au necesitat schimbări. Printre reformele introduse în perioada veacurilor VIII–VI î.Hr., cele mai importante sunt măsurile arhontelui Dracon (care introduce prima legislație scrisă în cca 621 î.Hr.) și cele ale lui Solon (arhonte în anul 594 î.Hr.). Acesta din urmă șterge datoriile, împarte populația în patru categorii în funcție de avere, introduce etaloane de măsură și de schimb, organizează meșteșugurile, limitează luxul și instituie amenzi pentru neparticiparea la viața politică. Solon păstrează vechile instituții politice, dar le reorganizează atribuțiile, și înființează un **tribunal popular** (*heliaia*) care să judece marile procese ale cetății.

Reformele lui Solon nu au fost eficient aplicate și respectate, iar noile tulburări permit ajungerea la putere a unui **tiran**, numit **Pisistrat** (546–527 î.Hr.). Perioada sa a însemnat, însă, inițierea unor ample lucrări edilitare, organizarea de spectacole publice și măsuri de redresare economică, care au fost pe placul cetățenilor. Fiul său, care i-a urmat la putere, Hippias, a condus abuziv și a fost alungat. De altfel, în multe state arhaice grecești (la Syceona, Corint, Milet, Samos) se instalează regimuri tiranice ale căror reforme au contribuit la progresul cetăților respective. Tiranii încearcă să-și legitimeze puterea, pe care au dobândit-o datorită unor situații excepționale sau prin manevre politice, situându-se pe poziții echidistante între aristocrați și popor. Ei nu reușesc, însă, să-și creeze dinastii conducătoare și sunt înlăturați. Unele dintre *polis*-urile care au cunoscut regimul tiranic se reîntorc la formulele aristocratice de conducere, altele – cum este Atena – vor evolua spre **democrație**.

După alungarea tiranilor din Atena, noi reforme sunt introduse de **Clistene** (510 î. Hr.): populația este amestecată și organizată în 10 triburi noi și în deme, care își trimit reprezentanții în **noul consiliu alcătuit din 500 de membri**. În acest fel, cresc oportunitățile de participare reală la viața politică a mai multor ateniieni, diminuându-se monopolul vechii aristocrații. Noul regim care permite această egalitate de șanse politice se numește **isonomie** (*isos* – egal, *nomos* – lege). De asemenea, Clistene înființează un colegiu de **10 strateg** (comandanți ai trupelor de infanterie, aleși prin votul poporului) și introduce **ostracismul**.

Măsurile lui sunt perfecționate în cursul secolului următor de către **Efialte** (462 î. Hr., care transferă competențele juridice ale Areopagului către Consiliu și Adunarea poporului) și **Pericle** (prim strateg în perioada 443–429 î.Hr., care introduce plata pentru participarea la ședințele consiliului și la ședințele tribunalului poporului).

APLICAȚII

1. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele:

„Lui Grinnos, regele din insula Thera, care se dusese la oracolul din Delphi pentru alte treburi, Pythia îi răspunse să întemeieze o cetate în Lybia. El, însă, îi întoarse vorba zicând așa: «Eu, slăvite stăpân Apollo, sunt prea bătrân ca să mai pornesc la drum. Poruncește tu altuia dintre tineri să înfăptuiască cele ce ceri.» În timp ce spunea aceste cuvinte arăta spre Battos. După ce s-au întors acasă, n-au mai ținut seama de oracol, neștiind măcar unde se află Lybia pe fața pământului și neîndrăznind să trimită o colonie în necunoscut.

Șapte ani de-a rândul după aceste întâmplări, în Thera nu căzu picătură de ploaie [...] Thereeni s-au dus iar la oracol, dar Pythia le-a reamintit de colonia din Lybia. De vreme ce nu exista nicio altă scăpare, se trimiseră soli în Creta să se cerceteze dacă nu cumva vreunul dintre cretani sau din străinii care locuiau în insulă ajunseseră vreodată în Lybia. Cutreierând coastele Cretei, solii au găsit un negustor, pe nume Coroibos, care le spusese că navigase cândva până spre țărmurile Lybiei. Momindu-l cu bani, solii l-au adus în insula Thera, apoi au organizat o expediție de recunoaștere până în insula Plateea, aflată în apropierea țărmului lybian. [...] După ce-l lăsaseră acolo pe Coroibos, thereenii au hotărât să trimită în colonie câte un frate la doi frați, prin tragere la sorți, precum și bărbați din toate cele șapte regiuni ale insulei. În fruntea acestora, căpetenie și rege, urma să plece Battos.” (Herodot, *Istorii*)

a. Menționează, pe baza sursei, activitatea practică de thereeni.

b. Scrie o relație cauză-efect stabilită între două informații selectate din sursă, precizând rolul fiecăreia dintre aceste informații (*cauză*, respectiv *efect*).

c. Precizează, pe baza sursei, două etape ale expediției organizate spre Lybia.

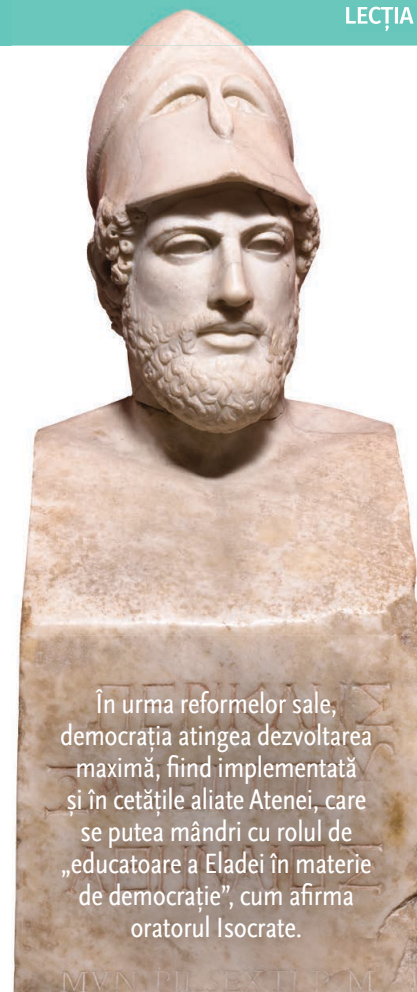
d. Formulează, pe baza sursei date, un punct de vedere referitor la rolul lui Battos, susținându-l cu două informații selectate din sursă.

2. Stabilește valoarea de adevăr sau fals pentru fiecare afirmație, notând în mod corespunzător în dreptul fiecăreia **A** sau **F**:

a. Lycurg a fost un reformator legendar spartan.	A ☐ / F ☐
b. <i>Apella</i> era adunarea poporului spartan care vota pacea și războiul.	A ☐ / F ☐
c. Tribunalul poporului (<i>heliaia</i>) a fost introdus de Clistene.	A ☐ / F ☐
d. Efialte a micșorat puterea Areopagului atenian.	A ☐ / F ☐
e. Pericle a introdus plata funcțiilor pentru la ședințele Consiliului celor 500 și ale Tribunalului poporului.	A ☐ / F ☐

3. Datează și ordonează cronologic următoarele reforme introduse în Atena:

introducerea plății funcțiilor publice		
ștergerea datoriilor cetățenilor atenieni		
introducerea ostracismului		
limitarea puterii Areopagului		

Bustul lui Pericle, copie romană.

În urma reformelor sale, democrația atingea dezvoltarea maximă, fiind implementată și în cetățile aliate Atenei, care se putea mândri cu rolul de „educatoare a Eladei în materie de democrație”, cum afirma oratorul Isocrate.

GÂNDIRE CRITICĂ

Pornind de la afirmația lui Esop:

„Orice motiv este folosit de tirani drept scuză pentru a-și motiva acțiunile”, argumentează, printr-un fapt istoric relevant, că această afirmație contravine democrației.

REȚINE

- Odată cu reorganizarea statală din epoca arhaică sub formula orașelor-state, cetățile grecești și-au rezolvat probleme interne fie prin întemeierea de colonii, fie prin adoptarea unor reforme.
- Procesele reformatoare din Sparta și Atena au fost folosite drept modele pentru alte cetăți.
- Experiența politică a grecilor s-a perpetuat și a contribuit la nașterea gândirii politice europene.

Detaliu al frizei superioare a vasului Chigi: hopliți în luptă, sec. VII. î.Hr.

Miltiade, eroul de la Maraton.

2. GRECII ÎNTRE ALIANȚE ȘI RĂZBOAIE. ALEXANDRU MĂCEDON

Războaiele medice și Războiul Peloponesiac

ARMATĂ ȘI POLIS. Soldații **polis**-urilor erau în principal cetățenii. Armatele terestre sunt alcătuite din infanteriști greu înarmați și cavaleri. În veacul al IV-lea î.Hr., crește rolul infanteriei ușor înarmate și se apelează la **mercenari**. Atena devine o mare putere maritimă în secolul al V-lea î.Hr. Principala formațiune de luptă terestră este **falanga**, alcătuită din rânduri succesive de soldați, denumiți **hopliți**, care luptă „umăr la umăr”, în general pe timpul verii.

ALIANȚE MILITARE. Cea mai importantă putere militară terestră din lumea greacă arhaică a fost Sparta, ai cărei cetățeni erau infanteriști profesioniști. În veacul al VI-lea î.Hr., prin supunere sau alianțe, Sparta creează și conduce puternica **Ligă Peloponesiacă**. După războaiele medice, Atena formează **Liga maritimă de la Delos** (478–404 î.Hr.) îndreptată împotriva statului persan, reunind cetăți insulare și polis-uri de pe coasta tracică și cea vestică a Asiei Mici. Flota de război, construită în portul Pireu, era condusă de Atena.

RĂZBOAIELE MEDICE. La finalul secolului al VI-lea î.Hr., perșii stăpâneau Asia Mică. Sub conducerea Miletului, cetățile ionice declanșează o revoltă antipersană (499–494 î.Hr.), cerând ajutor grecilor din Europa. Doar Eretria (din insula Euboia) și Atena răspund acestei chemări. După înfrângerea revoltei, regele persan Darius I (522–486 î.Hr.) întreprinde o campanie de pedepsire în 490 î.Hr. – **Primul război medic**. Eritreia este cucerită și incendiată. Dar atenienii și aliații lor plateeni, conduși de strategul **Miltiade**, folosesc avantajul terenului și tactica atacului prin alergare, anihilând trupele de arcași și de cavalerie persane. Victoria grecilor la **Maraton** (490 î.Hr.) a demonstrat că armata persană nu este invincibilă, marcând începutul epocii de afirmare politică și militar-navală a Atenei.

Urmașul lui Darius I, regele Xerxes (486–465 î.Hr.), organizează o campanie de cucerire a grecilor – **Al doilea război greco-persan sau medic** (480–479 î.Hr.). Traversând pe un pod de vase strâmtoarea Dardanele, perșii coboară de-a lungul coastelor, atacându-i pe greci dinspre nord. Flota persană, dominată de corăbii feniciene, îl transportă peste Marea Egee pe regele Xerxes. În urma alianței convocate la Corint (481 î.Hr.), Sparta primește comanda armatelor terestre, iar la **Termopile** (480 î.Hr.) regele **Leonida** sacrifică batalionul de 300 de hopliți în încercarea de a opri pătrunderea dinspre nord a trupelor persane, dând timp grecilor să-și organizeze apărarea. Bătălia navală de la **Salamina** (480 î.Hr.), încheiată cu victoria **triremelor** atenienilor, conduse de **Temistocle**, determină retragerea spre Asia a perșilor. Războiul este definitiv câștigat de greci, după victoriile de la Plateea (479 î.Hr.) și capul Mycale (479 î.Hr.). Sparta devine cea mai puternică forță militară terestră, iar Atena folosește reușita de la Salamina pentru a-și crea Liga de la Delos. Sunt construite zidurile lungi de legătură directă între oraș și portul Pireu. Pentru Atena se deschide o epocă de mare prosperitate și de răspândire a modelului politic democratic în cetățile aliate.

„După bătălia de la Maraton, ceea ce pentru perși nu părea decât un eșec lipsit de importanță, a fost în schimb pentru greci, și a rămas pe bună dreptate în amintirea oamenilor, o victorie cu consecințe capitale. Temuta armată persană a fost pentru prima oară împrăștiată în câmp deschis de către hopliți, ea care, până atunci, păru-se de neînving.” (François Chamoux, *Civilizația greacă*)

Legendă

Teritoriul în care a avut loc revolta cetăților grecești din Ionia împotriva perșilor (499–494 î.Hr.)

Cetățile grecești și teritoriile implicate în război

Cetățile grecești și teritoriile neutre sau favorabile perșilor

Imperiul Persan

Teritorii aliate cu Imperiul Persan

Itinerarul flotei persane în Primul Război Medic

→ 492 î.Hr.

→ 490 î.Hr.

Itinerarul flotei și armatei persane în Al Doilea Război Medic

→ 480 î.Hr.

✕ Victorii ale grecilor

✕ Victorii ale perșilor

„De la o vreme deși sulitele celor mai mulți erau frânate, ei nu conțineau să taie în carne vie cu săbiile [...] În acest loc [la Termopile], se luptară cu săbiile, câți dintre ei se mai întâmplau să mai aibă, apoi cu mâinile și cu dinții.” (Herodot, *Istori*)

Războaiele medic.

RĂZBOIUL PELOPONESIAC. Ambițiile Spartei și Atenei vor provoca o îndelungă confruntare militară denumită **Războiul Peloponesiac** (431–404 î.Hr.), opunând cele două alianțe grecești existente. Pretexte economice și politice au deschis ostilitățile desfășurate în două etape. Prima etapă (războiul arhidamic, 431–421 î. Hr.) a adus succese parțiale în ambele tabere. După 10 ani de luptă, niciuna dintre cetăți nu se putea proclama victorioasă asupra celeilalte. Armistițiul încheiat în 421 î.Hr. (pacea lui Nicias) este încălcat curând prin uneltirile atenianului Alcibiade și dezastruoasa expediție ateniană din Sicilia (415 î.Hr.). În a doua etapă a războiului (413–404 î.Hr.), Sparta (cu ajutorul navelor persane) înfrânge flota ateniană în bătălia navală de la **Aigos Potamos** (405 î.Hr.). Deși pacea încheiată în 404 î.Hr. proclamă victoria spartană și desființarea ligii maritime ateniene, ambele cetăți sunt acum secătuite, punându-se capăt epocii lor de prosperitate. În secolul al IV-lea î.Hr. lumea *polis*-urilor intră într-un declin vizibil, iar starea de conflict între cetăți se generalizează.

Imperiul macedonean. Alexandru Macedon.

Situată la marginea nordică a spațiului de cultură greacă, Macedonia se dezvoltă puternic sub domnia lui **Filip al II-lea** (382–336 î.Hr.). Acesta își creează propria armată, preluând modelul falangei grecești,

ȘTIAI CĂ...

...Cea mai lungă perioadă în care spartanii hopliți s-au aflat pe câmpul de luptă a fost de 40 zile? Aceasta s-a întâmplat în timpul războiului peloponesiac.

...Echipamentul militar complet pe care trebuia să-l poarte în luptă un hoplit putea cântări între 12–20 kg?

...Proba de alergare denumită maraton, din cadrul jocurilor olimpice moderne, a fost introdusă în amintirea mesagerului atenian legendar Fidipide? Se spune că acesta ar fi alergat peste 40 de km, timp de o zi și jumătate, pentru a anunța victoria grecilor de la Maraton (490 î.Hr.), iar după ce a spus „suntem victorioși” a murit de epuizare.

Bust al lui Alexandru,
epoca alexandrină,
azi la British Museum.

„Alexandru este deopotrivă «rege al macedonenilor», «arhonte al Ligii de la Corint», «eliberator» și «restaurator» al cetăților grecești din Asia, «faraon» al Egiptului, «rege al celor patru părți ale lumii» în Babilonia. [...] Un singur titlu, cu un conținut incert și neutru, este recunoscut pretutindeni: «regele Alexandru» – gravat pe numeroasele monede pe care le emite și consemnat în decretale către cetățile grecești.” (Pierre Briant, *Alexandru cel Mare*)

REȚINE

- Organizarea militară a grecilor antichi a evoluat în timp, armata terestră bazându-se pe falanga de hopliți, perfecționată ulterior de tebani și macedoneni.
- Grecii s-au organizat în alianțe politico-militare terestre (sub conducerea Spartei) și navale (sub comanda Ateinei) și, luptând pentru libertatea lor, au respins invazia persană din anii 490 și 480–479 î.Hr.
- Cetățile grecești ating apogeul dezvoltării lor în epoca clasică (sec. al V-lea î.Hr.), dar intră în declin ca urmare a războaielor îndelungate dintre ele.
- În cele din urmă, grecii vor fi cuceriti de Macedonia și integrați în noul cadru politic creat de Alexandru Macedon, care a permis răspândirea culturii grecești în Orient.

căreia îi perfecționează armamentul. El adaugă trupe ușor înarmate de infanterie (**peltaști**) și trupe de cavalerie. Împrumută tactici de atac de la sciți și traci iar inginerii de la curtea lui pun la punct „mașini de război” utile în asedii. Noua **falangă macedoneană** sintetizează progresele de organizare și dotare tehnică înregistrate până atunci în lumea greacă.

După asigurarea granițelor nordică și vestică împotriva tracilor și ilirilor, Filip al II-lea supune cetățile grecești. Regele macedonean devine hegemon al grecilor, după confruntarea finală de la **Cheroneea** (338 î.Hr.). Apoi, Filip se pregătește să invadeze Asia, dar este asasinat în 336 î.Hr. Urmașul său, **Alexandru Macedon** (356–323 î.Hr.), a dovedit capacități politice și militare deosebite. La numai 18 ani, a participat în bătălia de la Cheroneea, conducând flancul stâng al armatei macedonene. A avut o educație aleasă, care i-a sădit admirația față de cultura grecilor (filozoful Aristotel i-a fost profesor). Se spune că purta cu sine permanent *Iliada*, dorind să devină un al doilea Ahile. Imediat după ce a ajuns rege, a întreprins expediții militare dure pentru a readuce sub ascultare triburile tracice și cetățile grecești care se revoltaseră la moartea lui Filip. Apoi, își pregătește debarcarea în Asia, continuând politica tatălui său. Alexandru perfecționează falanga, crescând rolul infanteriei ușoare și al cavaleriei de elită. El însuși conduce escadroanele regale (companionii), care se vor dovedi o armă extrem de eficientă în bătăliile sale orientale.

Prin expediția militară orientală (334–325 î.Hr.), Alexandru a supus un vast teritoriu asiatic. După o primă izbândă la **Granicos** (334 î.Hr.), eliberează cetățile grecești de pe coasta anatoliană și îi înfrânge răsunător pe perși în bătălia de la **Issos** (333 î.Hr.). Sunt capturate tezaurul persan și o parte din familia regelui Darius al III-lea (380–330 î.Hr.). Alexandru coboară pe coasta feniciană, asediind și cucerind **cetățile feniciene** cu scopul de a anihila bazele principale ale flotei persane. Apoi, preia **Egiptul** fără luptă (332 î.Hr.) și obține o mare victorie la **Gaugamela** (331 î.Hr.), care-i deschide drumul spre capitalele persane: **Babilon, Susa, Persepolis, Ecbatana**. Supune toată zona estică a statului persan, ajungând până în provinciile **Bactria** și **Sogdiana** (329–327 î.Hr.) și în regiunea **Punjab**, unde se confruntă cu regele local Puru, pe râul Hydaspe (326 î.Hr.). Deși Alexandru nu înregistrase până atunci nicio înfrângere, soldații îi cer să se oprească, pretextând oboseala acumulată în anii grei de campanie. Armata se întoarce spre Babilon pe două rute, una terestră (condusă de Alexandru), alta maritimă (sub comanda lui Nearchos). La întoarcere, Alexandru organizează o mare ceremonie de căsătorie pentru soldații săi cu localnice, sperând să obțină astfel familii mixte fidele noului său proiect politic. Surmenat și cuprins de boală, regele moare în 323 î.Hr., fără să fi apucat să organizeze imensul teritoriu pe care l-a dobândit prin luptă, îmbinând cu genialitate tactici militare multiple.

Elenismul

Epoca istorică cuprinsă între moartea lui Alexandru și cucerirea română a estului Mediteranei poartă denumirea de **epoca elenistică**. Termenul **elenism** desemnează procesul complex de răspândire în spațiul oriental a modelelor culturale grecești – prin limba greacă, arhitectură și urbanism, viață economică, socială, politică și religioasă.

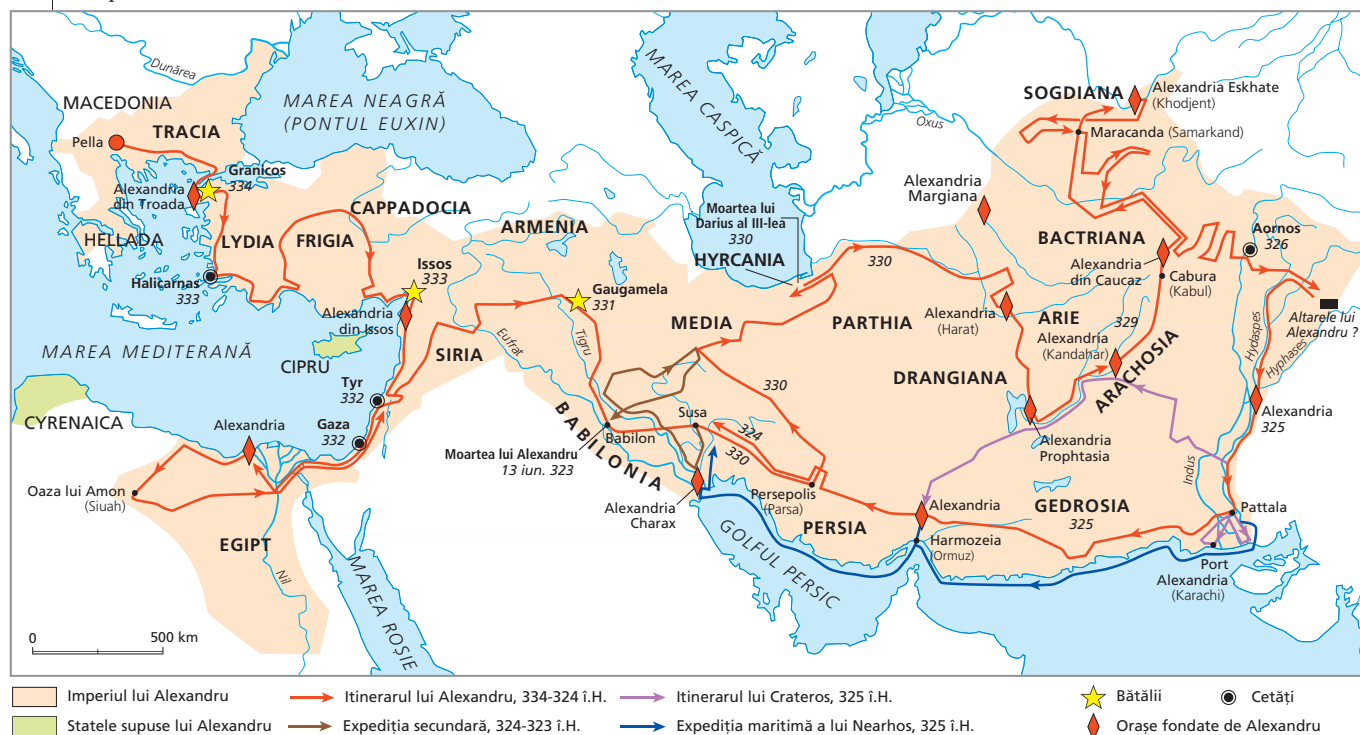
După dispariția lui Alexandru, moștenirea sa este disputată de generali (*diadohii*). Finalmente, întregul teritoriu este împărțit în trei mari regate: **regatul ptolemaic**, **regatul macedonean** și **regatul seleucid**. Moartea prematură a lui Alexandru a lăsat neterminată opera sa de unificare a Orientului cu Occidentul. El a ctitorit o serie de orașe, care îi purtau numele și a încercat unificarea militară și economică. A permis menținerea structurilor sociale anterioare, dar a căutat să coopteze în actul de conducere aristocrația locală. A impus modelul regal asiatic (mantia roșie de purpură, diadema și ritualul de curte) pe care îl vor folosi urmașii săi. Suta regală a regilor elenistici este alcătuită din conducători politici, experți militari și oameni de cultură, căci – asemeni lui Alexandru – regii elenistici vor fi protectori ai culturii, ai artelor și ai științelor. Faptele militare ale lui Alexandru l-au transformat peste timp într-un erou militar și politic.

Urme ale elenismului în Turcia.

Campaniile militare ale lui Alexandru Macedon.

APLICAȚII

1. Datează și ordonează cronologic următoarele bătălii, apoi, completează spațiile: Salamina, Issos, Maraton, Termopile.

a.....; b.....;
c.....; d.....;

2. Compară itinerarul militar al lui Alexandru cu o hartă fizică a Orientului. Completează un tabel, după modelul de mai jos:

Bătălie	Condițiile de climă și mediu geografic	Provocările la care a fost supusă armata macedoneană

GÂNDIRE CRITICĂ

Imaginează-ți că ești militar macedonean în armata lui Alexandru Macedon și compune o scrisoare celor de acasă după bătălia de la Gaugamela. Explică alegerea informațiilor pe care vrei să le transmiți.

REPERE CRONOLOGICE

EPOCA REGALĂ (arhaică)

sec. VIII–VI î.Hr., perioada în care se formează orașul Roma, ctitorit de Romulus și condus de șapte regi legendari

EPOCA REPUBLICANĂ

sec. VI–I î.Hr., perioada în care Roma devine stăpâna lumii mediteraneene

EPOCA IMPERIALĂ

(a regimului monarhic militar)

sec. I î.Hr.–V d.Hr., în două etape:

Principatul (sec I î.Hr.–III d.Hr.)

și *Antichitatea Târzie* (sec. III–V d.Hr.)

Lupa capitolină și gemenii Remus și Romulus.

„[...] curajul nechibzuit al fugarilor și modul în care i-a condus Spartacus a reamintit lecția desprinsă din experiența războaielor sclavilor din Sicilia, și anume că sclavia este o tristă irosire a calităților umane.” (H.H. Scullard, M. Cary, *Istoria Romei*).

Bustul lui Lucius Iunius Brutus, participant la instaurarea regimului republican, Muzeul Capitoliu, Roma.

3. ROMA ANTICĂ. DE LA REGALITATE LA IMPERIU

Regalitate, republică, imperiu

Potrivit legendei, romanii sunt urmașii troianului Eneas, al cărui descendent, Romulus, întemeiază Roma, în 753 î.Hr. În primele secole de existență – **epoca regală** –, Roma se organizează ca oraș-stat (*civitas*), construindu-și o piață politică (*forum*) și temple închinat zeilor. Sub conducerea celor **șapte regi legendari**, Roma cucerește așezările vecine, cooptându-le aristocrația în conducerea politică. Apar, astfel, două **ordine sociale**: vechii cetățeni fondatori ai orașului (**patricienii**) și noii cetățeni adăugați ulterior (**plebei**). Între aristocrați și cetățenii de rând se stabilesc relații de interdependență, denumite **patronal-clientelare**. **Cetățenia romană** cuprinde drepturi și obligații economice, fiscale, militare și politice.

După înlăturarea ultimului rege, în 509 î.Hr., s-a instituit regimul **republican**. Inițial, puterea și legile erau controlate de patricieni. Plebeii cer egalitate politică și juridică, solicitând fixarea în scris a vechilor cume în **Legea celor 12 Table** (449 î.Hr.). În urma cuceririlor militare, tabloul social se modifică. Pe lângă cetățeni, ierarhizați în funcție de avere și naștere, sporește numărul sclavilor proveniți, în principal, din prizonieri. Tratatul la care sunt supuși provoacă revolte, inclusiv în școlile de **gladiatori** (Răscoala lui Spartacus, 73–71 î.Hr.). În timpul imperiului sunt păstrate ierarhiile civice, dar împăratul devine patronul tuturor. Extinderea cetățeniei romane la nivelul provinciilor și uniformizarea impozitelor (prin edictul împăratului Caracalla, 212 d.Hr.) transformă statutul de cetățean într-o povară fiscală. Mulți țărani săraci se pun sub protecția unor aristocrați bogați, cedându-le proprietățile și devenind **coloni**. Din secolul al III-lea d.Hr., migrațiile barbare destabilizează imperiul. Barbarii sunt așezați în teritorii romane, iar unele regiuni ies de sub control roman, formându-se regate barbare.

Prin unificarea economică a bazinului mediteranean, circulația sigură a bunurilor și a persoanelor favorizează prosperitatea. Din veacul al III-lea d.Hr., crizele politice și presiunea barbarilor provoacă declinul orașelor și al economiei, pregătind împărțirea statului din anul 395 d.Hr., în Imperiul Roman de Apus și Imperiul Roman de Răsărit.

Evoluția instituțiilor

În **epoca regală**, **regele** cumula competențe militare, juridice, politice și religioase. Activitatea lui este controlată de **senat**, alcătuit din reprezentanții aristocrației. Atribuțiile senatului sunt administrative, juridice și politice. Adunarea poporului este consultată în legătură cu pacea și războiul. În timpul **republicii**, conducerea statului se realizează prin colaborarea interdependentă dintre magistrați, senat și popor. Vechile competențe regale sunt distribuite **magistraților** (de regulă, echipe pare, pentru a se evita monopolizarea puterii). Aceștia sunt aleși prin vot de către cetățeni, pe o perioadă determinată și pe principii colegiale (cu excepția dictatorului, desemnat de senat în momente dificile). Magistrații sunt controlați de senat și popor și nu sunt plătiți. La finalul

republicii, parcursul în cariera politică (*cursus honorum*) este atent reglementat. Nu sunt permise mandate succesive, dar candidatura pentru același post se poate depune după o anumită perioadă de timp. **Senatul** (300 de membri) are atribuții financiare, fiscale, administrative, legislative, juridice, religioase și diplomatice. Accesul în senat este permis foștilor magistrați și este revizuit de cenzori. **Adunarea poporului** votează magistrații, pacea și războiul, cele mai importante legi și aplicarea pedepsei capitale, dar sistemul electoral este cenzitar. În veacul I î.Hr., nerespectarea regulilor de ocupare a magistraturilor duce la războaie civile și instalarea de regimuri personale dictatoriale prelungite. În timpul acestei crize generalizate apar alianțele politice (**triumviratele**), pentru menținerea la putere, care pavează drumul spre monarhie. În *epoca imperială*, cele mai importante instituții sunt împăratul, senatul și armata. Ca șef suprem al statului, **împăratul** își exercită competențele militare, juridice, legislative, religioase, într-un cumul de puteri construit de către primul împărat roman, Augustus (27 î.Hr. – 14 d.Hr.). Ca „prim cetățean” (*principe*), el a pus capăt războaielor civile, instalând așa-numita „pace romană” (*pax romana*). În perioada *Antichității Târzii*, împăratul este stăpân absolut (*dominus*), iar după adoptarea creștinismului ca religie de stat (sub Teodosiu I, în 380 d.Hr.), el devine reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ. **Senatul** (600 de membri) păstrează doar administrarea vechilor provincii, are unele atribuții fiscale, monetare și juridice. Posturile senatoriale sunt controlate de împărat. Împăratul Constantin cel Mare (306–337 d.Hr.) construiește o nouă capitală la Constantinopole (330 d.Hr.), unde înființează un al doilea senat. Armata romană devine importantă în transmiterea puterii politice, soldații romani aclamând noul împărat sau, în momente de criză politică, impunând propriul candidat.

Expansiune și organizarea provinciilor

Transformarea Romei într-o mare putere mediteraneană a avut cauze economice, politice și juridice (derivând din alianțele sale internaționale). Campaniile militare propriu-zise au alternat cu negocierile diplomatice, iar înstăpânirea romanilor în noi teritorii este dublată de existența **statelor clientelare** de la frontiere. În perioada timpurie a republicii (sec. V–III î.Hr.), Roma cucerește populațiile din Italia și creează alianțe bazate pe obligații militare și fiscale. Controlând resursele peninsulei, Roma se extinde dincolo de Italia și intră în conflict cu Cartagina. La capătul a trei războaie (264–241, 218–202 și 149–148 î.Hr.), Roma învinge și obține teritoriile cartagineze (punice) din Africa de Nord și Hispania, devenind stăpână în vestul și centrul Mediteranei. În cel de-al doilea război punic, însă, romanii vor face față cu greu invaziei italice a generalului Hannibal (247–183 î.Hr.), care îi învinge la Cannae (216 î.Hr.). Devenită o mare putere, Roma se amestecă în conflictele dintre regatele elenistice, alternând diplomația cu campaniile militare și deținând pe rând rolul de arbitru, apoi, de protector și, finalmente, de stăpân al acestor regiuni. La începutul imperiului, Roma era un stat tricontinental, ale cărui granițe se cereau consolidate. Împărații au reușit să mențină aceste cuceriri și chiar să le mărească: Claudius (41–54 d.Hr.) adaugă Britannia și Moesia, iar Traian (98–117 d.Hr.) cucerește Dacia și regiuni asiatice, realizând maxima extindere teritorială a imperiului.

Magistrații	Atribuții
un Dictator (1, pentru 6 luni)	are mandat extraordinar pentru a scoate statul din criză; este ajutat de un aghiotant
Cenzori (2, 18 luni)	verifică moravurile, efectuează recensământul cetățenilor și întocmesc listele de senatori
Consuli (2, anuali)	organizează și comandă armata, emit legi
Pretor/ pretori (1, apoi 8, anuali)	supraveghează activitatea juridică
Edili (2, apoi 4, anuali)	supraveghează construcțiile și activitatea din piețe, organizează jocurile publice
Tribunii plebei (10, anuali)	protejează cetățenii, participă la ședințele senatului, cer anchetarea magistraților, propun legi
Cvestori (2, apoi 4, anuali)	au grija tezaurului public și a emisiunilor monetare

Bustul lui Hannibal, Muzeul Național de Arheologie din Napoli.

„Hannibal a fost unic, căci a reușit să inspire spaimă unei națiuni care pretindea că nu cunoaște acest sentiment.” (Philip Matyszak, *Dușmanii Romei. De la Hannibal la Atilla*)

Cuceririle Romei Imperiale
(sec. I î.H.–sec. II d.H.).

RETİNE

- Statul roman s-a format în perioada secolelor VIII–VI î.Hr. prin contribuția comună a romanilor, sabinilor și etruscilor, suferind puternice influențe din partea grecilor.
- Roma a cunoscut regimuri politice monarhice și aristocratice, iar definirea statutului de cetățean a fost un reper în istoria ulterioară a Europei și a lumii.
- Romanii au dezvoltat un model de expansiune complex, combinând confruntările militare cu negocierile diplomatice și practicile clientelare.
- Romanizarea spațiilor provinciale a contribuit la unificarea civilizației mediteraneene și la formarea popoarelor și limbilor romanice.

Armata romană cuprinde infanteria (legiuni de cetățeni și contingente de aliați/auxiliari) și trupele de cavalerie. Flota militară se dezvoltă după războaiele punico. Armamentul și tacticile de luptă au evoluat în timp. Prin reforma militară a lui Caius Marius (107 î.Hr.) armata va fi compusă din soldați de carieră. Campaniile prelungite de război necesită construirea de tabere militare (castre), drumuri și baze de aprovizionare. În perioada imperială, granițele sunt apărate prin ziduri și fortificații. Victoriile militare erau celebrate la Roma prin ceremonii denumite **triumfuri**, în care erau prezentate prăzile de război și prizonierii. Regiunile cucerite sunt transformate în provincii conduse de un guvernator cu competențe legislative, juridice, militare, fiscale, monetare și religioase. În epoca imperială, Augustus a împărțit provinciile în senatoriale (controlate de Senat) și imperiale (conduse de împărat prin delegați). Pentru a preveni revoltele, Roma colaborează cu aristocrația locală, trimite coloniști romani și menține trupe militare în regiunile recent cucerite.

Romanizarea

Este procesul de implementare în provincii a limbii latine, a instituțiilor politice și juridice, religiei și stilului de viață roman. Spre deosebire de elenism, predominant cultural, romanizarea a influențat aspectele vieții materiale și sociale, acționând prin **urbanizare**, administrație, drept roman, coloniști, armată și veterani, școli și religie. Orașele provinciale au fost modelate după Roma, construindu-se clădirile definitorii pentru civilizația urbană de tip roman: for, temple, basilici, băi publice, circuri, teatre și amfiteatre.

APLICAȚIE

Citește cu atenție sursa **A** și rezolvă cerințele:

A. „Senatul are deplina putere asupra tezaurului public, dispunând de toate veniturile și de toate cheltuielile. [...] de crimele săvârșite în Italia care cer o cercetare publică, ca: trădări, conjurații, otrăviri, asasinat, tot senatul se ocupă. [...] dacă trebuie să trimită vreo delegație pentru a împăca pe vreunii, pentru a transmite vreun sfat sau un ordin, pentru a primi în supunere sau pentru a declara război, el poartă de grijă. Când vin delegații la Roma, senatul stabilește cum să se trateze cu fiecare și cum să se răspundă. Poporul n-are de-a face cu acestea. De aceea când un străin stă la Roma, în timpul lipsei consulului, constituția îi pare cu totul aristocratică. Și de asta sunt încredințați mulți eleni și regi, pentru că aproape toate le tratează cu senatul.” (Polibios, *Istoriei*)

a. Menționează trei competențe ale senatului.

b. Explică, în baza sursei **A**, de ce la Roma nu exista principiul „separației puterilor în stat”.

GÂNDIRE CRITICĂ

Folosind cunoștințele anterioare și textul lecției, argumentează în 6–8 rânduri, validitatea afirmației următoare: „Pentru istoria poporului francez de azi, Cezar a deținut același rol ca și împăratul Traian pentru istoria patriei noastre.” (Dumitru Tudor, *Mari căpitani ai lumii antice*.)

JOC DE ROL

Scanează codurile QR! Imaginează-ți că ești soldat roman asediator al unei cetăți dacice. Identifică și prezintă colegilor desfășurarea asediului, ce armament și mașini de război se folosesc.

Columna
lui Traian

Columna lui Traian –
tur virtual 3D

„După cucerirea Daciei, jocurile publice au fost de o extravaganta cum nu se mai văzuse până atunci la Roma, iar plebea l-a adorat pe Traian. El știa mai bine decât toți ceilalți împărați ce-și doreau oamenii de rând de la Roma. Știa că autoritatea lui era de nezdrunclat nu neapărat din cauza afacerilor de stat, ci pentru că oferea poporului două lucruri, proviziile de grâu și spectacolele.” (Julian Bennett, *Traian*)

Iulius Cezar,
Muzeul
Național de
Arheologie
din Napoli.

APROFUNDEAZĂ

Cucerirea Galiei de către Caius Iulius Cezar – combinarea confruntărilor militare cu practicile clientelare

Spre finalul sec. al II-lea î.Hr., Roma transformase în provincii doar părțile sudice locuite de celți în Antichitate (în principal, Franța de azi).

Caius Iulius Cezar (100–44 î.Hr.) a fost de două ori succesiv guvernator al provinciilor romane galice (58–51 î.Hr.). În primul mandat, acordă

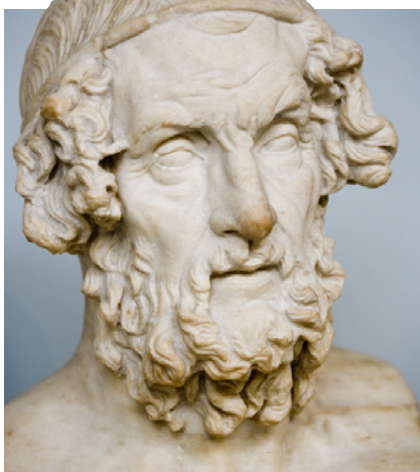
ajutor galilor liberi împotriva vecinilor lor. Prin **alianțele încheiate cu aristocrația locală** și profitând de rivalitățile interne, Cezar își **instalează trupe** în Galia liberă și **impune căpeteniilor furnizarea de ostaci**. În cel de-al doilea mandat, trece, însă, la **represalii**. Urmărind pe liderul celt revoltat Ambiorix (care fuge la germanici), Cezar trece Rinul pe un pod construit în 10 zile, devastând Germania timp de trei luni. La întoarcere

reia campaniile punitive și se impune definitiv în fața lui **Vercingetorix**, în asediul cetății **Alesia**. Aici construiește două șanțuri prevăzute cu metereze: primul (lung de 15 km) încercuia cetatea, blocându-i pe celți înăuntrul, iar cel de-al doilea (21 km) oferea protecție armatei romane împotriva trupelor chemate în ajutor de celții asediați. Încleștările sunt crâncene, Cezar luptă alături de oștenii săi, îmbărbătându-i. Înfometați, celții capitulează iar Vercingetorix se predă, fiind purtat în lanțuri în triumful lui Cezar din anul 46 î.Hr., apoi, ucis.

Cezar își consolidează dominația prin fidelizarea galilor, respectându-le instituțiile și credințele, colaborând cu aristocrația filo-romană.

Vercingetorix, războinicul gal care s-a
împotrivit stăpânirii romane.

Homer, educatorul Eladei
(copie romană, sec. II).

„Cine lasă deoparte Muzele, acela pierde gustul pentru știință, nu ia parte la nicio căutare, la nicio discuție, căci fără exercițiul muzicii aceste porniri umane devin slabe, surde și oarbe, iar omul ajunge să fie nici treaz și atent, nici cultivat, nici rezistent la emoții.”

(Platon, *Republica*)

Competiție de alergare la
sărbătoarea panateneelor din
Atena (amforă cca 500 î.Hr.).

Academia lui Platon,
mozaic roman (sec. I î.Hr.).

4. MODELE CULTURALE ÎN LUMEA GRECO-ROMANĂ

Educație și cunoaștere în lumea greco-romană

Poeemele homerice oferă primul model educațional grec destinat tinerilor aristocrați războinici, cuprinzând deprinderea mânăuirii armelor, pregătirea fizică prin sport și jocuri, desăvârșirea intelectuală prin arta muzicală și a cuvântului. Vreme de secole, poemele homerice au constituit pentru copiii grecilor și romanilor primele lecturi prin care învățau cititul și scrisul, familiarizându-se cu *idealul onoarei* și cu *spiritul de competiție*.

Educația militară – modelul spartan. Cetate cu vocație militară, Sparta a perpetuat modelul homeric, adaptându-l printr-un set de valori care prețuiau traiul auster, disciplina și onoare. Educația copiilor (*agoge*) era încredințată întregii cetăți pentru formarea unor războinici curajoși și supuși. Copiii slabi erau eliminați la naștere, iar cei sănătoși erau duși la 7 ani în tabere militare unde se antrenau fizic, învățând să suporte lipsurile. Educația intelectuală era minimală. La mesele comune, menite să descurajeze luxul și să promoveze comportamentul cumpătat, copiii erau educați să se exprime succint, vorbitul fără rost fiind pedepsit. Cântecul și poemele învățate aveau tematică militară. Fetele erau incluse în educația de tip militar, pregătindu-se pentru viitoarele roluri de soții, mame și apărătoare ale gospodăriilor când bărbații erau plecați la război.

Educația cuvântului politic – modelul atenian. Educația ateniană (*paideia*) urmărea crearea unui cetățean echilibrat și apt pentru viața în cetate. Crescuți în familie până la vârsta de 7 ani, băieții începeau apoi școala, însoțiți de un *pedagog*. Instruirea continua cu studiul retoricii, esențială pentru participarea la viața democratică. Educarea fetelor le pregătea pentru rolurile domestice. În Atena arhaică, muzica și poezia erau importante pentru deschiderea spre cunoaștere, pentru formarea sensibilității și a gustului estetic. Educația fizică se desfășura în **palestre** și gimnazii, unde prin exerciții atletice se antrenau forța și disciplina. Începând cu a doua jumătate a secolului al V-lea î.Hr., însă, se va pune mai mult accent pe educația intelectuală. Pe lângă școlile primare și secundare, în care se învăța cititul, scrisul, socotitul, literatura, muzica și sportul (prin efortul conjugat al pedagogului, grămaticului și al profesorului de muzică), tinerii deprindeau elemente de matematică, retorică și filozofie în cadrul școlilor superioare. Cele mai cunoscute astfel de instituții au fost *Academia* înființată de Platon și *Lyceum*-ul constituit de Aristotel.

Spiritul de competiție, definitoriu pentru educația elenă, a încurajat organizarea **întrețerilor sportive, literare și muzicale**, închinat zeilor. Printre cele mai cunoscute sunt *jocurile olimpice* (în onoarea lui Zeus, desfășurate la Olympia, din patru în patru ani, începând cu 776 î.Hr.), *jocurile pitice* (întrețeri sportive, lirice și muzicale în onoarea lui Apollo Chitaredul, organizate la Delphi) și *jocurile Panatenee* (competiții hipice, atletice și muzicale în onoarea Atenei, desfășurate în cetatea Atena).

Educația spre desăvârșirea omului (humanitas) – modelul roman. Deși influențată de modele educaționale grecești, educația romană este

Apollo Chitaredul, copie romană sec. al II-lea.

mai pragmatică și urmărește formarea unui cetățean responsabil, respectuos față de tradiții și devotat familiei și statului. Instruirea privată coexistă cu cea din școlile publice, atestate încă de la începutul republicii. Educați în familie până la vârsta de 7 ani, în spiritul normelor morale și al obiceiurilor strămoșești, băieții mergeau apoi la școala primară (*ludus*), unde învățau să citească, să scrie și să socotească sub îndrumarea unui învățător (*litterator*). În ciclul secundar, studiile continuau cu gramatica și literatura, elevii analizând texte latine și grecești pentru a-și dezvolta cultura generală. Studiul retoricii dezvoltă capacitatea de a vorbi convingător pentru cei care țineau spre cariere juridice și politice. Desăvârșirea educației tinerilor aristocrați se realiza într-una din școlile de prestigiu din lumea greacă și orientală (Alexandria, Atena, Rodos). Educația fetelor se limita la sarcinile casnice, deși, în familiile aristocratice fetele învățau să scrie, să citească și să compună scrisori, mamele fiind primele educatoare ale copiilor lor.

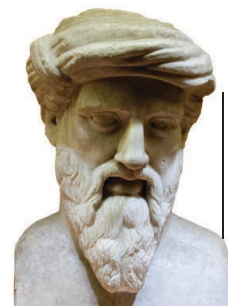
Aceste repere educaționale, izvorâte din **dorința de cunoaștere a lumii și a omului**, s-au dezvoltat în cadrul școlilor grecești de gândire, răspândite în spațiul egean-balcanic și în *Grecia Magna* (din sudul Italiei), încă din secolul al VI-lea î.Hr. Învățații greci au preluat cunoștințele orientale și au înlocuit explicațiile mitologice și religioase ale cosmosului prin interpretări științifice. Matematicienii-filozofi (precum, Thales din Milet sau Pitagora din Samos, stabilit apoi la Crotona) au dezvoltat geometria și trigonometria, propunând o înțelegere a universului prin raționamente demonstrative și armonia numerelor. Numeroase invenții (șurubul fără cap, oglinzile reflectorizante sau mașini de asediu) sunt atribuite lui Arhimede din Siracuza (sec. al III-lea î.Hr.) care a aplicat matematica în mecanică, fizica lichidelor și optică. În epoca elenistică, prin cercetările de astronomie și geografie ale lui Aristarh din Samos (autorul primei interpretări heliocentrice), Eratostene din Cyrene (fondatorul geografiei matematice) și Claudiu Ptolemeu din Alexandria (autorul teoriei geocentrice) s-au făcut progrese în înțelegerea universului.

În cadrul acestui cosmos, definirea omului – ca măsură a tuturor lucrurilor, cum susținea Protagoras – s-a completat prin cunoașterea corpului uman inițiată de Hippocrate din Cos (sec. V–IV î.Hr.), părintele medicinei grecești. El a pus bazele regulilor de comportament medical, cuprinse în „jurământul lui Hipocrate” valabil până azi.

Grecii au combinat observațiile empirice cu metodele științifice în științele naturii, agronomie, geografie, istorie, economie, iar romanii – prin contribuția juriștilor, mai ales a lui M. Tullius Cicero – au pus bazele științei dreptului, temelia dreptului european modern. Prin cuprinderea vastelor teritorii cucerite în cadrul Imperiului roman, Roma a contribuit la răspândirea tuturor acestor cunoștințe, promovând valorile rațiunii și dezvoltării armonioase a individului – fundamentul culturii occidentale.

„Profesorul și discipolii săi” – relief funerar descoperit la Neumagen, sec. al II-lea (Germania).

Pitagora, filozof, matematician, fondatorul școlii pitagoreice, sec. al VI-lea î.Hr.

Arhimede din Siracuza, sec III î.Hr., matematician, fizician, inventator, pictură de Domenico-Fetti, sec. al XVII-lea.

Claudiu Ptolemeu din Alexandria, sec. al II-lea – geograf, astronom, autor al teoriei geocentrice.

„... învață-mă cum să-mi iubesc patria, cum să-mi iubesc soția și părintele, cum să înot către aceste lucruri atât de frumoase, chiar dacă acum mă zbat în valuri.” (Seneca, *Scrisori către Lucilius*)

Copie romană a statuii lui Lisip, „Silen cu Dionysos copil”.

Copie romană a statuii lui Praxiteles, „Afrodita din Cnidos”.

„Rolul istoric al Romei, continuându-l pe cel al Alexandriei, a fost acela de a implanta civilizația elenistică de la Sahara până la lacurile Scoției, de la Eufrat la Atlantic, și de a o înrădăcina atât de profund, încât a putut rezista valurilor de invazie germanică și slavă și, în sfârșit, invaziei arabe, dacă nu chiar turce.” (H. Irenée-Marrou, *Istoria educației în Antichitate*)

Arta greacă: proporții, armonie, echilibru

După perioada arhaică marcată de influențe orientale, lumea greacă clasică își dezvoltă propriile formule de exprimare artistică. Arta greacă imortalizează subiecte din poemele epice, reproducând zei, eroi, atleți, oameni în diverse activități. Inspirându-se din natură și corpul omenesc și dorind să atingă perfecțiunea formelor și armonia lor, sculptorul **Poli-clet** (sec. al V-lea î.Hr.) a introdus un canon de reprezentare a trupurilor umane prin proporții atent calculate. Creațiile sale – *Doriforul* și *Diadumenos* – sunt pline de vigoare și echilibru dinamic. Modelul său sculptural va fi dezvoltat de alți artiști din epocile clasică și elenistică: **Myron** („Aruncătorul cu discul”), **Fidias** („Zeus din Olimpia”), **Praxiteles** („Afrodita din Cnidos”) și **Lisip** („Silen cu Dionysos copil”). Marmura albă a statuiilor grecești era pictată pentru obținerea unei vitalități emoționante. În epoca romană, sculptura antică se îmbogățește cu *reprezentări realiste*. Capodoperele artistice grecești au supraviețuit prin copiiile romane expuse azi în muzee.

Proportionalitatea și armonia se regăsesc din plin și în arhitectura greacă. Grecii au preluat coloanele din mediul oriental, dar le-au integrat în construcții concepute matematic. Templele dedicate zeilor impresionează prin simetrie și claritate. Arhitecții greci au conceput ordinele arhitecturale, definindu-le după robustețea trupului masculin (ordinul doric) sau grația celui feminin (ordinele ionic și corintic). Uneori însuși fusul coloanelor (alcătuit din bucăți îmbinate de piatră) era înlocuit cu trupul feminin al cariatidelor.

Arhitectura romană între utilitarism și triumfalism

Romani s-au remarcat drept importanți constructori, *îmbinând* admirabil *influențele* preluate *de la etrusci* (arcul și bolta) și *de la greci* (știința constructivă, ordinele arhitecturale, principalele unelte și meșterii). **Funcționalul** și **durabilitatea** caracterizează drumurile și podurile ce legau colțurile imperiului, apeductele care alimentau cu apă așezările, clădirile publice ce îmbunătățeau viața cotidiană, găzduind activitățile publice. În edificiile în care se desfășurau spectacole publice (circ, teatru, amfiteatru), așezarea spectatorilor oglindea ierarhiile socio-politice, primele locuri fiind rezervate elitelor. La celebrarea victoriilor militare și a triumfurilor se oferea gratuit hrană spectatorilor („pâine și circ”), conducătorii consolidându-și autoritatea și menținând ordinea socială.

Aceste manifestări și construcții impresionau populația imperiului. **Comemorarea** puterii conducătorilor romani s-a materializat prin ridicarea de altare, colonne celebrative (în Roma), arce și trofee. Sculpturile acestor monumente reproduceau succesele militare, supunerea învinșilor, transportarea prăzilor de război spre capitală. Astfel, locuitorii sau vizitatorii puteau cunoaște și admira faptele romanilor. Arcele de triumf ale împăraților din Gallia romană (arcul lui Tiberius din Orange, Franța), din Roma (arcele lui Titus, sec. I, Septimius Severus, sec. al II-lea, Constantin cel Mare, sec. al IV-lea) sau din Grecia (arcul lui Galerius din Thessaloniki, sec. al III-lea) atestă și azi înfăptuirile militare ale împăraților. Acest tip de monument triumfal va sta la baza construcției numeroaselor arce moderne și contemporane de pe toate continentele.

APLICAȚII

Citește cu atenție sursa **A** și rezolvă cerințele:

A. „Deoarece pentru tatăl tău, om de seamă și deosebit de integru, am avut tot atâta respect cât și dragoste [...] mă voi strădui ca fiul tău să ajungă pe potriva bunicilor [...]. De aceea, ți-l recomand pe Iulius Genitor, un om integru, serios, chiar puțin cam aspru și cam dur. [...] Ia-mă chezaș pentru Genitor, fiul tău nu va auzi de la acest om decât lucruri de folos, nu va învăța nimic care să nu merite să nu fie știut. El îi va reaminti tot atât de des ca și tine, ca și mine, ce povară a gloriei strămoșești îl apăsă [...] Așadar, cu voia zeilor, încredințează-ți fiul unui profesor de la care să învețe în primul rând cum să se poarte, și după aceea oratoria, care nu se învață bine dacă nu știi cum să te porți. Cu bine!” (Plinius cel Tânăr, *Scrisoare către Corellia Hispula, fiica lui Corellius Rufus*)

- Identifică tema acestei scrisori.
- Precizează, pe baza sursei, ce disciplină urmează să fie predată fiului destinatarei scrisorii.
- Utilizând informațiile din sursă și din textul lecției, menționează care sunt modalitățile de predare așteptate de la profesorul recomandat.

TURURI VIRTUALE

Frumusețea sculpturilor greco-romane – vizită virtuală în muzeele europene: Lu-vru – Paris, Pio Clemente – Vatican (Roma), de Arheologie – Atena.

→ **Pregătirea vizitei:** Profesorul va explica obiectivul vizitei virtuale, precizând materialele necesare: fișa de lucru/observație și instrumentele de scris.

→ **Realizarea vizitei:** Elevii vor fi împărțiți în trei grupe, fiecare grupă va accesa câte unul dintre muzeele propuse.

→ **Valorificarea vizitei:** Completarea fișelor de lucru cu observațiile fiecărei grupe privind estetica statuiilor, urmată de prezentarea și discutarea acestora, evidențiindu-se atât elementele comune, cât și diferențele. Scop: formularea de către elevi a unor definiții ale frumosului în arta greacă. Cu sprijinul profesorului, definițiile vor fi ulterior raportate la concepțiile despre frumos enunțate de grecii înșiși (Platon și Aristotel).

ȘTIAI CĂ...

... Prin termenul de muzică grecii înțelegeau unitatea dintre sunet, mișcare (dans) și vers (text) sau arta și știința muzelor de a oferi încântare?

... Grecii au aplicat corecții optice fuserilor coloanelor, îngroșându-le în zona de mijloc, pentru ca, privite de la distanță, să pară drepte?

... Actorii greci erau numai bărbați care se costumau în funcție de rolul interpretat?

Erechtheion (Cariatidele), Atena, sec. V î.Hr.

REȚINE

- Modelele educaționale ale lumii greco-romane reflectă diversitatea de valori culturale și de organizare a Antichității clasice.
- Gândirea științifică și filozofică greco-romană a marcat trecerea de la explicațiile mitologice la cele raționale, punând bazele cunoașterii moderne.
- Cultura greco-romană a promovat idealul armoniei între corp și spirit, vizibil atât în educație, cât și în artă și știință.
- Arhitectura romană s-a remarcat prin caracterul său funcțional și monumental, reflectând puterea politică și organizarea eficientă a imperiului.

GÂNDIRE CRITICĂ

Pe baza sursei și folosind informațiile din lecția anterioară, formulează un punct de vedere, în 6–8 rânduri, privind rolul controlului social exercitat de puterea politică prin intermediul spectacolelor din amfiteatru.

„Titus oferea spectatorilor și lucruri de mare utilitate: suit pe un loc înălțat deasupra amfiteatrului, arunca mici sfere de lemn

purtătoare a unui loz câștigător, fie că era vorba de ceva alimente, de o haină, de un vas de argint, de cai, de echipaje, de turme sau de sclavi. Cei care aveau norocul să le prindă veneau la funcționarii însărcinați cu distribuirea obiectelor pentru a primi ce era scris pe loz.” (Cassius Dio, *Istoria romană*)

RECAPITULARE

EVOLUȚIE CRONOLOGICĂ

- Civilizația greacă antică (sec. XVI–II î.Hr.) include cinci epoci: a palatelor micenene, homerică, arhaică, clasică, elenistică.
- Civilizația romană (sec. VIII î.Hr.–V d.Hr.) include trei epoci: regală, republicană, imperială.

SOCIETATE ȘI POLITICĂ

- Orașul-stat (*polis* la greci și *civitas* la romani) cuprinde nucleul urban (cu piața politică: agora – greci; for – romani) și teritoriul rural din jurul acestuia.
- Cetățenia greacă și romană depinde de:
 - origine (nașterea într-o familie de cetățeni)
 - deținerea unei proprietăți funciare
 - participarea la activitatea politico-militară și religioasă a cetății de apartenență.
- Ierarhizarea socială se realizează prin origine și avere.
- Modelul *polis*-ului este exportat în colonii (sec. VII–VI î.Hr.). Modelul urban al Romei este replicat în spațiul provincial (sec. III î.Hr.–III d.Hr.).
- Instituțiile politice grecești și romane cuprind: adunarea poporului, sfatul aristocratic și magistraturii (cu denumiri specifice în fiecare cetate). Regimurile politice sunt monarhice, aristocratice și democratice.
- Tiranii greci ajung la putere în condiții de criză și desfășoară o activitate de factură monarhică.

ACTIVITATEA MILITARĂ

- Armatele grecilor și romanilor sunt armate de cetățeni (apelându-se și la: mercenari – grecii, aliați/ supuși necetățeni – romanii).
- Principala forță militară este cea terestră (infanterie grea și ușoară, cavalerie). Atena (sec. al V-lea î.Hr.) și Roma (sec. II î.Hr.–V d. Hr.) au flote militare.

- Formulele de luptă au evoluat în timp:
 - falangă – greci și macedoneni
 - falangă, manipuli – romanii.
- După Războaiele medice, în care grecii înving Imperiul Persan, Atena și Sparta devin principalele puteri, conducând alianțe militare rivale. Între acestea are loc Războiul peloponesiac (431–404 î.Hr.), încheiat cu victoria Spartei.
- Alexandru Macedon creează prin cuceriri un vast imperiu oriental. După moartea lui, statul său se destramă în regate elenistice, iar cultura greacă se răspândește în Orient prin procesul numit *elenism*.
- Imperiul Roman ajunge un stat tricontinental prin cuceriri, diplomație și politică clientelară, organizând eficient provinciile și asigurând prosperitate. Procesul de *romanizare* implementează limba latină, cultura, instituțiile și modul de viață în provincii; se formează limbile și popoarele romanice.

EDUCAȚIE ȘI CULTURĂ

- Educația greacă are la bază modelul homeric, promovând idealul eroic, formarea fizică, morală și artistică.
- În epoca *polis*-ului, au existat două modele educaționale:
 - spartan (militarizat, axat pe disciplină și război)
 - atenian – orientat spre dezvoltarea intelectuală, retorică și participare politică.
- Educația romană, influențată de cea greacă, formează cetățeni responsabili, punând accent pe tradiție, morală, drept, retorică și pregătire pentru viața publică.
- Lumea greco-romană a contribuit major la dezvoltarea cunoașterii științifice și culturale (filozofie, matematică, medicină, drept, artă, arhitectură), punând bazele civilizației occidentale.

AUTOEVALUARE

I. Completează enunțurile de mai jos:

1p (4x0,25p)

1. Prima epocă a civilizației grecești este:

2. Orașul-stat la greci și romani este alcătuit din _____ și teritoriul rural aferent.

3. Colonizarea greacă arhaică s-a desfășurat în perioada _____.

4. Piața politică a romanilor se numea _____.

II. Ordonează în timp și reprezintă pe o axă cronologică următoarele evenimente: bătălia de la Gaugamela, războaiele Romei cu Hannibal, confruntarea de la Maraton, victoria navală spartană de la Aigos Potamos.

2p (4x0,5p)

III. Identifică și explică ordinele arhitecturale la următoarele construcții:

1 p (2x0,5p)

Templul lui Portunus, Roma.

La Maison Carrée – Nîmes, Franța (detaliu).

IV. Citește cu atenție sursa de mai jos și rezolvă cerințele:

2,5p

„Augustus, renunțând la titlul de **triumvir** și făcându-se numai consul, se mulțumi cu puterea de tribun pentru a-i sprijini pe plebei. Îndată ce izbuti să-și atragă de partea sa ostașii prin recompense, poporul prin împărțire de grâne și pe toți prin binefacerile păcii, Augustus se ridică treptat-treptat și-și însuși prerogativele senatului, magistraturilor și legilor fără împotrivirea nimănui, deoarece cei mai hotărâți pieriseră în lupte [...], iar bărbații rămași în viață cu cât erau mai slugarnici, cu atât erau mai înălțați în averi și demnități. Dobândind, astfel, putere prin noua stare de lucruri, aceștia voiau mai degrabă prezentul sigur în locul trecutului primejdios. Nici provinciile nu se opuneau ascensiunii lui (Octavian) Augustus. Ele nu mai aveau nicio încredere în cârmuirea senatului și poporului roman din pricina certurilor dintre cei puternici și a lăcomiei magistraților, datorită subrezeniei legilor călcate prin samavolnicii și intrigi și, în cele din urmă, prin mită.” (Tacitus, *Anale*)

1. Precizează contextul în care ajunge la putere Augustus. (0,5p)

2. Menționează două informații din sursă prin care să fie evidențiate două cauze ale ascensiunii politice a lui Augustus. (1p)

3. Explică, pe baza informațiilor din sursă, două metode de conducere folosite de către Augustus. (1p)

V. Alcătuieste un eseu (18–20 rânduri) în care să compari două modele educaționale din lumea greco-romană antică, menționând originea acestor modele, conținutul lor în relație cu evoluția societăților care le practică, o asemănare și o deosebire dintre ele.

2,5 p

1 punct din oficiu

Total: 10 puncte

REPERE CRONOLOGICE

SEC. III–XIII:

migrațiile barbarilor în Europa

341: Ulfila îi creștinează

pe goții apuseni din Balcani

412: constituirea regatului vizigot
în Peninsula Italică

429: întemeierea regatului vandal
în nordul Africii

493: formarea statului ostrogot în Italia

568: longobarzii se așază
în Peninsula Italică

602: pătrunderea avarilor și slavilor
în Peninsula Balcanică

681: stabilirea bulgarilor
în Peninsula Balcanică

Monedă cu Odoacru de la Ravenna din anul 477, este prezentat cu o mustață considerată barbară.

18 Decembrie:

Ziua Internațională
a Migrantilor

GÂNDIRE CRITICĂ

Argumentează, într-un text de 8–10 rânduri, afirmația „Migrația în prezent poate fi un prilej de a stărni conflicte și frustrări?”. Folosește un exemplu relevant.

ȘTIAI CĂ...

... Carol cel Mare a fost supranumit „Părintele Europei”, deoarece a pus bazele Europei Occidentale actuale, fiind considerat fondatorul Franței și Germaniei de azi?

1. IMPACTUL MARILOR MIGRAȚII. EUROPA APUSEANĂ DE LA REGATELE GERMANICE LA CAROL CEL MARE

Marile migrații

În ultimele secole ale Imperiului Roman, populații cu diferite origini etnice, numite barbari, s-au stabilit de-a lungul frontierei (limes) și, în unele cazuri, au pătruns dincolo de aceasta. Erau sedentari, agricultori și crescători de animale, dar în societățile lor aspectul militar era foarte important. Barbarii de neam germanic erau politeiști, dar la mijlocul secolului al IV-lea, un misionar creștin de origine gotică, Ulfila, a predicat la nord de Dunăre și i-a convertit pe unii dintre goții așezați acolo la creștinism.

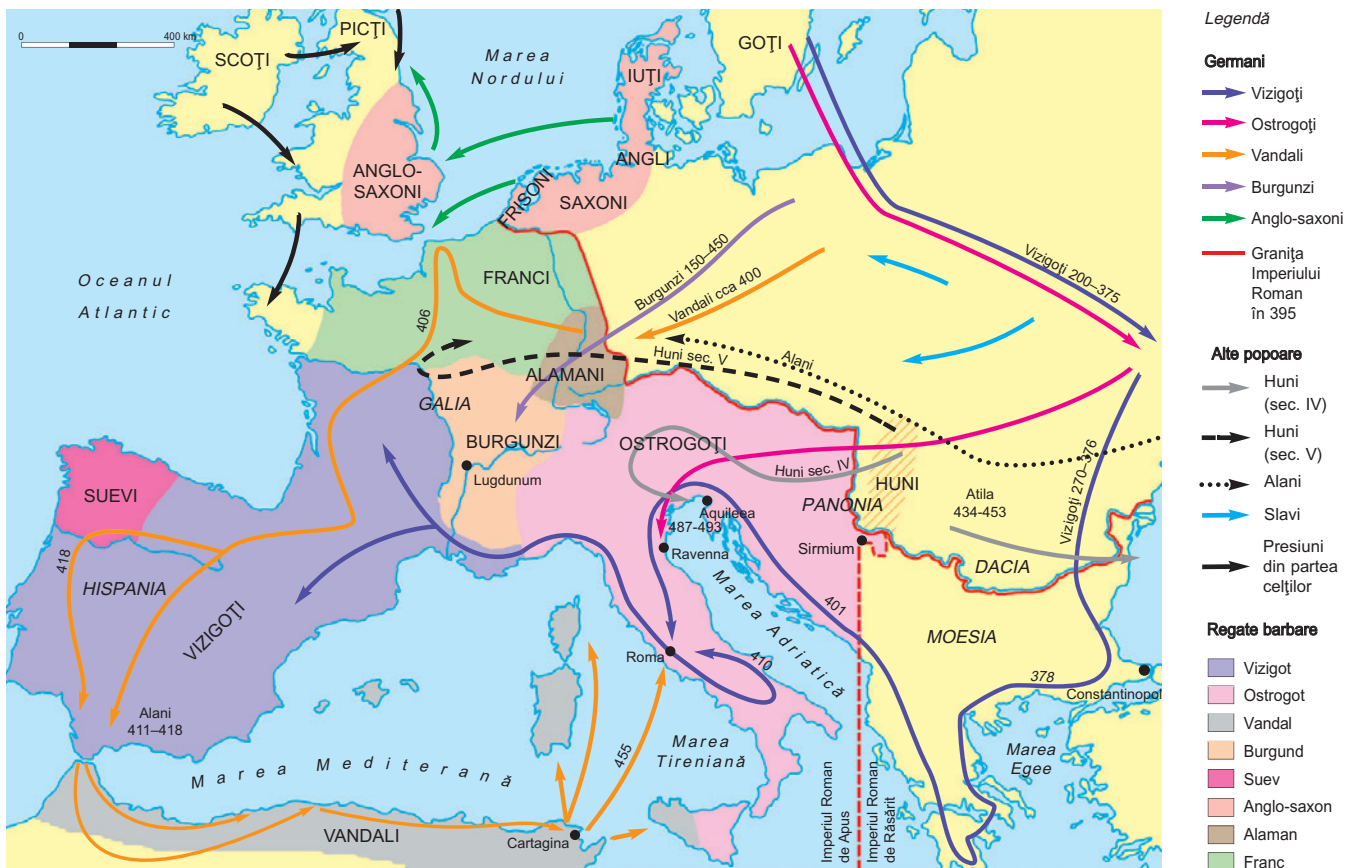
În 376, în urma unor probabile schimbări ale climei, care au afectat pășunile, au apărut la hotarele Europei hunii, nomazi originari din Asia, a căror migrație a avut consecințe și asupra altor neamuri barbare. Însăpăimântați de violența noilor veniți, barbarii europeni trec în Imperiu, fie ca refugiați, prin înțelegere cu autoritățile romane, precum goții în 377, fie forțând frontiera imperială, precum vandalii, în 406. De exemplu, ostrogoții conduși de Teodoric sunt trimiși de împăratul bizantin Zeno în Italia, să lupte cu Odoacru, cel care în 476 îl detronase pe ultimul împărat roman din Apus, Romulus Augustulus.

În secolul V, în vreme ce Imperiul Roman de Răsărit reușește să supraviețuiască, în fostele provincii ale Imperiului Roman de Apus migrații de neam germanic întemeiau mai multe regate barbare. Regatele întemeiate de vizigoți (Peninsula Iberică), vandalii (Nordul Africii) și ostrogoți (Peninsula Italică) au avut o existență de scurtă durată, deoarece la mijlocul secolului al VI-lea sunt cucerite de către împăratul Justinian (527–565), care desfășoară acțiuni militare cu scopul restaurării stăpânirii romane (*Renovatio Imperii*).

În schimb, regatele barbare constituite în fostele provincii romane Britania și Gallia au avut o altă evoluție politică. Regatele întemeiate în Britania, de către triburile germanice, au început să fie cucerite de către vikingi în anul 865. Cucerirea vikingă a regatelor anglo-saxone a determinat modificări în structura socială, politică și culturală a Britaniei, contribuind la formarea statului medieval englez. În Gallia, francii sub conducerea regelui Clovis (486–511) au cunoscut schimbări profunde, evoluând dintr-un trib germanic migrator într-un regat unit și creștin. Un moment important în acest proces a fost reprezentat de convertirea lui Clovis la creștinism în anul 496.

Între secolele V–VII, pătrund neamurile slavilor veniți din est, din regiunea dintre Vistula și Nipru, care au migrat în trei direcții principale: apus (slavii de apus), sud (slavii de sud) și răsărit (slavii de răsărit). Din cele trei ramuri ale slavilor, numai ramura de sud s-a așezat în Imperiul Roman de Răsărit.

Migrațiile continuă până în secolul al XIII-lea, ultimii barbari care invadează spațiul european venind din Asia Centrală – **turcii** s-au sedentarizat (secolele X–XI) în Orientul Apropiat, în schimb, **pecenegii**, **uzii** și

Marile migrații și urmările lor

cumanii au fost asimilați de către autohtoni. Invazia **tătarilor** (mongolilor) din 1240–1241 a reprezentat ultima invazie a barbarilor în Europa.

Formarea limbilor și popoarelor europene

Etnogeneza popoarelor europene a fost procesul de sinteză etno-lingvistică dintre populațiile autohtone și migratorii de neam germanic, turcic și slav. În cadrul acestui proces desfășurat pe tot continentul european s-au format: popoare romanice, germanice, slave și fino-ugrice.

Popoarele romanice sau neolatine s-au format din amestecul populației locale, vorbitoare de limbă latină, din fostele provincii ale Imperiului Roman (Italia, Spania, Galia și Dacia) și migratori. Cuceritorii de origine germanică și slavă au reprezentat o minoritate în raport cu populația latinofonă, astfel încât au fost asimilați din punct de vedere lingvistic și cultural. Rezultatul a fost apariția unor noi popoare, vorbitoare de limbă neolatină, dintre care unele au păstrat în nume amintirea barbarilor cuceritori (francezii), dar limba vorbită era una neolatină (italiana, franceza, spaniola, portugheza, catalana, retoromana, româna).

Etnogeneza **popoarelor germanice** are loc în afara spațiului fostului Imperiu Roman de Apus, dar există și excepții, precum cea a poporului englez, în care însă elementul latinofon a fost asimilat din punct de vedere lingvistic și cultural de anglo-saxonii. În Nord, se formează popoarele scandinave (danezii, norvegienii, suedezii), vorbitoare de limbi germanice, cu excepția finlandezilor care sunt de origine fino-ugrică.

Consecințele marilor migrații

politice	formarea regatelor barbare
economice	decăderea economică a orașelor; ruralizarea societății; apariția unor noi forme de proprietate
sociale	apariția unor noi categorii sociale; stabilirea de noi relații în cadrul societății
religioase	răspândirea creștinismului în rândul barbarilor
etno-lingvistice	apariția de noi popoare și limbi europene
culturale	dispariția treptată a școlilor publice; degradarea culturii greco-romane

Imperiul Roman

Imperiul Roman de Apus (395–476) • romanitatea occidentală

Imperiul Roman de Răsărit
(395–1453) •
romanitatea orientală

Francezii

- Limba franceză
- Substrat: galic
- Strat: latin
- Adstrat: germanic

Portughezii

- Limba portugheză
- Substrat: lusitan
- Strat: latin
- Adstrat: germanic

Spaniolii

- Limba spaniolă
- Substrat: celtiberic
- Strat: latin
- Adstrat: germanic

Italianii

- Limba italiană
- Substrat: etrusc, italic
- Strat: latin
- Adstrat: germanic

Românii

- Limba română
- Substrat: tracodacic
- Strat: latin
- Adstrat: slav

Carol cel Mare în luptă,
Marile Cronici ale Franței.

Încoronarea împăratului Carol
cel Mare de către Papa Leon al
III-lea, Marile Cronici ale Franței,
1375–1379.

În răsăritul și centrul Europei are loc etnogeneza **popoarelor de origine slavă**. Pe teritoriile ocupate de slavii de Apus s-au format polonezii, cehii, croații, slovaci care au creat diferite structuri politice influențate de modelul occidental. În schimb, după anul 602, în Peninsula Balcanică, zonă influențată de modelul bizantin, s-au format ca popoare sârbii, croații, slovenii, macedonenii și bulgarii.

În cursul secolului al IX-lea, în Pannonia s-au așezat maghiarii, un popor de origine fino-ugrică, la fel ca estonienii și finlandezii. Ulterior, sub conducerea regelui Ștefan I, în anul 1000 maghiarii au adoptat creștinismul romano-catolic și au constituit un regat puternic, eveniment care a marcat transformarea Ungariei în regat creștin.

Imperiul carolingian

Între secolele VII–VIII, francii sub conducerea unor funcționari regali, numiți **majordomi**, continuă expansiunea teritorială și, în anul 751, majordomul Pepin al II-lea este uns rege de către episcopul de Roma. Fiul său, Carol cel Mare (768–814), continuă acțiunile militare, traversează Pirineii unde îi învinge pe musulmani și înființează Marca Spaniei. Desființează regatul avarilor, iar în spațiul german reușește să supună și să creștineze triburile saxone. Relațiile bune avute cu papalitatea în urma sprijinului oferit împotriva longobarzilor au contribuit la încoronarea sa ca împărat, la Roma, în 25 decembrie 800, de către papa Leon al III-lea. În teorie, astfel era readus la viață Imperiul Roman. În realitate, Carol cel Mare stăpânea un teritoriu mult mai mic decât Imperiul Roman în Antichitate, dar care era extins spre lumea germanică niciodată cuprinsă între frontierele romane. Împăratul și-a stabilit reședința la Aachen, transformând spațiul german de la nord de Alpi în centrul Imperiului Carolingian.

Implicarea reprezentanților Bisericii în guvernarea statului a reprezentat un element de unitate și stabilitate politică în conducerea unui stat eterogen din punct de vedere etnic și lingvistic. De asemenea, Carol cel Mare și urmașii săi au susținut reformarea și unificarea practicilor religioase în întreg imperiul. Au fost înființate școli bisericești cu scopul formării unui cler instruit. Astfel, activitatea culturală desfășurată de călugării carolingieni, care au avut un rol important în copierea manuscriselor antice pe care le-au salvat de la distrugere, a determinat ca perioada să fie numită **Renașterea carolingiană**.

Imperiul Carolingian sub urmașii lui Carol cel Mare s-a confruntat cu instabilitate politică. Domnia lui Ludovic cel Pios (814–843) a fost marcată de lupte interne, care au culminat cu dezmembrarea imperiului.

REPERE CRONOLOGICE

- 527–565 domnia împăratului Iustinian
SECOLUL VII grecizarea Imperiului
 Roman de Răsărit
 726–843 luptele iconoclaste
 975–1025 domnia împăratului Vasile
 al II-lea, apogeul Imperiului Bizantin
 1204 cruciații cuceresc Constantinopolul;
 Imperiul Latin de Răsărit
 1261 Mihail al VIII-lea Paleologul
 recucereste Constantinopolul
 1449–1453 domnia ultimului împărat
 bizantin, Constantin al XI-lea Dragases
 1453 sultanul Mehmet al II-lea
 cucerește Constantinopolul

Fecioara, între Iustinian I
 (prezentându-i biserica Sfânta Sofia)
 și Constantin I (prezentându-i orașul
 Constantinopol, pe care l-a întemeiat
 în 324, ca „a doua Romă”), mozaic,
 Sfânta Sofia, sec. X.

INVESTIGAȚIE

Lucrați în echipe pentru a realiza o prezentare cu titlul „Moștenirea bizantină”.

- Includeți detalii privind influența culturii bizantine în Europa.
- Publicați un articol pe această temă într-o revistă școlară.
- În vederea îndeplinirii sarcinii, utilizați lucrări de specialitate, imagini, site-uri etc.

2. IMPERIUL BIZANTIN:
INSTITUȚII, RELIGIE ȘI CULTURĂ

Epoca lui Iustinian

În vreme ce Imperiul Roman de Apus se prăbușea în 476 sub loviturile barbarilor, Imperiul Roman de Răsărit continua să existe și să păstreze tradiția romană și creștină. În evoluția Imperiului Bizantin, perioadele de expansiune, inspirate de **ideologia** imperială romană, au fost succedate de unele pierderi teritoriale și de mutarea discursului ideologic pe identitatea greacă. Transformarea creștinismului din religie liberă, de către Constantin cel Mare (313), în religie de stat de către Teodosius (392), contribuie la promovarea ideii că împăratul deține puterea absolută, fiind alesul lui Dumnezeu. Adoptarea modelului oriental de stat a consolidat autoritatea împăratului, situat în fruntea unui regim autocrat.

Domnia împăratului Iustinian I (527–565) a fost marcată de încercarea de refacere a unității Imperiului Roman. Prin recucerirea unor teritorii din Africa de Nord, Italia și sudul Spaniei, s-a restabilit unitatea mediteraneană a Imperiului Roman, cu centrul de putere la Constantinopol. Sistematizarea întregii legislații romane anterioare în Codul lui Iustinian a pus bazele sistemului juridic și instituțional al statului timp de aproape o mie de ani. Epoca lui Iustinian este și una de strălucire culturală, dovadă construcția bisericii Sfânta Sofia (transformată de musulmani în moschee) sau mozaicurile de la Ravenna.

Ideea refacerii Imperiului Roman

După moartea lui Iustinian, deși Imperiul a trecut printr-o criză politică, el prezenta deja trăsăturile viitorului stat bizantin: monarhie autocrată, administrație și birocrație centralizate și Biserică subordonată autorității împăratului. Prin pierderile teritoriale suferite în secolul al VII-lea în fața slavilor (Peninsula Balcanică) și a arabilor (Africa și Orient), teritoriul statului s-a redus la Asia Mică și Constantinopol. S-a produs însă o uniformizare etnică, statul a căpătat un caracter grecesc, devenind Imperiul Bizantin. Împăratul Heracleios (610–641) a înlocuit titlul de *Imperator* cu cel de *Basileus* și limba oficială a imperiului a devenit greaca.

Pentru a contrabalansa puterea bisericii, împărații din dinastia Isauriană (717–802) au interzis cultul icoanelor, considerat idolatrie, responsabilă pentru pierderile teritoriale suferite. Luptele dintre iconoclaști (adversarii cultului icoanelor) și iconoduli (partizanii închinării la icoane), dintre anii 726 și 843, s-au încheiat cu victoria iconodulilor.

În timpul dinastiei macedonene, împăratul Vasile al II-lea (975–1025) a recucerit nordul Peninsulei Balcanice și unele teritorii ocupate de musulmani (Siria, Creta, Cipru, Armenia). Alexios I Comnenul (1081–1118) a recuperat cu ajutorul cruciaților unele teritorii care fuseseră pierdute în fața musulmanilor, în special în Asia Mică. La sfârșitul sec. al XII-lea, Bizanțul a intrat într-un declin rapid, pierzând controlul asupra Balcanilor în urma răscoalei aromânilor și bulgarilor condusă de Petru și Asan (1185). Situația a culminat în 1204, când cruciații au cucerit Constantinopolul și au înființat Imperiul Latin de Răsărit. Recucerirea de către

bizantini a capitalei (1261) nu a pus capăt declinului, care avea să continue până la cucerirea Constantinopolului. Istoricul Nicolae Iorga sintetiza importanța extraordinară a moștenirii bizantine în sud-estul Europei prin formula *Bizanț după Bizanț*.

Influențe bizantine în Europa medievală

Exemple	Domeniu	Consecințe
Modelul bizantin	politic	Titlul de „țar”, folosit de sârbi, bulgari și ruși, vine de la cel imperial bizantin: Kaisar (Cezar). În Țara Românească și Moldova, domnul se intitulează „singur stăpânitor”, preluând ideea de „autocrator” bizantin.
Codul lui Iustinian	justiție	Stă la baza dreptului roman modern, folosit și azi în multe țări ale lumii.
Manuscrise	literatură	Au pus bazele Umanismului și Renașterii.
Mozaicul	Artă	Decorarea unor edificii, precum catedrala San Marco din Veneția.

APLICAȚII

1. Analizează harta și rezolvă cerințele:

- Numește câte două teritorii cucerite de împăratul Vasile al II-lea, respectiv de urmașii acestuia.
 - Menționează forma de organizare administrativă a Imperiului Bizantin.
 - Explică, în 4–5 rânduri, cum a evoluat Imperiul Bizantin în timp, indicând câte o cauză, respectiv o consecință a acestei evoluții.
2. Analizează imaginea lui Vasile al II-lea:
- Identifică două elemente care indică atribuțiile politice ale împăratului Vasile al II-lea.
 - Explică, în 4–5, rânduri semnificația binecuvântării împăratului de către Dumnezeu.

Vasile al II-lea în veșminte triumfale, binecuvântat de Dumnezeu și încoronat de îngeri.

Biserica San Marco, Veneția (mozaic exterior – detaliu).

GÂNDIRE CRITICĂ

Având în vedere tranziția de la limba latină la cea greacă și rolul religiei creștin ortodoxe în cadrul statului, argumentează, în aproximativ 8–10 rânduri, în ce măsură a fost Imperiul Bizantin o simplă continuare a Imperiului Roman sau a devenit o entitate culturală și politică fundamental diferită.

REȚINE

- Imperiul Bizantin a continuat vreme de peste un mileniu tradiția romană și creștină a Imperiului Roman.
- Moștenirea și inspirația bizantină nu au constituit o imitație servilă, ci preluarea selectivă și utilizarea elementelor de origine bizantină în conformitate cu nevoile și specificitățile locale.

REPERE CRONOLOGICE

622: Fuga lui Mahomed Medina (Hegira): începutul calendarului musulman

632: Abu Bakr: primul califat; devine calif (locțiitor al Profetului)

732: Înfrângerea arabilor la Poitiers: sfârșitul expansiunii arabe în Europa

1055: turcii selgiucizi cuceresc Bagdadul

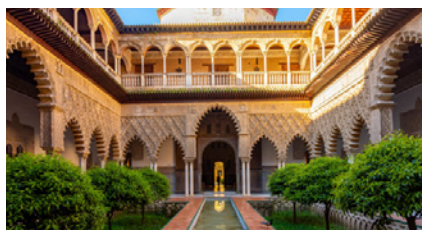
1258: Califatul de Bagdad este cucerit de mongoli

Caravană de pelerini în drum spre Mecca, satiră socială.

Cei cinci stâlpi ai Islamului (Arkan al-Islam)

1. Șahada – mărturisirea de credință
2. Salat – rugăciunea rituală efectuată de cinci ori pe zi
3. Zakat – Dania (acte de caritate, donații)
4. Sawm – Postul, practicat în luna sfântă Ramadan
5. Hadj – Pelerinajul la Mecca, întreprins cel puțin o dată în viață, de fiecare musulman.

„Curtea domnițelor”, interiorul cetății Alcazar Sevilla.

3. ISLAMUL ȘI EXPANSIUNEA ARABĂ

Etnogeneza arabilor a fost influențată atât de cadrul geografic reprezentat de Peninsula Arabică, cât și de religia islamică. Evoluția spre monoteism a arabilor a fost desăvârșită de Mahomed în secolul al VII-lea și s-a realizat sub influența marilor religii monoteiste, creștină și iudaică, care erau prezente în comunitățile urbane din Peninsula Arabică. În arabă, noua credință a fost numită Islam, care înseamnă supunere față de voința lui Dumnezeu (Allah), și este structurată pe un ansamblu de cinci principii fundamentale, cunoscute drept Cei cinci stâlpi ai Islamului (Arkan al-Islam), care constituie obligațiile spirituale și morale obligatorii pentru întreaga comunitate a credincioșilor.

În anul 610, Mahomed începe răspândirea mesajului divin primit de la îngerul Gabriel (*Revelația*), criticând în predici nedreptățile sociale, sclavia și diferențele de avere, determinând ridicarea elitei orașului Mecca împotriva sa. În cele din urmă, în anul 622, a fost obligat să fugă de la Mecca la Medina. Această fugă, numită Hegira, marchează începutul erei islamice. Învățăturile transmise de Mahomed au fost consemnate ulterior în scris și au alcătuit Coranul, care reprezintă atât cartea sfântă a religiei islamice, cât și un cod civil, social și legislativ pentru comunitățile musulmane.

Marele Califat arab

După moartea lui Mahomed, urmașul lui a fost socrul său, Abu Bakr (632–634), care a întemeiat primul califat, devenind calif (locțiitor al Profetului). Pe lângă măsurile privind consolidarea califatului, califii „bine călăuziți” (632–661) încep războaiele de cucerire. Profitând de conflictul dintre Imperiul Bizantin și perși, arabii cuceresc între 635–651 Siria, Palestina, Ierusalim, Egiptul, Iranul, ajungând până în Azerbaidjan, Armenia și Afganistan.

Luptele pentru putere dintre susținătorii ultimilor doi califi „bine călăuziți” au determinat separarea musulmanilor în sunniți și șiiți. Conflictul pentru putere este câștigat în anul 661 de gruparea sunnită care îl impune pe Muawya drept calif. Acesta fondează dinastia Omeiazilor (661–750) cu capitala la Damasc. Sub conducerea dinastiei Omeiazilor, Califatul Arab a atins apogeul expansiunii teritoriale, cucerind nordul Africii, Peninsula Iberică și Asia Centrală. Înfrângerea armatei musulmane, în bătălia de la Poitiers (732), de către Carol Martel, majordomul regatului francilor, a reprezentat sfârșitul expansiunii arabe în Europa Occidentală.

În anul 750 ajunge la putere dinastia Abbasidă (750–1258) care profită de revolta față de abuzurile funcționarilor și înlătură dinastia Omeiazilor, stabilind capitala la Bagdad. Preluând modelul de organizare persan, califatul abbasid devine o monarhie orientală, centralizată și birocratică, care atinge apogeul dezvoltării în timpul domniei lui Harun al-Rașid.

Din a doua jumătate a secolului al X-lea, autoritatea califului devine pur nominală, puterea reală trece în mâinile vizirilor, astfel, funcția de emir devine cea mai importantă demnitate în statul abbasid. În 1258, Califatul de Bagdad este cucerit de mongoli, iar ultimii reprezentanți ai

dinastiei Abbaside se refugiază în Egipt. Acolo, califatul este reinstaurat și dăinuie până în anul 1517, când otomanii cuceresc Egiptul.

Impactul asupra Europei

Primele cuceriri ale arabilor în Europa au determinat întreruperea legăturilor comerciale și culturale stabilite încă din vremea romanilor, după decăderea economică a Europei Occidentale. Mai târziu, cultura arabă a influențat dezvoltarea culturii europene prin traducerea operelor antice grecești (Aristotel, Hipocrate, Galenus) din arabă în latină, contribuind la apariția scolasticii și a metodei experimentale de studiu. Prin intermediul arabilor au pătruns în Europa o serie de invenții realizate de chinezi (hârtia, praful de pușcă, moara de vânt, busola), respectiv de indieni (cifrele arabe). În Peninsula Iberică, arta musulmană a influențat arhitectura locală și a contribuit la apariția stilului maur.

APLICAȚII

1. Citește cu atenție sursa **A** și rezolvă cerințele:

A. „[...] arabii vor exercita începând din 622 o influență universală durabilă, trecând cu mult peste granițele Califatului [...]. Mai precis, ei vor salva o parte a literaturii clasice grecești și o vor transmite, prin iudeii spanioli, Occidentului latin aflat în plin proces de regenerare, în special prin cunoașterea lui Aristotel. [...] Fundamentele științelor moderne ale naturii, atât în fapt, cât și în denumire (de ex. «al-chimie»), sunt o contribuție originală a arabilor, în special în medicină și astronomie.” (Imanuel Geiss, *Istoria lumii din preistorie până în anul 2000*)

a. Numește forma de organizare politică, precizată în sursă.

b. Precizează, pe baza sursei, două domenii ale științelor moderne dezvoltate de către arabi.

c. Formulează, pe baza sursei date, un punct de vedere referitor la influența arabilor în cultura europeană, susținându-l cu două informații selectate din sursă.

2. Asociază termenii din coloana A cu informația corectă din coloana B:

A	B	
1. Calif	a. Plecarea lui Mahomed din Mecca la Medina (622)	1-c
2. Coran	b. A apărut în sec. al VII-lea	
3. Hegira	c. Succesor al Profetului Mahomed	
4. Islamul	d. Cartea sfântă a Islamului	

3. Realizează, pe baza surselor **B** și **C**, în aproximativ 10 rânduri, o fișă de analiză a Profetului Mahomed.

Precizează, pentru fiecare imagine selectată, tipul sursei (sculptură/pictură/mozaic etc.) și informațiile pe care le oferă în legătură cu personajul și evenimentele istorice la care a participat (Ce știi despre context? Ce știi despre eveniment? Ce face personajul? Cum este înfățișat personajul? Ce urmări a avut evenimentul?).

REȚINE

- Profetul Mahomed este cel care a creat o nouă religie monoteistă: Islamul.
- Cartea sfântă a religiei islamice este Coranul.
- Cu ajutorul religiei islamice Mahomed a unit triburile arabe.
- Înscriș în Coran, Jihad reprezintă îndemnul de a lupta pentru Islam și a fost folosit în extinderea stăpânirii arabe.
- Arabii au răspândit în Europa numeroase invenții și valori culturale ale Antichității.

GÂNDIRE CRITICĂ

Folosind cunoștințele anterioare și textul lecției, argumentează în 6–8 rânduri, în ce măsură influența arabă a reprezentat un simplu transfer de cunoștințe antice către Europa sau o inovație originală a culturii medievale.

B Revelația lui Mahomed.

C Predica lui Mahomed.

RECAPITULARE

Impactul marilor migrații. Europa Apuseană de la regatele germanice la Carol cel Mare

Principale valuri ale migrației			Formarea Regatelor Romano-Germanice		
Germanice	Asiatice	Slave	Spațiu	State reprezentative	Caracteristici
• goții • vandalii • anglii • saxonii • francii • longobarzii	• hunii • avarii • maghiarii	răspândite în estul, sudul și centrul Europei	fostele provincii romane din Occident (Galia, Hispania, Britannia, Italia)	• Regatul Franc • Regatul Anglo-Saxon • Regatul Vizigot • Regatul Longobard	• fără hotare stabile și capitală fixă • puterea s-a bazat pe aristocrația militară • legile îmbină dreptul roman cu cel germanic

Principalele grupuri de popoare rezultate în urma migrațiilor			
Romanice	Germanice	Slave	Fino-ugrice
italieni, francezi, spanioli, români, portughezi	germani, olandezi, englezi, danezi, norvegieni, suedezi, islandezi	ruși, polonezi, cehi, slovaci, ucrainieni, sloveni, bulgari, sârbi, croați	maghiari estonieni finlandezi

Imperiul Carolingian				
Acțiuni	Restaurarea Imperiului	Structura Imperiului	Renașterea Carolingiană	Destrămare
Carol cel Mare a cucerit teritoriile saxonilor și a desființat Regatul Longobard (774)	încoronarea lui Carol cel Mare ca <i>Imperator Augustus</i> , Roma, 25 decembrie 800, de către Papa Leon al III-lea	împărțit în comitate și mărci de graniță	perioadă de înflorire culturală, artistică și administrativă	Tratatul de la Verdun (843): imperiul este împărțit între cei trei nepoți ai lui Carol cel Mare, punând bazele statelor moderne Franța, Germania și Italia

Imperiul Bizantin: instituții, religie și cultură

Formare și evoluție	• 395: Separarea dintre Imperiul Roman de Răsărit și Imperiul Roman de Apus • Sec. VII: Grecizarea Imperiului • 1204–1261: cruciații occidentali cuceresc Constantinopolul și formează Imperiul Latin de Răsărit • 1453: sultanul Mehmed al II-lea cucerește Constantinopolul
Instituții și conducere	• Împăratul (<i>Basileus</i>) deținea puterea absolută, considerată de origine divină (autocrat). • Aparat administrativ birocratic, complex și eficient, condus de cancelaria imperială. • Armata bine organizată, din secolul VII, bazată pe sistemul temelor (provincii militare conduse de un strateg).
Religia și Biserica	• Creștinismul ortodox a fost religia de stat, împăratul intervenind în treburile Bisericii (numea patriarhul, convoca sinoadele ecumenice). • Mișcarea iconoclastă (726–843), încheiată cu victoria iconodulilor.
Moștenirea bizantină	• În prezent, o mare parte a Europei folosește dreptul roman, inspirat din legislația lui Iustinian. • Modelele bizantine au marcat profund evoluția artei europene. Redescoperirea Antichității de către umaniștii și artiștii din Renaștere s-a făcut și prin intermediul bizantinilor. • Modelul politic bizantin a fost determinant în evoluțiile statelor sârbilor, bulgarilor, rușilor și românilor.

Islamul și expansiunea arabă

Etnogeneza arabilor	Influențată de cadrul geografic (Peninsula Arabică) și de religia islamică.
Islamul	• În arabă, Islam = supunere față de voința lui Dumnezeu. • Învățăturile transmise de Mahomed au alcătuit Coranul, cartea sfântă a religiei islamice.
Marele Califat arab	• Abu Bakr a fost primul calif (loțiitor al Profetului). • Sub conducerea dinastiei Omeiazilor, Califatul Arab a atins apogeul expansiunii teritoriale. • Înfrângerea arabilor în bătălia de la Poitiers, 732, de către Carol Martel, a reprezentat sfârșitul expansiunii acestora în Europa. • În 1258 Califatul de Bagdad este cucerit de mongoli.
Impactul asupra Europei	• Cultura arabă a influențat dezvoltarea culturii europene, contribuind la apariția scolasticii și a metodei experimentale de studiu. • În Peninsula Iberică, arta musulmană a contribuit la apariția stilului maur.

AUTOEVALUARE

I. Completează spațiile libere cu răspunsul corect:

2p. (4x0.5p.)

1. La fel ca francezii, portughezii fac parte din grupul
2. În 843, luptele iconoclaste se încheie cu victoria
3. În anul 1453 turcii otomani conduși de sultanul au pus capăt existenței Imperiului Bizantin.
4. Profetul Mahomed a fost întemeietorul religiei.....

II. Ordonează în timp și reprezintă pe o axă cronologică următoarele evenimente sau procese istorice: Tratatul de la Verdun, Hegira, domnia împăratului Iustinian, pătrunderea slavilor în Peninsula Balcanică.

2p. (4x0.5p.)

III. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele:

„Printre cei deznădăjniciți de huni în Balcani s-a numărat și un rege vizigot, Alaric [...], care contribuise la înăbușirea unei rebeliuni a francilor germanici. Considerând că nu fusese răsplătit cum se cuvine, și-a condus armata înspre sud, pătrunzând în Grecia și prădând Atena în 395. În 401, și-a îndreptat atenția spre Italia, unde era desconsiderat de noul împărat apusean, fiul adolescent al lui Teodosie, Honorius. În 402, Honorius a hotărât să-și mute capitala de la Milano la Ravena, oraș mai ușor de apărat. Alaric ocupase Italia vreme de opt ani înainte ca, în 410, să-i solicite pentru ultima oară lui Honorius recunoașterea în armata imperială. Refuzat categoric, el a mășăluit asupra Romei și a supus-o la trei zile de jaf, prima umilire de acest tip din întreaga istorie imperială a orașului.”

(Simon Jenkins, *Scurtă istorie a Europei*)

a. Precizează, pe baza sursei, două acțiuni întreprinse de Alaric.

0.5 p. (2 x 0.25 p.)

b. Menționează, din sursă, două consecințe ale acțiunilor lui Honorius pentru Imperiul Roman.

0.5 p. (2 x 0.25 p.)

c. Precizează o consecință a faptelor istorice la care se referă sursa pentru formarea popoarelor medievale în Europa Occidentală.

1 p.

d. Formulează o opinie referitoare la influențele civilizației romane asupra popoarelor barbare și susține-o cu un argument istoric.

1 p.

IV. Redactează un text de 15 rânduri în care să compari Imperiul Bizantin și Califatul arab, având în vedere contextul, acțiunile desfășurate, personalitățile, influențele exercitate asupra Europei, precum și o asemănare și o deosebire între acestea.

2 p.

1 punct din oficiu

Total: 10 puncte

Theodosius I, ultimul împărat roman (379–395).

Ierarhia feudală.

Împărțirea copiilor de serb între stăpânii feudali ai celor doi părinți (1160)

„Dintre copiii lui Giraud noi îl vom avea pe primul, canonicii pe al doilea, noi pe al treilea, ei pe al patrulea, și în același fel se va continua cu cei născuți până acum sau cu cei care se vor mai naște. Dacă va mai rămâne vreunul cu număr fără soț, acesta va fi hărăzit să devină călugăr.” (*Document de epocă*)

1. SOCIETATE, MENTALITĂȚI ȘI VIAȚĂ COTIDIANĂ. LUMEA URBANĂ

Organizarea societății medievale

Societatea medievală avea o structură piramidală și era împărțită în trei ordine: cei care se roagă (*oratores* – preoții și călugării), cei care se luptă (*bellatores* – cavalerii) și cei care muncesc (*laboratores* – țăranii și orașenii).

Țăranii reprezentau marea majoritate a populației, fiind împărțiți în mai multe categorii, în funcție de statutul juridic și de avere.

Țăranii liberi, proprietari de pământ	- Dețineau pământ și aveau libertate de mișcare. - Puteau lăsa moștenire averea pe care o dețineau. - Aveau obligații către stat și către Biserică: în bani – taxe și redevențe; în muncă – la construcția drumurilor sau a podurilor. - Plăteau zeciuiala bisericească din averea pe care o aveau.
Țăranii liberi ca persoană, dar fără pământ	- Aveau libertate personală. - Aveau obligații față de senior pentru lotul de pământ primit în folosință. - Aveau obligații către Stat și Biserică.
Țăranii dependenți	- Erau „legați de glie”, nu aveau voie să părăsească moșia pe care locuiau. - Nu se puteau căsători decât cu acordul seniorului. - Nu puteau transmite urmașilor averea decât cu acordul seniorului și plătind o taxă. - Transmiteau statutul dependent urmașilor. - Nu erau admiși ca martori în procese.

Abuzurile seniorilor au determinat declanșarea unor răscoale, precum: Jacqueria în Franța (1358), răscoala condusă de Wat Tyler în Anglia (1381) și răscoala de la Bobâlna în Transilvania (1437).

Obligațiile țăranilor dependenți

Claca, numită și renta în muncă

- munci diverse (reparații la castel, poduri, mori etc.);
- realizarea de 100-150 de zile pe domeniul seniorului

Dijma, renta în produse

- cedau o parte din producția proprie seniorului

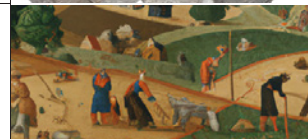

Censul, renta în bani

- o parte din banii obținuți din vânzarea produselor proprii

Alte obligații pentru folosirea bunurilor seniorului: mori, teascuri, cuptoare, amenzi, confiscări, plăteau către Biserică zeciuiala sau decima, adică a zecea parte din produse.

Clericul, cavalerul și țăranul – clerul, nobilimea și oamenii simpli.

Dintre orășeni făceau parte *meșteșugarii* grupați în bresle, *negustorii* organizați în gilde, hanse, companii, și *plebea orașului* (săracii orașului). În orașe locuiau și liber-profesioniștii (profesori, notari, medici). Din rândul patriciatului (orășenii bogați) erau aleși membrii consiliului orășenesc.

Ierarhia feudală era alcătuită din nobili – seniori și vasali. Vasalii erau nobili, precum seniorii lor. Dintre nobili se recruta și clerul înalt (episcopi, stareți, cardinali, papi).

Feudalismul a reprezentat sistemul de relații economice, sociale, politice, și juridice, bazat pe existența proprietății funciare (feudul) și a obligațiilor reciproce între seniori și vasali, stabilite în cadrul unui contract vasalic. Raporturile feudo-vasalice se stabileau între seniori și vasali în cadrul ceremoniei de investitură. Aceasta cuprindea trei părți: *omagiul sau închinarea* (prin care vasalul se declara supus seniorului), *făgăduiala sau jurământul de credință* și *investitura fiefului* (prin care seniorul acorda vasalului un obiect ce simboliza feudul: bulgăre de pământ, stindard, lance, nuia).

Domeniul feudal reprezintă proprietatea funciară a nobilimii, fiind format din rezerva seniorală (castelul, terenurile arabile lucrate de țărani, păduri, livezi, pășuni, ape) și loturile țăranilor. Pe domeniul său, nobilul era administrator, judecător, conducător al propriei armate. Centrul domeniului era castelul, construit pe înălțimi, pentru a fi greu de cucerit, și cuprindea între zidurile sale donjonul sau locuința propriu-zisă a nobilului, locuințele soldaților, servitorilor, grajdurile, magazinele de provizii etc.

Viața omului, între ritmurile naturii și credință

Satul medieval avea dimensiuni reduse, cuprinzând vatra satului (putea include și biserica), loturile lucrate de țărani, păduri, pășuni și o sursă de apă. Inovații precum plugul cu brăzdar de fier, un nou sistem de înjugare a boului și a calului, fertilizarea naturală a solului, grapa, moara hidraulică, au îmbunătățit viața oamenilor. Casele țăranilor aveau una sau două camere și erau construite din lut, lemn, chirpici, adăpostind mai multe generații. Hrana se baza pe legume, fructe, cereale, pește și doar de sărbători pe carne. Uneltele și îmbrăcămintea țăranilor se fabricau pe plan local. Nobilii aveau o îmbrăcămințe bogată, din in, mătase, catifea și blănuri, iar ca încălțăminte purtau cizme și pantofi din piele. Aceștia consumau mult mai multă carne decât țăranii și aveau acces la condimente precum piperul, cuișoarele, nucșoara, care erau rare și scumpe. Sărbătorile puteau fi familiale (nașterea, botezul și nunta) sau calendaristice (zilele de duminică, Crăciunul, Paștele, sărbătorile sfinților), fiind preponderent religioase.

Familia medievală era numeroasă, fiind formată din soț și soție, un număr mare de copii (până la 8–10) și din rude de diferite grade. Speranța de viață era scăzută, de aproximativ 30–40 de ani. Multe femei mureau din cauza problemelor legate de naștere, iar numeroși copii decedau înainte de a împlini un an (jumătate dintre nou-născuți nu atingeau vârsta maturității). Atât bărbații, cât și femeile mureau din cauza războaielor, foametei, epidemiilor. Copiii erau puși de mici la muncă.

© Wikimedia

Carol d'Orléans (în picioare, în robă albastră) primește omagiul vasalului său, Antoine de Beaumont.

Castelul Bran, România.

VIDEOTECA DIGITALĂ

Cum era viața la oraș în Evul Mediu?

Castelul medieval

Top 10 orașe medievale de vizitat în Europa

STATUTUL FEMEII ÎN EVUL MEDIU

Femeile făceau parte din societatea ordinelor, pentru ele existând și o împărțire pe baza scrierilor oamenilor Bisericii. O femeie putea fi încadrată în una din categoriile: fecioară (până la căsătorie sau în cazul în care, în loc de căsătorie, a intrat într-o mănăstire); soție și văduvă (în casa fostului soț, sub autoritatea fiului sau a altei rude de sex masculin, sau refugiată într-o mănăstire). Au fost considerate, prin esența lor, inferioare, fiind întotdeauna sub tutela masculină. Însă, au avut un rol important în societate, fiind implicate în activități economice, culturale, de caritate și chiar politico-militare în cazul reginelor.

Regina Franței, Blanche de Castilia, sec. al XIII-lea.

ȘTIAI CĂ...

...În Evul mediu, în Occident, orașele se numeau burguri, denumire de origine germanică desemnând un oraș nou apărut? De ex. Strasbourg, Edinburg, Hamburg etc. Inițial, toți locuitorii săi erau numiți burghezi, denumire dată mai întâi tuturor locuitorilor unui nou oraș medieval; mai târziu, această denumire va fi dată doar orașenilor bogați.

Marea majoritate a țăranilor erau analfabeți. Căsătoria era aranjată de părinți, iar divorțul a fost treptat interzis de către Biserica catolică.

Orașul medieval: organizare, activități, conducere

După anul 1000, orașul medieval renaște, grație creșterii demografice, producției de alimente și alte bunuri, dezvoltării drumurilor, construirii de poduri. Alături de orașele de origine antică apar și orașe noi, în zone dezvoltate economic, mai întâi în Italia, apoi și în restul Occidentului. Orașul este un centru comercial, meșteșugăresc, intelectual, condus de consiliul orașului, cu rol administrativ, și de primarul cu atribuții executive. În orașe apar școli și, ulterior, universități.

Mișcarea comunală a constat în acțiuni întreprinse de orașeni pentru obținerea libertății și desprinderea de sub autoritatea seniorului pe domeniul cărui se afla orașul și față de care avea obligații (taxe, prestații în muncă, vămi etc.). Prin negocieri și lupte, orașele obțin libertate și autonomie. Statutul comunelor a variat, în funcție de regiune: de la republica urbană și orașe libere (Genova, Veneția, Florența, Pisa, orașele germane) la orașe cu autonomie largă (comunele din Franța meridională, Flandra) sau orașe cu autonomie limitată (orașele din Anglia și Parisul).

GÂNDIRE CRITICĂ

Folosind informațiile din lecție, imaginează-ți că trăiești pe un domeniu feudal. Alege câte un rol și descrie în aproximativ 10 rânduri cum decurge viața între obligații și drepturi.

Rol	Descrierea vieții
Nobil	
Șerb	
Preot	

APLICAȚII

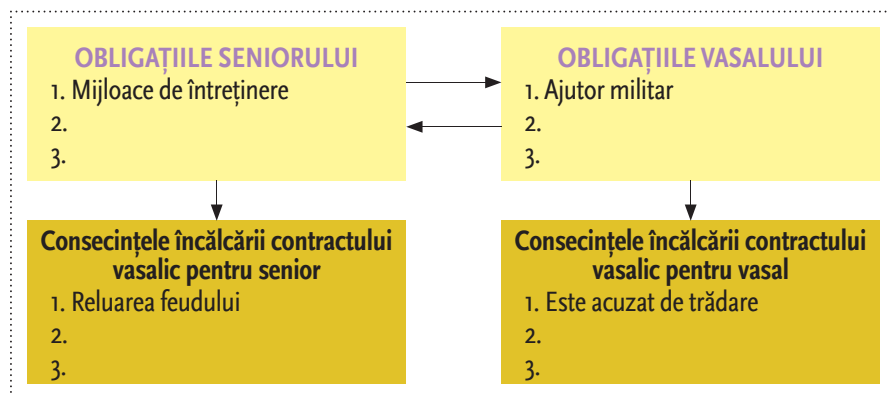
1. Citește cu atenție sursa A:

A „Vasalul are față de seniorul său o serie de îndatoriri rezumate în formula «credință, sfat și ajutor» (*fidelitas, consilium et auxilium*). Sfatul presupunea obligația vasalului de a-l asista pe seniorul său când acesta împarte dreptatea în tribunalul seniorial. Ajutorul este în principal de două feluri: bănesc (răscumpărarea seniorului căzut prizonier, [...] căsătoria primei fiice, plecarea seniorului în cruciadă) și militar. La rândul său, seniorul are obligații față de vasal. [...] Să-i pună la dispoziție mijloacele de întreținere și [...] să-i ofere protecție, sprijin armat și bănesc la nevoie. În cazul în care vasalul își încalcă obligațiile asumate este considerat trădător (*felon*), iar feudul poate fi reluat de senior. Dacă acesta din urmă își nedreptățește grav vasalul, acesta poate rupe jurământul de fidelitate, păstrând feudul și depunând jurământ seniorului seniorului său.”

(Stelian Brezeanu, *Despre structuri sociale și raporturi ierarhice*)

a. Completează, pe caiet, organizatorul grafic alăturat, cu alte două caracteristici ale contractului vasalic, precizate în sursa A.

b. Menționează câte o consecință pentru încălcarea contractului vasalic de către senior, respectiv de către vasal.

2. Pornind de la sursele B și C și folosind informațiile din lecție, realizează o comparație între orașul medieval și orașul contemporan. Precizează două asemănări și două deosebiri.

B

Strasbourg

C

Paris, cartierul La Défense

Trei copii medievali jucându-se cu o vezică de porc.

COPILĂRIA ÎN EVUL MEDIU

În Evul Mediu, copilăria se termina foarte repede, pe la 5–6 ani copiii fiind puși la muncă și considerați mici adulți, din categoriile inferioare, cu precădere în mediul rural. La oraș, pe la 10–12 ani copiii erau trimiși ucenici în atelierile meșteșugărești. În familiile nobiliare, băieții începeau pregătirea pentru a deveni cavaleri de la 7 ani, iar fetele erau pregătite să devină soții și mame. Căsătoria avea loc de la 12 ani, pentru fete, și de la 14 ani, pentru băieți.

REȚINE

- Țăranii au reprezentat majoritatea populației în Evul Mediu.
- Meșteșugarii erau organizați în bresle, iar negustorii în gilde, hanse sau companii.
- Relațiile feudale se bazau pe existența domeniului feudal și aservirea țăranimii.
- Obligațiile țăranilor dependenți erau în bani (*cens*), muncă (*clacă*) și produse (*dijmă*).
- Orașele medievale sunt centre meșteșugărești, comerciale, culturale și spații ale libertății.

REPERE CRONOLOGICE

325: Conciliul de la Niceea

1096–1099: Prima cruciadă

1147–1148: Cruciada a II-a

1189–1192: Cruciada a III-a, numită
„cruciada regilor”

1202–1204: Cruciada a IV-a

1204–1261: Imperiul Latin de Răsărit

1217–1219: Cruciada a V-a

1228–1229: Cruciada a VI-a

1248–1254: Cruciada a VII-a, condusă
de regele Franței, Ludovic cel Sfânt1270: Cruciada a VIII-a,
condusă de același rege

Papa Leon al IX-lea. Vitraliu,
Catedrala din Worms, Germania.

Cruciați, secolele XI–XIII.

ȘTIAI CĂ...

...Orezul, caisul, pepenele și lămâiul au fost aduse în Europa de către cruciați?

2. BISERICA ÎN EVUL MEDIU

Marea Schismă

Una dintre cele mai importante instituții ale societății medievale a fost Biserica, atât ca loc de întrunire al comunității, cât și ca instituție care a reglementat calendarul (anual și cotidian), a stabilit regulile de comportament (supunere și milostenie), a înființat școli și s-a îngrijit de săraci și bolnavi. Organizată după modelul ierarhiei imperiale, Biserica a fost constituită după Conciliul de la Niceea (325), în cinci patriarhate: Roma, Constantinopol, Alexandria, Ierusalim și Antiohia. Ulterior, cucerirea arabă a Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului a determinat consolidarea statutului Romei și al Constantinopolului drept singurele puteri eclesiastice dominante. Disputându-și întâietatea, papa de la Roma s-a autointitulat „catolic” (universal), iar patriarhul de la Constantinopol și-a luat titlul de „ecumenic” (universal).

Ascensiunea politică a papalității a început odată cu creștinarea popoarelor barbare (francii, burgunzii, vizigoții, longobarzii, anglo-saxonii) și s-a consolidat în secolele următoare datorită lipsei unității statale imperiale. Astfel, prestigiul dobândit de papă ca salvator al Occidentului i-a conferit puteri absolute în materie de dogmă, liturgie și disciplină eclesiastică. În contrast, puterea patriarhului Constantinopolului în Imperiul Bizantin era limitată, acesta fiind subordonat împăratului, considerat reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ. În sec. VIII–IX, accentuarea diferențelor dintre patriarhatele de Roma și Constantinopol s-a adâncit. Au apărut deosebiri în cadrul cultului, a limbii folosite în cadrul ceremonialului religios (în Occident slujbele religioase erau în latină, iar în Orient în slavonă și greacă) și a relațiilor cu puterea politică. S-a ajuns la **aparitia catolicismului** (sub autoritatea papei de la Roma) și a **ortodoxiei** (subordonată patriarhului din Constantinopol).

În anul 1054, papa și patriarhul s-au excomunicat reciproc, iar evenimentul cunoscut ca Marea Schismă a reprezentat momentul despărțirii Bisericii Catolice, în Occident, de Biserica Ortodoxă, în Răsăritul Europei.

Cruciadele

Desfășurate la inițiativa papalității, cruciadele sunt expediții militare organizate împotriva musulmanilor care ocupaseră Țara Sfântă (Palestina). Cauzele au fost variate: papalitatea dorea recâștigarea controlului asupra Locurilor Sfinte și afirmarea ca lider al lumii creștine. Însă, monarhii și cavalerii apuseni luptau pentru onoare și noi teritorii, iar oamenii de rând sperau să ducă o viață mai bună.

Discursul papei Urban al II-lea la Conciliul de la Clermont (1095) a determinat organizarea Primei cruciade, singura finalizată cu succes. Cruciatai au cucerit Antiohia și Ierusalimul, formând Regatul Ierusalimului după model apusean (primul monarh a fost Godefroy de Bouillon). Cruciada a II-a s-a încheiat cu un eșec pentru armatele creștine conduse de regele Franței, Ludovic al VII-lea, și de împăratul romano-german, Conrad al III-lea. Cucerirea Ierusalimului în 1187 l-a determinat pe papa Clement al III-lea să organizeze o nouă expediție militară. Cruciada a III-a a fost

Lumea creștină	Teritoriu disputat de selgiucizi și bizantini în jurul anului 1094	Principalele zone de adunare a participanților la prima cruciadă
Creștinii latini		
Creștinii din Orient		
Lumea musulmană		
	Crearea statelor latine din Orient	Prima cruciadă (1095-1099)
	Zone de adunare a participanților la cruciada populară	Bătălii

condusă de împăratul german Frederic I Barbarosa, de regele Franței Filip al II-lea August și de al Angliei Richard Inimă de Leu. Singurul ei rezultat a fost încheierea unui armistițiu cu sultanul Saladin, care permitea pelerinajul creștinilor la Ierusalim. Cruciada a IV-a, organizată de Papa Inocențiu al III-lea, s-a finalizat cu ocuparea Constantinopolului și cu formarea Imperiului Latin de Răsărit, bizantinii revenind în capitală în anul 1261.

Ultimele patru cruciade clasice (1217–1270) au avut o însemnătate scăzută. Ierusalimul a fost pierdut definitiv în 1244, iar consecințele au fost variate: controlarea drumurilor comerciale din Marea Mediterană de negustorii apuseni, accentuarea schismei între catolici și ortodocși și lărgirea orizontului de cunoaștere, datorită contactului cu lumea arabă.

APLICAȚII

Citește sursa cu atenție și rezolvă cerințele:

„Destinată de Inocențiu al III-lea să lovească în musulmanii aflați la putere în Egipt, cruciada a patra a fost deturnată, în 1202–1203, spre Constantinopol, de către venețieni. Astfel s-a ajuns, în mod paradoxal, în 1204–1205, la destrămarea Imperiului Bizantin, redus la trei principate independente (Despotatul Epirului, Imperiul de Niceea, Imperiul de Trapezunt), la crearea Imperiului Latin de la Constantinopol și a altor trei state france în Romania (Imperiul Bizantin): Regatul de Tesalonic, Ducatul Atenei, Principatul Moreei, și, în fine, la extinderea imperiului comercial maritim al Veneției.” (Atlas istoric DUBY)

a. Realizează, pe baza sursei și informațiilor din lecție, o axă cronologică pe care să înscrii principalele momente ale Cruciadei a IV-a.

b. Formulează o relație cauză-efect stabilită între două informații selectate din sursă, precizând rolul fiecăreia dintre aceste informații (cauză, respectiv efect).

Cruciata Godefrey de Bouillon, centrul turistic din Bouillon, Belgia.

VIDEOTECA DIGITALĂ

The Origins of Papacy and the Road to Power

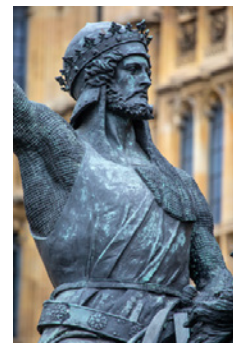
The First Crusade: How The Holy War Started

GÂNDIRE CRITICĂ

Imaginează un dialog cu Richard Inimă de Leu. Realizează o listă cu 5–7

întrebări pe care ai dori să le adresezi regelui în legătură cu organizarea Cruciadei a III-a.

REȚINE

- În secolul al IV-lea, Biserica a fost organizată după modelul ierarhiei imperiale în cinci patriarhate: Roma, Constantinopol, Alexandria, Ierusalim și Antiohia.
- Cucerirea arabă a Alexandriei, Antiohiei și a Ierusalimului a determinat consolidarea statutului Romei și al Constantinopolului ca singurele puteri ecleziastice dominante.
- Marea Schismă (1054) a reprezentat momentul despărțirii dintre Biserica Catolică, în Occident, și Biserica Ortodoxă, în Răsăritul Europei.
- Cruciadele sunt expediții militare organizate între anii 1096–1270, la inițiativa papalității, cu scopul eliberării „Locurilor Sfinte”.

REPERE CRONOLOGICE

Secolele X–XII Stilul romanic
1088 – Universitatea din Bologna,
 prima din Europa
Secolele XII–XV Stilul gotic

Catedrala Santiago de Compostela.

Catedrala din Chartres.

3. TIMPUL MARILOR CATEDRALE. MOȘTENIREA CULTURALĂ A EUROPEI MEDIEVALE

Moștenirea culturală medievală este un pilon fundamental al civilizației europene, marcată profund de spiritualitate, sinteza dintre Antichitatea clasică și cultura germanică, precum și de o eferescență artistică și intelectuală deosebită între secolele XI–XIV. În Occident limba de cultură a fost latina, în schimb, în Europa de Răsărit au predominat greaca și slavona. Perioada sec. XI–XIV a fost numită **Timpul marilor catedrale**. Construcția unor edificii monumentale a transformat peisajul european și a reprezentat centrul vieții religioase și comunitare, arătând puterea credinței, progresul tehnologic și dezvoltarea urbană. Catedralele, ridicate în mai multe stiluri arhitectonice, erau lăcașuri de cult și simboluri ale prestigiului monastic, episcopal și urban, dar și dovezi ale ingeniozității tehnice medievale.

Stilul romanic caracterizează ansamblul artei Europei Occidentale, Nordice și Centrale și este strâns legat de dezvoltarea mănăstirilor și a castelelor senioriale. Numele stilului subliniază moștenirea romanității, chiar dacă romanicul a încorporat și elemente bizantine și arabe. Primele edificii sunt biserici mănăstirești și apar în secolul al X-lea, în Italia, Franța, Spania. Stilul s-a răspândit în Portugalia, Anglia, Germania, cu prezențe și în spațiul românesc. Bisericile romanice erau masive, cu planul în cruce greacă sau latină, ziduri groase, ferestre mici, arcuri semi-circulare, pilaștri masivi, întărite în exterior prin contraforturi. Interiorul era întunecos și decorat cu basoreliefuli, fresce și mozaicuri. Cele mai frecvente scene sunt: *Judecata de Apoi*, *Înălțarea lui Iisus*, *Adormirea Fecioarei*. Cele mai importante edificii romanice sunt: Domul din Speyer, catedrala din Santiago de Compostela, Mănăstirea Cluny, Bazilica Sfântul Marcu din Veneția. În Transilvania s-au edificat catedrala catolică de la Alba Iulia și abația cisterciană de la Cârța.

ȘTIAI CĂ...

...Biserica Neagră din Brașov, Castelul Corvinilor și Biserica Evanghelică din Sibiu sunt cele mai însemnate edificii gotice din România?

Biserica Evanghelică din Sibiu.

Catedrala Notre Dame la Grande, Poitiers, sec. XII.

Domul din Milano.

Stilul Gotic a apărut în Franța, în secolul al XII-lea, și s-a răspândit în condițiile dezvoltării orașelor. Clădirea gotică esențială este catedrala (sediul episcopului). Stilul gotic este întâlnit și în construcții publice (primăria) și particulare (case rezidențiale). Dezvoltate pe înălțime, grație rolului abatelui Suger de la Saint Denis, care teoretizează importanța luminii, edificiile gotice sunt luminoase, cu ziduri subțiri, ferestre cu vitralii, întărite la exterior prin arce-butante. Elementele caracteristice goticului sunt bolțile în cruce, de tip ogive, multiplicarea sculpturilor, rozete din vitralii, turnuri ascuțite (fleșe). Construcția catedralelor gotice putea dura sute de ani, de aceea uneori până la finalizare se schimbau stilurile și gusturile, și fațadele pot fi asimetrice (vezi Catedrala din Chartres). Cele mai reprezentative catedrale sunt: Notre-Dame din Paris și Notre-Dame din Reims (Franța), catedrala din Canterbury (Anglia), Domul din Milano (Italia), catedrala din Toledo (Spania). În Transilvania se remarcă Biserica Sf. Mihail din Cluj Napoca și Biserica Neagră din Brașov. Palatul Dogilor din Veneția este unul din cele mai reprezentative edificii publice gotice din Italia.

În răsăritul Europei, **stilul bizantin** se reflectă mai ales în arhitectura religioasă. În construcția bisericilor bizantine se foloseau cupole și bolți semicirculare, pereții erau pictați cu fresce reprezentând scene biblice, iar în interior se găseau icoane. Edificii reprezentative sunt: Biserica Sfânta Sofia din Constantinopol și Biserica San Vitale din Ravenna (Italia), iar în spațiul românesc: biserica Sf. Nicolae Domnesc și biserica mănăstirii de la Curtea de Argeș, biserica mănăstirii Cozia. Arhitectura medievală din spațiul românesc se remarcă prin influențe bizantine și occidentale, care au contribuit la apariția unor stiluri originale. Stilul moldovenesc îmbină elemente gotice cu elemente bizantine,

AUDIOTECA ONLINE

Muzica
trubadurilor

O compoziție
a lui Dimitrie
Cantemir

Orga Bisericii
Negre din Brașov,
cea mai puternică
din Europa

Catedrala din Canterbury.

Biserica mănăstirii din Cozia.

Povestea de iubire dintre Tristan și Isolde a inspirat literatura și arta cinematografică.

JOC DE ROL

Pornind de la imaginea de mai sus, realizați un joc de rol bazat pe legenda *Tristan și Isolde*.

Pentru aceasta: evidențiați conflictul dintre datorie și onoare, pe de o parte, și iubirea interzisă, pe de altă parte, ca trăsături specifice literaturii medievale.

Cuvinte-cheie: *codul cavaleresc; norme sociale; supranatural*.

AUDIOTECA ONLINE

Ascultă muzica trubadurilor!

precum la mănăstirile Putna, Voroneț, Neamț, Moldovița și Sucevița. Stilul brâncovenesc îmbină elemente românești cu elemente orientale și renaștentiste (ex. Palatul de la Mogoșoaia).

În Occident, **literatura medievală** a fost inițial redactată în limba latină. Literatura religioasă cuprindea lucrări teologice, istorii eclesiastice, **hagiografii**, piese de teatru cu subiect biblic, poeme. Se redactau și lucrări cu caracter istoric, precum *Istoria longobarzilor* (Paulus Diaconus) sau *Cucerirea Constantinopolului* (Geoffroi de Villehardouin). Din sec. al XI-lea sunt consemnate în scris, în limbile vorbite, epopeile eroice: *Cântecul lui Roland* (Franța), *Cântecul Nibelungilor* (Germania), *Cântecul Cidului* (Spania), care îmbină faptele de vitejie ale eroilor cu legendele. Romanele cavalierești glorificau modul de viață al elitelor (*Tristan și Isolda*, *Romanul Graalului*, alte romane din ciclul Mesei Rotunde). Povestirile tip fabulă erau îndrăgite pentru că prezentau personaje reale prin întâmplări comice, la care participau animale, gen din care s-a dezvoltat *Romanul vulpoiului*. Poezia trubadurilor, truverilor și **minnesăngerilor** cânta dragostea și respectul față de persoana iubită și a fost răspândită în Franța, Peninsula Iberică, Anglia, Italia și Germania. Apar acum și primele piese de teatru laic.

Începând cu sec. al XII-lea, în orașe sunt înființate școli religioase, sub tutela bisericii. Pentru a-și apăra interesele, profesorii și studenții se organizează în corporații, denumite *universitates magistrorum et scholarium*, de unde termenul de **universitate**. Acestea puteau fi frecventate doar de către bărbați și erau organizate în facultăți. La facultatea de arte, asemănătoare liceelor de azi, se studiau gramatica, retorica, logica, aritmetica, astronomia, muzica, geometria. Puteau fi urmate apoi cursurile facultăților superioare: dreptul, medicina, teologia. Studiile se finalizau cu examen de licență. Folosirea limbii latine a dat posibilitatea studenților să studieze în oricare dintre universitățile europene. Cele mai importante universități au fost: Bologna, Padova, Roma, Napoli, Salerno (Italia), Paris (Franța), Oxford și Cambridge (Anglia), Salamanca (Spania), Uppsala (Suedia), Heidelberg (Germania).

În Evul Mediu au apărut noi concepții despre știință, care au deschis calea spre cercetarea fenomenelor naturii, prin observație și experiment. Școala de la Paris a călugărilor dominicani a avut preocupări legate de științele naturii, iar călugării de la Oxford au fost preocupați de matematică și fizică. Reprezentanți de seamă ai cunoașterii medievale au fost: Pierre Abelard (1079–1142), care a enunțat principiul „înțelege și apoi crede”; Robert Grosseteste (1175–1253), care susținea că știința este un câmp al experimentului și al matematicii; Roger Bacon (1214–1292), creatorul științei experimentale, care a prevăzut posibilitatea aplicării datelor științifice în tehnică. Tehnica este marcată de descoperirea orologiului mecanic în sec. al XII-lea de către Giovanni Di Dondi, a lentilelor și a ochelarilor în sec. al XIV-lea, inventarea tiparului de către Johannes Gutenberg pe la 1450.

APLICAȚII

1. Arta medievală explicată în 5 minute:

- Identifică cele trei perioade ale artei medievale.
- Precizează câte trei caracteristici specifice fiecărei arte menționate în materialul video.
- Explică în 4–5 rânduri rolul manuscriselor în cultura medievală.
- Menționează alte domenii ale artei medievale.

2. Arta romanică

- Identifică trei elemente specifice artei romanice.
- Menționează trei edificii construite în stil romanic.
- Explică în 4–5 rânduri rolul pelerinajelor în arta medievală.

3. Arta gotică

- Precizează patru inovații tehnice folosite în construirea catedralelor gotice.
- Demonstrează importanța vitraliilor în arta gotică.

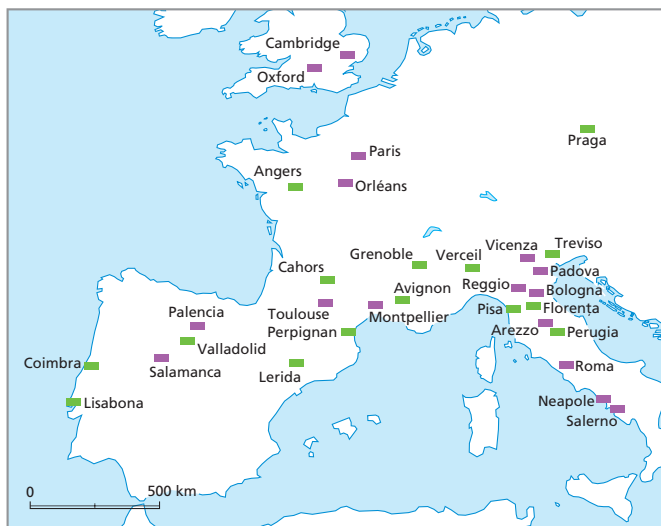

Ce este
arhitectura
gotică?

Cum să
construiești o
catedrală gotică

- Identifică pe hartă câte două universități înființate înainte de 1270, respectiv după 1270. Menționează disciplinele studiate în cadrul universităților medievale.

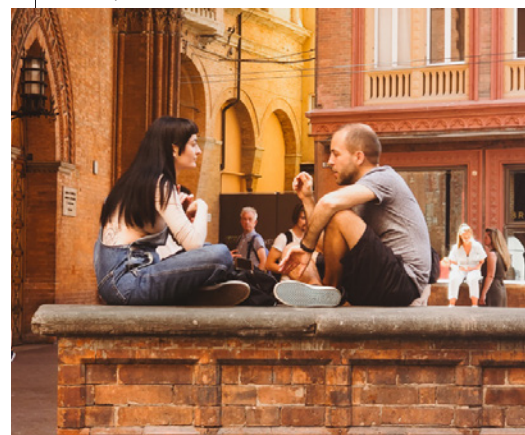

Universitățile
europene,
înființate până
în secolul al
XIV-lea.

■ Universități înființate înainte de 1270 ■ Universități înființate între 1270 și 1350

Universitatea din Bologna:
trecut și prezent.

REȚINE

- În Occident limba de cultură a fost latina, în Europa de Răsărit au predominat greacă și slavona.
- Stilul romanic a fost strâns legat de dezvoltarea mănăstirilor și a castelelor senoriale.
- Stilul Gotic s-a răspândit în condițiile dezvoltării orașelor.
- În secolul al XI-lea apar primele opere literare scrise în limbile vorbite.
- Studiile universitare se finalizau cu examenul de licență.
- Noile concepții despre știință au contribuit la cercetarea fenomenelor naturii, prin observație și experimente.

GÂNDIRE CRITICĂ

Argumentează, în 8–10 rânduri, afirmația conform căreia trecerea de la arhitectura romanică, masivă, cu pereți groși și ferestre mici, la cea gotică, înaltă, zveltă și luminoasă, reflectă o schimbare fundamentală în mentalitatea medievală și în relația omului cu divinitatea.

REPERE CRONOLOGICE

secolele XI–XIII monarhia seniorală
sau centralizarea statală

secolele XIV–XV monarhia stărilor
1265 – Parlamentul (Anglia)

1302 – Statele generale sau Adunarea
statelor generale (Franța)

DEZBATERE

A fost *Magna Charta* un document vizionar, privind drepturile omului, sau doar un acord de compromis între rege și nobili?

„... Niciun om liber să nu fie prins sau închis sau lipsit de bunurile sale, sau pus în afara legii sau exilat sau vătămat în vreun alt chip, nici nu vom merge împotriva lui, nici nu vom trimite pe nimeni împotriva lui, decât în temeiul unei judecăți legitime a egalilor săi și potrivit legii țării. ...Toți negustorii pot să iasă fără nicio vătămare și în siguranță din Anglia și să intre în Anglia...” (*Magna Charta Libertatum*, 1215)

Alienor de Aquitania, regina Franței și a Angliei.

A exercitat influență politică asupra fiilor ei, Richard Inimă de Leu (1189–1199) și Ioan fără Țară (1199–1216), contribuind activ la administrarea regatului și la apărarea posesiunilor de pe continent.

4. EVOLUȚII POLITICE:
CENTRALIZAREA STATALĂ

După perioada monarhiei seniorale, în care regele avea doar autoritatea dată de calitatea sa de suzeran (senior) suprem, în unele zone din Europa Occidentală s-a desfășurat **centralizarea statală**. În Franța, Anglia, Peninsula Iberică, regii au pus capăt anarhiei feudale și fărâmițării politice și au trecut la centralizarea statului, care a presupus impunerea acelorași instituții pe tot teritoriul regatului (centralizarea instituțională) și unificarea politică, dacă a fost cazul. În cadrul **monarhiei stărilor**, regii nu puteau impune taxe, ci convocau adunările de stări, alcătuite din reprezentanții categoriilor privilegiate: clerul, nobilimea, orășeniimea. Acestea aprobau ajutoarele financiare extraordinare solicitate de regalitate. Ulterior, s-au transformat în impozite permanente.

Centralizarea statală (Anglia și Franța)

Centralizarea Angliei a fost una instituțională, teritoriul fiind unificat după victoria raportată la Hastings (1066) împotriva ultimului rege anglo-saxon, Harold, de către Wilhelm Cuceritorul (1066–1087), ducele Normandiei. Henric al II-lea Plantagenet (1154–1189) a organizat o armată permanentă, a înființat tribunale regale și a adoptat reforme juridice și fiscale. Reprezentanții regali în teritoriu se numeau șerifi. S-a căsătorit cu Alienor de Aquitania (cca 1122–1204), fostă regină a Franței și moștenitoare a ducatului Aquitania și a comitatului Poitiers, stăpânind astfel Anglia, Normandia și cea mai mare parte a vestului Franței.

Ioan fără Țară (1199–1216) a pierdut teritoriile pe care le stăpânea în Franța și a intrat în conflict cu reprezentanții stărilor privilegiate. Era astfel silit să semneze în 1215 Marea Cartă a Libertăților (*Magna Charta Libertatum*), care garanta drepturile oamenilor liberi și care stă și azi la baza sistemului constituțional englez. Puterea regilor a slăbit în timpul Războiului de 100 de ani (1337–1453), urmat de Războiul celor două roze (1455–1485) între nobilii din familiile de Lancaster și York. Câștigătorul, regele Henric al VII-lea (1485–1509), a restabilit ordinea și a luat măsuri pentru consolidarea statului.

Centralizarea Franței s-a realizat prin alipirea diferitelor teritorii la domeniul regal, supunerea vasalilor rebeli, război (Războiul de 100 de ani cu Anglia), moșteniri, căsătorii. Monarhii au impus o administrație centralizată, numind în teritoriu funcționari regali (balivi sau seneșali), și un drept unitar. Armata regală de soldați profesioniști (mercenari) folosea arme de foc și era superioară armatelor feudale ale nobililor. Cei mai importanți regi care au contribuit la centralizarea statului francez au fost: Filip al II-lea August (1180–1223), Filip al IV-lea cel Frumos (1285–1314) și Ludovic al XI-lea (1461–1483).

Fărâmițarea politică

În **Germania**, autoritatea imperială nu s-a consolidat atât din cauza conflictelor cu Biserica și cu marii seniori, cât a implicării împăraților în cruciade sau în încercările de subordonare politică a Italiei.

După moartea lui Frederic al II-lea (1215–1250), Imperiul german a devenit un fel de federație de principate independente. Împăratul era ales de un colegiu de 7 electori, în conformitate cu Bula de Aur (1356) emisă de împăratul Carol al IV-lea.

În **Italia**, fărâmițarea teritorială s-a menținut până în sec. al XIX-lea, din cauza stăpânirilor străine asupra unor teritorii italiene și a orientărilor economice divergente ale diferitelor zone geografice. În nord s-au afirmat republici urbane precum Veneția, Milano, Florența, Verona, Padova, Mantova, Genova. În centru se afla Statul papal. Sudul Italiei și Sicilia au fost cucerite de regii normanzi de la bizantini și arabi. Ulterior au intrat sub autoritatea Franței și apoi a Aragonului.

APLICAȚII

Analizează sursele **A** și **B** și rezolvă cerințele:

- Precizează, pe baza sursei **A**, statele italiene constituite în Peninsula Italică.
- Identifică, pe baza sursei **B**, posesiunile engleze aflate pe teritoriul Franței la sfârșitul domniei lui Filip August.
- Explică, în aproximativ 8–10 rânduri, organizarea politică a celor două state.

Castelul Gaillard, construit în Franța (1196–1198), din porunca lui Richard Inimă de Leu, rege al Angliei și duce al Normandiei.

REȚINE

- Unele regate din Occident (Franța, Anglia, Spania, Portugalia) reușesc, după faza monarhiei senioriale, să ajungă în etapa de monarhie a stărilor și de centralizare statală.
- Germania și Italia continuă să fie marcate de fărâmițarea politică pe tot parcursul Evului Mediu.

Ioana d'Arc, Blois, Franța.

REPERE CRONOLOGICE

1337–1453: Războiul de 100 de ani

1315–1317: Marea Foamete

1346: lupta de la Crecy

1346–1353: Marea Ciumă

1356: lupta de la Poitiers

1415: lupta de la Azincourt

A

„Medicul de ciumă”.

B

„Dansul morții”,
Cronica de la Nürnberg, 1493.

5. DECLINUL EVULUI MEDIU: RĂZBOAIE, FOAMETE, EPIDEMII

Războiul de 100 de ani

Războiul dintre Anglia și Franța a avut cauze dinastice, determinate de stingerea dinastiei capetiene. În 1328, regele Angliei, Eduard al III-lea (1327–1377), a pretins tronul Franței, ocupat de Filip al VI-lea de Valois (1328–1350). El a refuzat și să presteze omagiu vasalic regelui Franței pentru domeniile pe care le deținea pe teritoriul francez. O altă cauză a fost competiția pentru Flandra, provincie franceză care avea însă legături economice strânse cu Anglia.

În prima parte a războiului, cavaleria franceză a fost zdrobită la Crecy și la Poitiers de către armata engleză, în special de arcași. După unele succese franceze, victoria engleză de la Azincourt (1415) a dus la ocuparea nordului Franței, inclusiv a Parisului. Henric al V-lea al Angliei a fost recunoscut regent și moștenitor al tronului Franței, în defavoarea prințului moștenitor Carol, unind astfel temporar coroanele celor două regate.

Ioana d'Arc

O tânără țărancă de 16 ani, Ioana d'Arc, l-a ajutat pe prinț să se încoroneze rege la Reims, în 1429, sub numele de Carol al VII-lea, ceea ce i-a întărit acestuia legitimitatea. Trădată și capturată de către englezi, Ioana d'Arc a fost judecată de un tribunal bisericesc filo-englez, fiind acuzată de vrăjitorie, erezie și purtarea hainelor bărbătești. A fost condamnată și executată la Rouen, prin ardere pe rug (1431) și a devenit un simbol al rezistenței naționale franceze, fiind sanctificată în 1920 de către Biserica Catolică.

Marea foamete de la începutul secolului al XIV-lea

La începutul secolului al XIV-lea, Europa s-a confruntat cu o foamete cauzată și de vremea extrem de ploioasă, care a afectat recoltele. Situația a fost complicată de bolile care au cauzat moartea animalelor domestice. Astfel, continentul european a fost devastat de o mortalitate ridicată, cuprinsă între 6 și 15%, în funcție de regiune. Având organismul slăbit de malnutriție, oamenii cădeau cu ușurință pradă epidemiilor, precum cele din anii 1346 și 1353, considerate de unii istorici tifos, iar de alții gripă. Au fost doar episoade din multele care s-au succedat pe parcursul secolului al XIV-lea.

Originară din Asia, ciuma, numită și Moartea Neagră, a fost adusă în Europa, în 1347, de către mongoli în timpul asediului cetății genoveze Caffa, din Crimeea. Nereușind să cucerească cetatea, mongolii au folosit pentru prima dată în istorie o *armă bacteriologică*, aruncând cadavrele în descompunere ale victimelor ciumei în interiorul cetății. De aici, Marea Ciumă a urmat drumurile comerciale, ajungând în 1347–1348 la Constantinopol, Cairo și în orașele italiene (Pisa, Genova). De acolo, molima a ajuns rapid în Franța, Anglia, Germania, Europa Centrală și Răsăriteană, extinzându-se în Orientul Apropiat, prin pelerinajele către Mecca. Lipsa remediilor medicale a dus la moartea unui număr foarte mare de oameni, între 30% și 60% din populația europeană, precum și la aproximativ 33%

1. Identifică, pe baza surselor **A**, **B**, **C**, o relație cauză-efect.

2. Argumentează, în 5–6 rânduri, „Impactul prejudecăților și stereotipurilor în timpul Marii Ciume”.

din cea a Orientului Mijlociu. Și viața economică a avut de suferit, orașele s-au depopulat, unele meșteșuguri și activități comerciale au fost afectate și multe terenuri agricole au rămas nelucrate. Moartea rămâne însă o obsesie a mentalului colectiv european, făcând obiectul diferitelor ritualuri religioase (pelerinaje, autoflagelări) și generând dezvoltarea temelor macabre în artă (*Dansul Morții*).

APLICAȚII

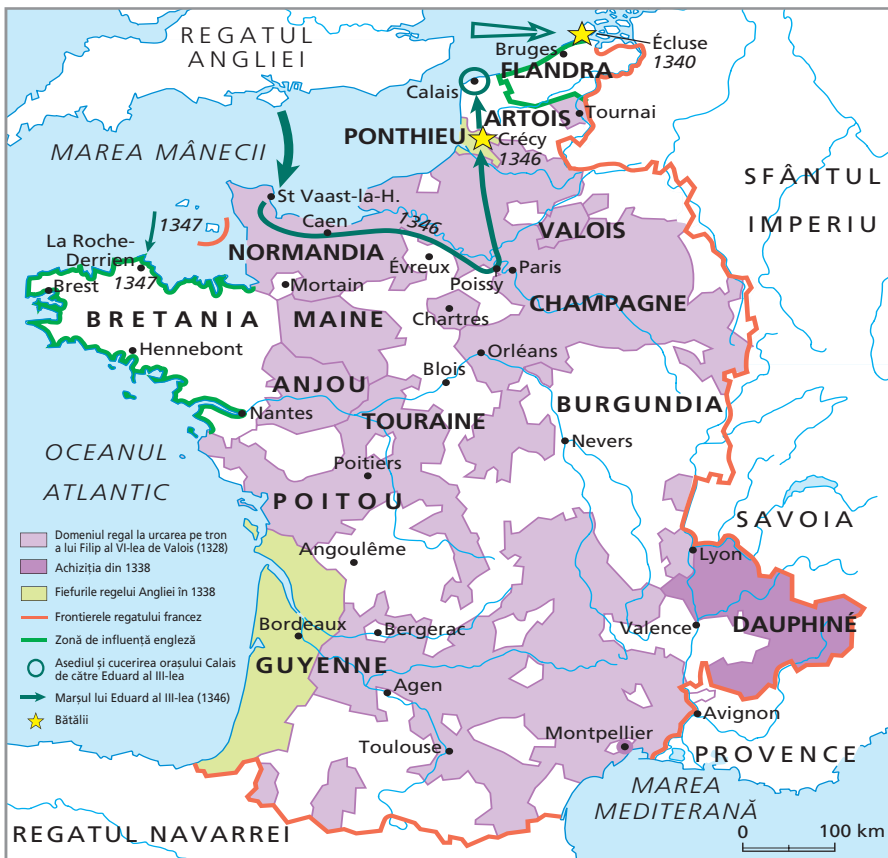
1. Analizează harta și rezolvă cerințele:

- Numește câte două teritorii din domeniul regal francez, respectiv din zonele de influență engleză.
- Menționează două acțiuni militare desfășurate în cadrul Războiului de 100 de ani.
- Explică, în 4–5 rânduri, cum au evoluat acțiunile militare, indicând câte o cauză, respectiv o consecință a acestora.

2. Realizează în caiet un tabel, după modelul dat, pentru a ilustra trei evenimente din cadrul Războiului de 100 de ani.

Anul	1328
Eveniment	Regele Angliei, Eduard al III-lea, pretinde tronul Franței.

3. Recitește textul lecției și realizează o hartă a Europei pe care vei marca zonele afectate de epidemia de ciumă.

Începutul Războiului de 100 de ani, 1338.

Evrei arși pe rug în 1349.
Miniatură din sec. al XIV-lea.

Unii au considerat ciuma pedeapsă divină pentru păcatele credincioșilor, ceea ce a dus la ieșiri xenofobe. Evreii, străinii, leproșii și vrăjitoarele au fost învinovați de extinderea epidemiei.

GÂNDIRE CRITICĂ

Ai posibilitatea de a realiza o călătorie în timp, în perioada Războiului de 100 de ani, în orașul Orleans, pentru a face parte din armata condusă de Ioana d'Arc. Descrie, în 8–10 rânduri, viața cotidiană a orașului Orleans, înainte și după eliberarea de sub ocupație engleză.

Ioana d'Arc:

Războiul de 100 de Ani

REȚINE

- Războiul de 100 de ani a fost conflictul purtat între Anglia și Franța, determinat de dispute teritoriale, pretenții dinastice asupra tronului francez și competiția economică pentru regiunea Flandra.
- Marea Foamete a fost considerată prima catastrofă naturală care a afectat Europa.

RECAPITULARE

SOCIETATE, MENTALITĂȚI ȘI VIAȚĂ COTIDIANĂ. LUMEA URBANĂ

- Societatea medievală – „trei ordine”: cei care se roagă (clerul), cei care luptă (nobilimea) și cei care muncesc (țăranii și orășenii).
- Economia rurală – agricultură și creșterea animalelor. Unitatea de bază a producției – domeniul feudal, condus de senior.
- Orașele medievale se dezvoltă după secolul al XI-lea; devin centre de putere economică și administrativă.
- Condițiile sanitare – precare: izbucnesc periodic epidemii (Ciuma Neagră).
- Timpul – în mediul rural: guvernat de natură și anotimpuri; în oraș – măsurat prin intermediul ceasurilor mecanice montate pe turnurile primăriilor sau ale bisericilor.
- Ierarhia feudală – bazată pe dependența personală dintre seniori și vasali.
- Monarhul – seniorul suprem și proprietarul întregului pământ.
- Nobilimea (Seniorii și Vasalii) – clasa dominantă. Papa, episcopii și abații sunt și mari seniori feudali, având proprii vasali.

BISERICA ÎN EVUL MEDIU

- Cea mai puternică instituție medievală.
- În 1054 papa și patriarhul de Constantinopol se excomunică reciproc, moment care a reprezentat începutul Marii Schisme dintre Bisericile Catolică și Ortodoxă.
- Cruciadele. Ciocnirea civilizațiilor
- Expediții militare inițiate de papalitate cu scopul eliberării Locurilor Sfinte de sub stăpânirea musulmană. Prima Cruciadă – formarea Regatului Latin al Ierusalimului.
- Cruciada a IV-a a deviat de la scopul inițial; cruciații cuceresc și jefuiesc Constantinopolul, slăbind grav Imperiul Bizantin.
- Cruciadele au contribuit la intensificarea comerțului maritim în Marea Mediterană și la dezvoltarea orașelor italiene (Veneția, Genova); au încurajat schimbul de idei, tehnologii și cunoștințe între Orient și Occident.

*Biserica cisterciană
de la Cârța.*

TIMPUL MARILOR CATEDRALE. MOȘTENIREA CULTURALĂ A EUROPEI MEDIEVALE

- Sec. XI–XIV – perioadă de dezvoltare spirituală, arhitecturală și culturală, caracterizată prin stilurile artistice monumentale romanice și gotice și apariția primelor universități europene.
- Studiul universitar al celor șapte arte liberale împărțite în *Trivium* (gramatică, retorică, dialectică) și *Quadrivium* (aritmetică, geometrie, astronomie, muzică).
- Latina – limba oficială a bisericii, științei, diplomației și învățământului în Europa Occidentală. Cultura laică – în limbile vorbite (vernaculare), prin intermediul romanelor cavalierești, cântecelor de gestă și poeziei trubadurilor.

EVOLUȚII POLITICE: CENTRALIZAREA STATALĂ

- Proces istoric desfășurat în sec. XI–XV – monarhii au unificat teritoriile fărâmițate și au eliminat puterea marilor nobili, instaurând o autoritate centrală unică.
- În Franța – a început cu dinastia Capețienilor și a continuat prin Războiul de 100 de ani, consolidând autoritatea statului.
- În Anglia – a debutat cu cucerirea normandă (1066, Wilhelm Cuceritorul) și s-a accelerat prin reformele lui Henric al II-lea și semnarea *Magna Charta Libertatum* (1215): punerea bazelor parlamentarismului englez.
- Monarhia stărilor – etapă importantă a centralizării statale, caracterizată prin colaborarea dintre monarh și reprezentanții stărilor sociale privilegiate (nobilime, cler, orășenime).
- Fărâmițarea statală a Germaniei și Italiei – până în secolul al XIX-lea.

DECLINUL EVULUI MEDIU: RĂZBOAIE, FOAMETE, EPIDEMII

- Declinul Evului Mediu (sec. XIV–XV) – criză generalizată, provocată de schimbări climatice, războaie prelungite și pandemii devastatoare.

- Marea Foamete (1315–1317) – criză alimentară majoră: malnutriție, mortalitate ridicată și slăbirea sistemului imunitar al populației (nordul și vestul Europei).

- Marea Ciumă – populația Europei s-a redus cu 30–50% în câțiva ani.
- Războiul de 100 de ani – Anglia și Franța: distrugerii uriașe, întreruperea activităților agricole, răspândirea bolilor prin deplasările masive de trupe.
- Ioana d'Arc (Fecioara din Orleans) – eroina națională a Franței, care a schimbat cursul Războiului de 100 de ani.
- Expansiunea Imperiului Otoman – mai multe secole, de la un mic principat în Anatolia, până la o superputere euro-asiatică și africană.

AUTOEVALUARE

I. Completează spațiile libere cu răspunsurile corecte:

2p. (4x0.5p.)

1. Majoritatea populației din Evul Mediu era formată din țărani, care erau împărțiți în țărani liberi și țărani _____.

2. În cadrul orașelor medievale, meșterii erau organizați în asociații profesionale numite _____.

3. Pământul acordat de către un senior vasalului său, în schimbul credinței și serviciilor militare, se numea _____.

4. Ioana d'Arc a condus armata franceză pentru a elibera de asediu orașul _____.

II. Ordonează în timp și reprezintă pe o axă cronologică următoarele evenimente sau procese istorice: Războiul de 100 de ani, Marea Ciumă, Uniunea din Bologna, *Magna Charta Libertatum*.

2p. (4x0.5p.)

III. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele:

„Decretăm și stabilim prin acest edict imperial că, ori de câte ori prinții electori sunt chemați conform vechiului și lăudabilului obicei pentru a se întâlni și a alege un rege al romanilor și viitor împărat, fiecare dintre ei va fi obligat să furnizeze o escortă și un liber transport colegilor săi electori sau reprezentanților acestora, în propriile teritorii și cât mai departe posibil, pentru călătoria la și de la orașul în care urmează să aibă loc alegerile. [...] O astfel de alegere va fi la fel de valabilă ca și cum toți prinții ar fi convenit în unanimitate și fără neîn-

țelegeri asupra unui candidat. [...] Conform obiceiului străvechi și aprobat, regele ales al romanilor, [...] va confirma și aproba prin scrisori sigilate pentru fiecare dintre prinții electori, privilegiile, obiceiurile și demnitățile străvechi și orice altceva dețineau și posedau prinții din imperiu la momentul alegerilor; și va reînnoi confirmarea și aprobarea atunci când va deveni împărat. [...] Această ordonanță va rămâne în vigoare atâta timp cât ne va fi pe plac nouă și prinților...” (*Bula de Aur*, 1356)

a. Numește două spații istorice, din sursă

0.5 p (2 x 0.25 p.)

b. Menționează, din sursă, două informații referitoare la obligațiile împăratului.

0.5 p (2 x 0.25 p.)

d. Formulează o opinie referitoare la rolul Bulei de Aur în consolidarea autonomiei principilor germani, susținându-l cu un argument istoric.

1 p.

c. Precizează o consecință a faptelor istorice la care se referă sursa pentru evoluția Imperiului Romano-German.

1 p

IV. Redactează un text de 15–20 rânduri privind centralizarea statală, având în vedere contextul, acțiunile desfășurate, personalitățile, consecințe, precum și o asemănare și o deosebire între faptele istorice selectate.

2 p.

1 punct din oficiu
Total: 10 puncte

REPERE CRONOLOGICE

1519–1521 Hernán Cortés
cucereste Imperiul aztec

1532–1533 Francisco Pizarro
cucereste Imperiul incaș

1542 Portughezii ajung
în insula Honshu, Japonia

1600 organizarea Companiei engleze a
Indiilor Orientale

1621 Compania olandeză a Indiilor
Occidentale

Replică detaliată a caravelei
„Santa Maria”, cu care Columb
a ajuns în America, în 1492.

12 octombrie 1492.
Debarcarea lui Cristofor Columb
în San Salvador (Bahamas).

📺 VIDEOTECA DIGITALĂ

Marile
descoperiri
geografice

Harta Consecințelor. Realizează o hartă conceptuală prin care să evidențiezi consecințele transferului de produse între Lumea Nouă și Europa.

1. CURSA PENTRU MIRODENII. MARILE DESCOPERIRI GEOGRAFICE

ÎNȚELEGE cauzele marilor descoperiri geografice!

Economice	• nevoia de metale prețioase pentru monedă; creșterea prețului la mirodenii, mătase, pietre prețioase din Orient; căutarea de noi trasee comerciale către patria mirodeniilor (India)
Politice	• sfârșitul Războiului de 100 de ani și al Reconquistei; blocarea legăturilor economice ale europenilor cu Orientul de către Imperiul Otoman; state puternice, capabile să finanțeze explorările, în urma centralizării
Religioase	• conceptul de Cruciadă Permanentă – existent în Peninsula Iberică (Reconquista); spiritul misionar al Bisericii Romano-Catolice; cucerirea Constantinopolului – redefinirea Islamului ca inamic al creștinătății
Tehnice	• progrese tehnice: construcția corăbiilor (caravela); perfecționarea cârmei și velaturii; utilizarea busolei și astrolabului
Culturale	• promovarea în perioada Renașterii și a Reformei religioase a omului modern, întreprinzător, modest și cumpătat

Portughezii au găsit un **nou drum** spre Indii, patria mirodeniilor, prin circumnavigația Africii, prințul Henric Navigatorul dând impuls prin finanțarea explorării coastei de vest a Africii. Bartolomeu Diaz ajungea în 1487 în extremitatea sudică a continentului african, numită Capul Bunei Speranțe. În 1497, Vasco da Gama a trecut dincolo de Capul Bunei Speranțe, a traversat Oceanul Indian și a ajuns în Portul Calicut din India (1498), asigurând astfel accesul direct la **sursele de mirodenii** și de metalele prețioase. Ulterior, portughezii și-au consolidat prezența în India și au ocupat teritorii noi (Goa, Malacca și Macao). În drum spre India, în 1500, Pedro Alvarez Cabral a fost împins spre vest de curenții maritimi, atingând țărmurile Braziliei. (Re)descoperirea Americii în 1492 este opera lui Cristofor Columb, care i-a convins pe regii Spaniei, Ferdinand și Isabela, că navigând spre vest poate ajunge în India. Între 1492–1504, Columb explorează insule din Marea Caraibilor și coastele de vest ale Americii Centrale și moare convins că a ajuns în India. Portughezul Fernando de Magellan, aflat în slujba Spaniei, făcea înconjurul lumii între 1519 și 1522.

În America, imperiile Incaș și Aztec au fost distruse de **conchistadori**, indigenii fiind parțial exterminați. Colonizarea și explorarea au fost concomitente cu acțiunile **misionarilor**, mai ales iezuiți, de creștinare a populațiilor din Asia, Africa și America. Prin tratatele de la Tordesillas (1494) și Zaragoza (1529), papalitatea a împărțit lumea între spanioli și portughezi, decizie contestată și încălcată de olandezi, francezi și englezi.

Imperiul colonial portughez era unul comercial maritim, cu capitala la Goa, format din insule și regiuni de coastă din Africa și Asia. S-a bazat pe înființarea unor baze fortificate în puncte-cheie strategice, pentru a proteja comerțul. Inițial nu viza colonizări propriu-zise. Excepție a făcut Brazilia, unde colonizarea a început pe la 1530. **Imperiul colonial spaniol** a cuprins coasta de nord a Africii, arhipelagul Filipinelor America Centrală și de Sud (cu excepția Braziliei). În America, în 1535, au fost organizate viceregatele Mexic și Peru, conduse de viceregi numiți de rege.

Urmările marilor descoperiri geografice

Economice	Politice
- Europa devine centrul economic al lumii grație aflului de metale prețioase și mărfuri; - se dezvoltă economia de tip capitalist, băncile, bursele și companiile comerciale; - introducerea în Europa de noi culturi agricole și produse alimentare (cartoful, porumbul, tutunul, tomatele, cacaoa); - în America europenii aduc grâul, vitele, caii, vița-de-vie.	- crearea imperiilor coloniale; - consolidarea autorității monarhilor (Spania, Portugalia, Anglia și Franța); - rivalitatea dintre puterile europene pentru spațiul colonial.
Sociale și demografice	Religioase, culturale și științifice
- începe colonizarea sistematică a Lumii Noi și dezvoltarea sclaviei africane; - emigrarea europenilor în colonii; - scăderea populației băștinașe din cauza epidemiilor și a conflictelor militare; - decăderea nobilimii și ascensiunea burgheziei.	- extinderea creștinismului în America și Asia; - dispariția marilor civilizații precolumbiene (Maya, Aztecă, Inca); - dezvoltarea cunoștințelor de geografie; - aparitiia culturii latino-americane.

Pământurile aparțineau coroanei, care le-a împărțit elitei spaniole sub formă de concesiuni funciare și mine, în special de metale prețioase, unde lucrau amerindienii, exterminați prin boli și muncă forțată, determinând aducerea sclavilor negri din Africa. **Francezii, englezii și olandezii** au intrat mai târziu în competiție. Francezii au cucerit și colonizat teritorii din actualele Canada și SUA (Louisiana), au cucerit Martinica și Guadelupa, iar în Africa Senegalul și Madagascarul. Englezii au explorat Atlanticul de Nord, au fondat colonii pe coasta de est a Americii de Nord, au ocupat Barbados și Jamaica, intrând în sec. al XVII-lea în India. Olandezii i-au alungat pe portughezi din Java, Ceylon, Mallaca, insulele Moluce și Celebes, au descoperit Australia, iar în Africa au întemeiat Colonia Capului.

→ Prima călătorie (1492-1493) → A doua călătorie (1493-1496) → A treia călătorie (1498) → A patra călătorie (1502-1504)

Descoperirea Americii. Călătoriile lui Columb.

ESEU. Pornind de la hartă, scrie un eseu de o pagină, intitulat „De la descoperirea lui Columb, la însemnătatea cunoașterii Lumii Noi”. Ține cont de ce ai învățat din lecție!

DICȚIONAR BIOGRAFIC

AMERIGO VESPUCCI (1454–1512) a conștientizat că predecesorul său, Cristofor Columb, a descoperit un nou continent. El a propus ca acest țărm să se numească **Lumea Nouă**, însă cartograful german Martin Waldseemüller a denumit noul continent **America**, în onoarea lui Amerigo Vespucci.

• Completează Biografia lui Vespucci cu o fișă despre originea, pregătirea sa și misiunile de explorare în care a fost implicat. Folosește surse online. Pentru aprofundare, scanează codul QR.

EXPLOREAZĂ!

Ești un navigator portughez. Ce itinerar ai urma pentru a ajunge în India? Utilizează resurse multimedia și realizează o prezentare a expediției, indicând principalele momente ale călătoriei.

REȚINE

- La sfârșitul sec. al XV-lea europenii au descoperit un nou drum spre India și un nou continent – America.
- Spania și Portugalia au format primele imperii coloniale.
- Prin Tratatul de la Tordesillas (1494) și Zaragoza (1529), papalitatea a împărțit lumea între spanioli și portughezi.

REPERE CRONOLOGICE

Sec. XIV–XV apariția Renașterii
 CCA 1440 Gutenberg inventează tiparul
 1454 Gutenberg tipărește prima carte completă (Biblia).

2. OMUL – MĂSURA TUTUROR LUCRURILOR. UMANISMUL ȘI RENAAȘTEREA

ÎNȚELEGE cauzele Renașterii!

Economice	Sociale	Culturale
Dezvoltarea orașelor italiene	afirmarea burgheziei	redescoperirea civilizației greco-romane

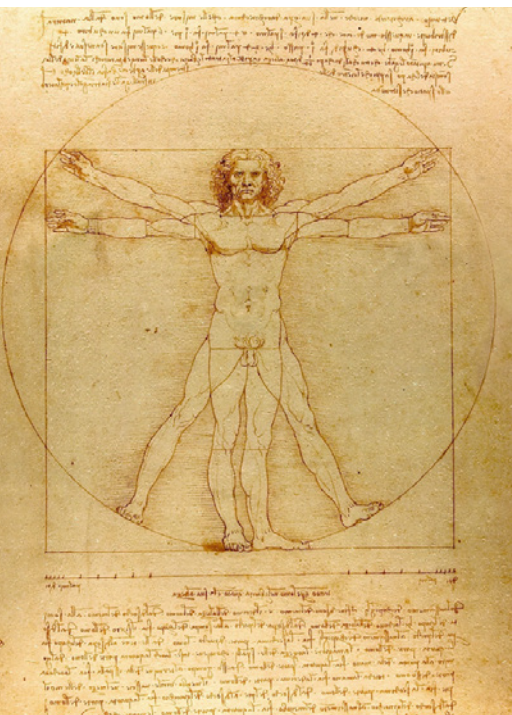
Renașterea a fost o epocă de mare dezvoltare cultural-artistică care a apărut în secolele XIV–XV în Italia și s-a extins apoi în întreaga Europă. Numele reflectă dorința intelectualilor epocii de a readuce la viață Antichitatea. Principalele elemente ale Renașterii au fost: Umanismul și arta.

Umanismul

A fost curentul intelectual apărut în perioada Renașterii prin care omul și valorile umane sunt puse mai presus de toate celelalte valori, reprezentând o viziune nouă asupra omului și a universului, fundamentată prin educație, rațiune și știință. S-a răspândit prin intermediul scrisorilor, bibliotecilor, academiilor și a producției de carte. Umanismul a redefinit **idealul uman**, punând omul în centrul universului (*antropocentrism*), spre deosebire de *teocentrismul medieval* (Dumnezeu în centru). A susținut afirmarea deplină a personalității umane, dezvoltarea armonioasă a individului și recunoașterea valorii rațiunii și a creativității. Umaniștii propuneau idealul omului universal (*uomo universale*), interesat de artă și știință, poliglot și pregătit multidisciplinar, cu o gândire logică, bazată pe cercetare și experiment științific. Devenit centrul creației artistice și literare, omul este totuși pus în continuare în relație cu Dumnezeu.

Creația renescentistă a fost favorizată de fenomenul **mecenatului**. Artiștii și scriitorii erau susținuți de protectori bogați și influenți (monarhi, aristocrați, clerici, orășeni etc.), care le ofereau comenzi pentru operele lor, îi plăteau și îi întrețineau, pentru a-și spori propriul prestigiu.

Numele mecena	Domenii susținute	Beneficiari celebri
Lorenzo de' Medici (Magnificul)	Arte	Michelangelo Buonarroti Leonardo da Vinci
Federico da Montefeltro	Arte literatură	Raffaello Sanzio Cristoforo Landino
Leon al X-lea (Giovanni de' Medici)	Arte literatură	Raffaello Sanzio Michelangelo Buonarroti Marco Girolamo Vida
Papa Iuliu al II-lea	Arte	Raffaello Sanzio Michelangelo Buonarroti Donato Bramante

© Wikimedia

Leonardo da Vinci, Omul vitruvian, cca 1490: corelațiile dintre proporțiile ideale ale corpului uman și geometria descrisă de arhitectul roman antic Vitruvius.

ȘTIAI CĂ...

...Termenul de mecena provine de la Gaius Cilnio Maecenas, care a trăit pe vremea împăratului Augustus, renumit în istorie pentru încurajarea și finanțarea unor poeți precum Horațiu și Vergiliu?

...În România, Krikor Zambaccian a fost unul dintre cei mai importanți colecționari și mecena ai artei românești (Tonitza, Pallady, Petrașcu, Corneliu Baba, Alexandru Ciucurencu)?

Ideile Umanismului s-au răspândit rapid în Europa, grație inventării **tiparului** cu litere mobile (cca 1440) de către germanul Johann Gutenberg, care tipărea prima carte completă pe la 1454 (Biblia). Instalarea tipografiilor în marile orașe a permis cunoașterea lucrărilor literare ale anticilor și umaniștilor, precum și apariția marilor biblioteci. Tiparul a impulsionează răspândirea creațiilor culturale și a schimbului de idei pe plan internațional. Cărțile au devenit mai ieftine decât manuscrisele, ideile, inclusiv cele religioase, au circulat mai ușor, alfabetizarea a progresat. Tiparul a favorizat dezvoltarea literaturii în limbile vorbite, contribuind treptat la transformarea culturii dintr-un domeniu accesibil doar unei elite într-un fenomen de masă.

Renașterea artistică

Figura umană este noul centru de interes al artistului, care studiază cu atenție anatomia, pentru a realiza o reprezentare exactă, inclusiv a mișcării și expresiei. Interesul artiștilor se îndreaptă spre om și natură. Temele preferate: reprezentarea momentelor marcante ale creștinismului, a eroilor Antichității și a personalităților epocii. **În pictură**, artiștii au folosit tehnici noi pentru a reda perspectiva, întunericul sau lumina, utilizând nuanțe și culori noi, în ulei sau frescă. Artiștii încep să fie conștienți de valoarea lor și să-și semneze operele.

Reprezentant	Țară	Operă
Michelangelo	Italia	<i>Geneza; Judecata de apoi</i>
Leonardo da Vinci		<i>Cina cea de taină; Mona Lisa; Doamna cu Hermină</i>
Boticelli		<i>Primăvara</i>
Tizian		<i>Filip al II-lea</i>
Rafael		<i>Madona Sixtină, Școala din Atena</i>
Albrecht Dürer	Germania	<i>Melancolia</i>
Pieter Bruegel cel Bătrân	Țările de Jos	<i>Jocuri de copii</i>

Replică a unei tiparnițe medievale din lemn.

Rafael, Madona Sixtină.

În Țările Române, ideile umaniste s-au răspândit din secolul al XVI-lea, prin intermediul orașenilor transilvăneni sau al fiilor de boieri plecați la studii în Italia sau Polonia. Nicolaus Olahus și Johannes Honterus (Transilvania), Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, domnitorul Dimitrie Cantemir (Moldova), Constantin Cantacuzino (Țara Românească), au promovat prin operele lor cu conținut istoric ideea continuității și a latinității popoului român în spațiul românesc.

Constantin Cantacuzino, Istoria Țării Românești dintru început, 1716.

Tizian, Amor sacru, amor profan.

Michelangelo, David (Florența).

„Michelangelo a înfățișat în el ...un David tânăr, cu o praștie în mână, voind să arate că așa cum acesta își apărase poporul și-l cârmuise cu dreptate, tot astfel și cei care conduceau acel oraș ar fi trebuit să-l apere cu înverșunare și să-l cârmuiască fără strâmbătate.” (Giorgio Vasari, *Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților*)

Sculptura are la bază inspirația antică, biblică și contemporană, redând frumusețea corpului uman, mișcarea și trăirile individului. Sculptorii promovau tot mai deschis nudul, mai întâi masculin, apoi și feminin. Tot de la antici era preluat genul portretului și al sculpturilor ecvestre, prin care se glorificau personaje cu rol politic important în societatea vremii.

Reprezentant	Operă
Michelangelo	<i>Moise, Pieta, David</i>
Donatello	<i>Evangelistul Ioan; Sfântul Gheorghe, David</i>
Verrocchio	<i>Botezul lui Hristos; Statuia ecvestră a lui Bartolomeo Colleoni</i>

Arhitectura este ilustrată în continuare de biserici, dar se multiplică și construcțiile laice (palate, edificii publice, piețe, locuințe). Linia predominant verticală folosită de arta gotică a fost înlocuită cu liniile orizontale. Construcțiile erau realizate la scară umană și insistau pe armonia proporțiilor. Cupola este un element des întâlnit, ca la Domul din Florența (Brunelleschi) sau în reconstruirea Catedralei Sfântului Petru la Roma (proiect inițial de Bramante). Se folosesc elemente decorative inspirate din stilurile antice (doric, ionic, corintic). Castelul de tip feudal lasă locul vilei urbane, mai confortabilă și mai elegantă.

Literatura a promovat genurile literare întâlnite și în Antichitate: epopeea, operele dramatice (comedia, tragedia), poezia, romanul alegoric, istoriografia etc. Creațiile literare sunt atât în limba latină, cât și în limbile naționale (vernaculare).

Reprezentant	Țară	Operă
Dante Alighieri	Italia	<i>Divina Comedia</i>
Petrarca		<i>Poeme</i>
Giovanni Boccaccio		<i>Decameronul</i>
François Rabelais	Franța	<i>Gargantua și Pantagruel</i>
William Shakespeare	Anglia	<i>Romeo și Juileta</i>
Miguel de Cervantes	Spania	<i>Don Quijote de la Mancha</i>

Știința a înregistrat progrese prin folosirea metodelor experimentale, observației și a spiritului critic.

Reprezentant	Domeniu	Realizare
Nicolaus Copernic	astronomie	teoria heliocentrică
Johannes Kepler, Giordano Bruno		alcătuirea Universului și a corpurilor cerești
Galileo Galilei		căderea corpurilor
Evangelista Toricelli	Fizică	barometrul cu mercur
Andreas van Wesel	medicină	fondatorul anatomiei moderne
William Harvey		circulația sângelui în corpul uman
Miguel Serveto		circulația pulmonară a sângelui
Ambroise Paré		tehnici noi în chirurgie

Verrocchio, Bartolomeo Colleoni, statuie ecvestră în bronz.

În **muzică** s-au dezvoltat genuri noi: madrigalul în Italia, liedul și cântecul coral în spațiul german, chanson în Franța. Muzica religioasă a evo-

luat sub influența Reformei și a început să lase loc și muzicii profane. La curțile princiare au găsit adăpost și protecție autori intrați în istoria muzicii (Josquin des Pres, Clement Jannequin, Palestrina etc.).

**AUDIOTECA
ONLINE**

Corul Madrigal

APLICAȚII

1. Identifică, pentru fiecare, Renaștere și Umanism, câte două caracteristici.

2. Argumentează în 8–10 rânduri, afirmația: „Tiparul a contribuit la răspândirea ideilor umaniste în Europa”.

3. Analizează sursa și rezolvă cerințele:

„Acum, din mila cerului, risipitu-s-au negurile, scrisului i s-a dat cinstirea cuvenită. [...] Acum s-a făcut rânduială întru toate, ca și în privința limbilor: greaca, fără de care niciun om cu obraz nu se poate socoti învățat, apoi caldeiana, ebraica și latina. [...] Lumea e plină de cărturari și de dascăli învățați, te întâmpină pretutindeni dughenile cu cărți de tot felul, încât sunt înclinat să cred că nici pe vremea lui Platon, Cicero sau Papinian învățătura nu era mai la îndemână oamenilor decât astăzi. [...] Până și oamenii fără căpătâi, tâlharii, călăii sau grăjdarii știu astăzi mai multă carte decât popii și vracii din vremea mea. [...] Chiar femeile și fetele mari năzuiesc să se înfrupte din această mană cerească a cunoașterii.”

(François Rabelais, *Gargantua și Pantagruel*)

a. Identifică, pe baza sursei, două personalități ale culturii greco-romane.

b. Formulează un punct de vedere referitor la educația în spirit umanist, susținându-l cu două informații din sursă.

METODA CUBUL

Organizați în șase echipe, analizați Umanismul și Renașterea.

1. Descrieți principalele trăsături ale Umanismului.

2. Comparați tehnicile și tematica abordată de arta medievală și de Renaștere, identificând două asemănări, respectiv două deosebiri între acestea.

3. Asociați impactul tiparului și al progreselor științifice (în astronomie sau medicină) cu răspândirea ideilor umaniste în Europa.

4. Analizați rolul orașelor italiene (Florența și Veneția) în apariția Renașterii.

5. Aplică: Imaginați-vă că sunteți un mecena din sec. al XV-lea. Ce proiect artistic sau științific ați finanța și de ce?

6. Argumentați: „Renașterea a marcat o trecere de la mentalitatea medieval-teocentrică la viziunea antropocentristă asupra lumii”.

Catedrala din Florența și Domul lui Brunelleschi domină centrul istoric al orașului Florența.

PROIECT

Organizați în echipe de 5–6 elevi, realizați în Padlet un portofoliu cu titlul „Arta Renașterii”, având în vedere: trăsăturile artei Renașterii, teme, reprezentanți, concluzii.

REȚINE

- Renașterea, curent cultural-artistic apărut în sec. XIV–XV în Italia, s-a extins în întreaga Europă.
- Principalele elemente ale Renașterii au fost Umanismul și arta.
- Umanismul a fost curentul intelectual prin care omul și valorile umane care a pus mai presus de toate celelalte valori.
- Umanismul a redefinit idealul uman, punând omul în centrul universului (antropocentrism).
- În pictură au fost folosite tehnici noi pentru a reda perspectiva, întunericul sau lumina.
- Cele mai valoroase creații literare au fost în limbile vernaculare.
- Știința s-a bazat pe observație, metode experimentale și spirit critic.

REPERE CRONOLOGICE

1517 începutul Reformei,
„Cele 95 de teze” ale lui Martin Luther

1534 Ignatîu de Loyola formează
Ordinul Iezuiților

1542 crearea Inchiziției papale

1559 crearea Congregației Indexului

1653 Religiiile recepte în Transilvania:
catolicism, calvinism,
unitarianism, luteranism

DICȚIONAR BIOGRAFIC

© Wikimedia

MARTIN LUTHER, călugăr și profesor de teologie, a expus în 1517, la Wittenberg, „cele 95 de teze”, în care contesta sacramentele, indulgențele, ierarhia catolică și poziția Bisericii, susținând ideea revelării Evangheliei pentru fiecare individ, o biserică simplă și ieftină, egalitatea spirituală dintre laici și mireni, **mântuirea prin credință**. Orice creștin este preot, deci clerul, slujbele religioase, pelerinajele, cultul sfinților, existența mănăstirilor nu mai au rost. A tradus Biblia în limba germană.

© Wikimedia

JEAN CALVIN și-a pus în practică ideile în republica teocratică de la Geneva. El susținea predestinarea individului pentru mântuire sau pentru damnare. Propovăduia suprimarea opulenței și a practicilor religioase catolice, a distracțiilor, munca, morala și rugăciunea, o biserică a egalilor simplă și austeră. **Calvinismul** s-a răspândit în Scoția, Germania, Țările de Jos și Franța (în rândul hughenotilor). Aceștia au fost masacrați de catolici în timpul Noptii Sfântului Bartolomeu (23/24 august 1572).

3. REFORMA RELIGIOASĂ ȘI IMPACTUL ASUPRA EUROPEI

ÎNȚELEGE cauzele Reformei!

Religioase	Economice
- slăbirea autorității papale ca urmare a „captivității franceze” - viața scandaloasă a unor papi și ierarhi catolici - centralizarea autoritară a puterii și lucrările costisitoare pentru preamărirea Romei, comandate de Iuliu al II-lea și Leon al X-lea	- proprietățile și veniturile Bisericii erau scutite de impozite - sporirea veniturilor prin daniile bisericesti orientate cu precădere spre Roma - comerțul cu indulgențe - vânzarea funcțiilor episcopale - nevoia unei biserici simple, mai sobră și mai puțin ierarhizată
Politice	Ideologice
- consolidarea puterii monarhice, subordonarea bisericii de către stat - contradicția dintre caracterul universal al Bisericii Catolice și caracterul particular al statelor incipient moderne	- dezvoltarea Umanismului și a spiritului critic - creșterea numărului celor care puteau citi singuri lucrările teologice și puteau compara percepțiile biblice cu realitatea

Reforma a apărut în secolul al XVI-lea și a fost o mișcare religioasă, social-politică și ideologică îndreptată împotriva Bisericii Catolice, care a determinat desprinderea din cadrul său a bisericilor reformate sau protestante.

Conciliul de la Trento (1545–1563), numit și *Concilium Tridentinum* a avut ca scop clarificarea disputelor apărute odată cu Reforma protestantă și readucerea protestanților la Biserica Catolică. Hotărârile Conciliului convocat de papa Paul al III-lea au vizat combaterea corupției, a nepotismului, a exceselor fiscalității pontificale. S-a reorganizat învățământul teologic, prin seminarii. Indulgențele s-au menținut, dar nu mai trebuiau vândute. Cele mai multe hotărâri au fost împotriva Reformei: capul Bisericii rămânea papa, mântuirea se obținea prin credință, dar cu mijlocirea preoților, bisericii, sfinților și a faptelor pioase. Biserica avea 7 taine, limba de cult latina, iar Biblia nu trebuia tradusă în limbile vorbite.

Contrareforma a luat și măsuri de corectare a abuzurilor, având și componente de Reformă catolică. În 1534, Ignatîu de Loyola a înființat Ordinul Iezuiților. În 1559 a fost stabilit **Indexul cărților interzise**. Arta barocă a fost un instrument de propagandă adoptat de Biserica catolică pentru a critica austeritatea și simplitatea protestantismului.

În Transilvania, Reforma s-a răspândit prin intermediul studenților și misionarilor veniți din Germania. În 1545, sașii au adoptat luteranismul, iar calvinismul a apărut cu permisiunea principilor Rakoczi și Apaffi printre unguri (1564). Contrareforma s-a manifestat prin intermediul iezuiților.

GÂNDIRE CRITICĂ

Argumentați pro *versus* contra, pornind de la afirmația: „Acțiunile Contrareformei (precum Inchiziția, Indexul cărților interzise și acțiunile iezuiților) au fost un mecanism de reînnoire spirituală a Bisericii Catolice sau un instrument represiv, politic și ideologic de limitare a libertății de gândire și de oprire a expansiunii protestante?”

STUDIU DE IMAGINE

Analizează sursele **A** și **B** și argumentează, în 8–10 rânduri, rolul caricaturilor ca mijloc de propagandă în acțiunile Bisericii și ale luteranilor.

A Medalii satirice antipapale, 1545, care întoarse invers arată un demon și un bufon.

B Luther dă mâna cu diavolul, propagandă catolică antiluterană.

APROFUNDEAZĂ

Scanează codul QR și rezolvă cerințele:

1. Precizează două cauze care au determinat declanșarea Reformei.
2. Precizează invenția care a contribuit la răspândirea Reformei.
3. Formulează un punct de vedere referitor la consecințele Reformei în evoluția mentalității oamenilor.

PROIECT

Organizați în echipe de 5–6 elevi, realizați în **Canva**, un portofoliu cu titlul „Evoluția barocului în secolele XVI–XVII”, având în vedere: *contextul, funcțiile artei baroce, caracteristici, reprezentanți, concluzii*.

Extazul Sfintei Tereza”, lucrare reprezentativă a artei baroce, Lorenzo Bernini, Roma.

Vânzarea de indulgențe, dintr-un pamflet al lui Luther, 1525.

© Wikimedia

Anglicanismul a apărut în timpul regelui Henric al VI-lea (1509–1548). „Actul de supremație” (1534) votat de Parlamentul englez stabilea despartirea bisericii engleze de Roma, proclamarea regelui ca șef suprem al bisericii din Anglia și confiscarea pământurilor acesteia. „Cele 39 de articole” (1564) fixau doctrina religioasă a Bisericii anglicane, preluând idei calvine. Limba de cult a devenit engleza, s-a înlăturat celibatul clerului, s-au menținut doar botezul și împărtășania, episcopatul și ierarhia bisericească de tip catolic.

VIDEOTECA DIGITALĂ

Contrareforma

Conciliul de la Trento

Muzică barocă

Barocul

REȚINE

- Reforma a apărut în sec. al XVI-lea și a fost o mișcare religioasă, social-politică și ideologică îndreptată împotriva Bisericii Catolice.
- În 1517 Martin Luther a expus la Wittenberg, „Cele 95 de teze”, inițiind Reforma.
- Jean Calvin a fost inițiatorul calvinismului.
- Conciliul de la Trento (1545–1563) a debătut problemele dogmatice și disciplinare din cadrul Bisericii Catolice, adoptând unele măsuri de corectare a abuzurilor.
- Contrareforma a reprezentat lupta catolicismului împotriva progreselor confesiunilor protestante.

4. STATUL SUNT EU! ABSOLUTISMUL MONARHIC

Monarhia de drept divin
ÎNȚELEGE cauzele absolutismului monarhic!

Premisele instaurării absolutismului monarhic			
politice	economice	sociale	religioase
- încheierea procesului de centralizare politică - înlăturarea opozițiilor politice - consolidarea puterii politice a monarhului	dezvoltarea manufacturilor și a comerțului	- declinul nobilimii - afirmarea orășenimii și a burgheziei - țărănimea dorea protecție față de abuzurile nobilimii	- răspândirea Reformei - Biserica catolică și protestantă doreau sprijinul puterii monarhului

Regina Elisabeta I a Angliei și Irlandei (1558–1603), cu însemnele puterii, imaginea încoronării (actor necunoscut, cca 1600). Reprezentantă a absolutismului monarhic, cea care a înfrânt „Invincibila Armada” a Spaniei, marcând începutul Angliei ca mare putere maritimă.

Machiavelli despre rațiunea de stat

„Trebuie de asemenea să știm că un principe nu poate să respecte toate acele virtuți pentru care oamenii în general sunt socotiți buni, deoarece adeseori, pentru ca să-și apere statul, el este nevoit să acționeze împotriva cuvântului dat, împotriva milei, a omeniei, a religiei.” (Nicolo Machiavelli, *Principele*)

Bazele teoretice ale monarhiei absolute de drept divin, 1697

„Dumnezeu i-a învestit pe regi ca miniștri ai săi și domnește prin ei asupra popoarelor. Am văzut că această întreagă putere a lor vine de la Dumnezeu, [...] persoana regelui este sacră.” (Bossuet, *Politica extrasă din cuvintele Sfintei Scripturi*)

PORTOFOLIU DIGITAL

Realizați în Canva, un portofoliu cu tema „Monarhiile Europene: splendoare și putere”, în care să includeți o hartă istorică, o analiză a unui tablou/monument și o fișă de personaj istoric.

Absolutismul reprezintă forma de guvernare adoptată între secolele al XVI-lea – al XVII-lea în state precum Franța, Anglia, Spania și Rusia, în care monarhul deținea întreaga putere în stat, legitimată prin teoria dreptului divin și principiul rațiunii de stat, care subordonează interesele individuale interesului superior al națiunii. Puterea monarhului este susținută de ideea că acesta este unsul lui Dumnezeu, ceea ce îl face superior tuturor. Monarhul se situează deasupra legilor, voința sa este lege în cadrul statului și orice acțiune în folosul acestuia este justificată, chiar dacă ar încălca normele morale și religioase. Cultul personal al monarhului corespunde în plan artistic cu reședințe grandioase, instrumente ale propagandei regale, precum Escorial (Spania), Versailles (Franța) și palatele din Sankt Petersburg (Rusia). În perioada absolutismului, monarhia are un caracter ereditar.

În conducerea statului, monarhul s-a bazat pe o **administrație centralizată**, acesta exercitându-și autoritatea asupra întregului teritoriu al țării prin intermediul funcționarilor, recrutați din rândul burgheziei sau al nobilimii de robă. Instituțiile statului (Consiliul de Stat, Cancelaria Regală, Stările Generale, Consiliul Finanțelor, Consiliul de Justiție) și Biserica sunt subordonate direct monarhului, care le controlează nemijlocit. Armata profesionistă, formată din **mercenari** și dotată cu arme de foc, era plătită de stat și aflată sub controlul direct al regelui. Veniturile necesare statului erau obținute atât de pe domeniul regal, cât și din impozitele votate de Adunările Generale ale Stărilor. Acestea se mențin, dar rolul lor a fost redus, fiind convocate doar pentru votarea impozitelor solicitate de monarhie.

ATRIBUȚIILE MONARHULUI	
Politice	inițiază legile; numește miniștrii; convoacă sau dizolvă Parlamentele sau Consiliile; controlează politica internă și externă a statului
Administrative	numește funcționarii statului; controlează administrația
Militare	conduce armata
Judecătorești	numește judecătorii; este instanță supremă
Financiare	stabilește taxele; bate monedă
Religioase	este conducătorul bisericii (Anglia); controlează numirile în înaltele funcții bisericești (Franța, Spania)

Reprezentanți de seamă ai absolutismului monarhic în Europa

Filip al II-lea (1556–1598), regele Spaniei și Portugaliei, stăpânește și teritorii din Italia, Țările de Jos, America Centrală și de Sud, Africa, Asia. A susținut Biserica catolică și Inchiziția, pentru contracararea răspândirii Reformei. Rege birocrat, a controlat politica internă și externă a monarhiei.

Pe plan extern a sprijinit ascensiunea Habsburgilor în Europa. El a început colonizarea Insulelor Filipine și a stabilit prima rută comercială transpacifică dintre America și Asia. În 1571, flota spaniolă obține marea victorie de la Lepanto, împotriva otomanilor.

Regele Franței Ludovic al XIV-lea (1643–1715) a urmărit creșterea puterii monarhice și a gloriei personale, prin concentrarea puterii în propriile mâini („Regele Soare”). De la 22 de ani a domnit singur și a controlat toată politica franceză. Îi este atribuită expresia „Statul sunt eu”, adevărată definiție a absolutismului. Ajutat de ministrul de finanțe Colbert, regele a adoptat pe plan intern o politică **mercantilistă**, privind dezvoltarea economică a Franței. A sprijinit cultura și educația, înființând Academia de Științe Regale. A purtat războaie cu Anglia, Spania și Olanda, care au transformat Franța într-o mare putere europeană.

Țarul Petru cel Mare (1692–1724) a moștenit un imperiu extins, dar slab populat, cu o țărănie analfabetă, superstițioasă și ținută într-o mizerie morală și materială cruntă de o boierime **retrogradă**. Pentru a înțelege modelul occidental, a lucrat incognito ca tâmplar și marinăr în Olanda (azi ar fi considerat „spionaj industrial”). După modelul absolutismului occidental, a reorganizat administrativ Rusia și a subordonat Biserica statului, diminuând puterea politică a marii boierimi. A obținut ieșirea la Marea Baltică și la Marea de Azov. Prin alianța cu Dimitrie Cantemir (1711), urmărea transformarea Moldovei și a Țării Românești în provincii rusești.

APLICAȚII

1. Citește cu atenție sursa **B**:

B. „Capul [Regele] este cel care trebuie să judece și să ia hotărâri și funcțiile celorlalte membre constau doar în executarea ordinelor care le sunt date. Cel care a dat regi oamenii (adică Dumnezeu) a voit ca aceștia să fie respectați ca locuitorii Săi [...] Voința sa este ca toți cei care sunt născuți ca supuși, să se supună fără discuție. [...] Oricât de rău ar fi un conducător, revolta supușilor săi este infinit mai criminală.” (Ludovic al XIV-lea, *Memorii pentru a servi la educația Delfinului*)

a. Menționează, pe baza sursei **B**, două informații referitoare la atribuțiile monarhului.

b. Explică, în 4–5 rânduri, în ce mod a influențat voința monarhului evoluția claselor sociale.

2. Scanează codul QR, activează traducerea automată și urmărește documentarul!

a. Identifică două caracteristici ale monarhiei absolute.

b. Precizează două cauze care au determinat înlăturarea absolutismului.

Palatul Versailles, vedere dinspre fântâna arteziană care adăpostește Carul lui Apollo.

STUDIUL DE IMAGINE

- Identifică conducătorul politic din sursa **A**.
- Precizează trei simboluri ale puterii monarhului.
- Interpretează imaginea, pornind de la contextualizarea cronologică, internă și externă.

ȘTIAI CĂ...

...Ludovic al XIV-lea a deținut colonii în America de Nord? Louisiana îi poartă numele.

...Țarul Petru cel Mare a călătorit incognito în Europa, cu numele de Piotr Mihailov?

GÂNDIRE CRITICĂ

Organizați în 4–5 echipe, analizați folosind atât informațiile din lecție, cât și surse online, în ce măsură impunerea monarhiei absolute a influențat viața supușilor în Europa secolelor XVI–XVIII.

REȚINE

- Monarhia absolutistă este forma de guvernământ în care întreaga putere (legislativă, executivă, judecătorească) este concentrată în mâinile monarhului, adesea justificată prin „dreptul divin”.

RECAPITULARE

CURSA PENTRU MIRODENII. MARILE DESCOPERIRI GEOGRAFICE:

- Căutarea unor noi drumuri pentru comerțul cu mirodenii a fost cauza marilor descoperiri geografice.
- Portughezii au descoperit un nou drum maritim spre India, ocolind Africa.
- Spania a finanțat expedițiile care au vizat ruta vestică, traversând Oceanul Atlantic.
- Fernando Magellan și Francis Drake au realizat primele circumnavigații ale Globului.
- Conchistadorii Hernan Cortes, Francisco Pizarro au cucerit teritoriile din Lumea Nouă.
- Spania și Portugalia au pus bazele primelor imperii coloniale, ulterior, Marea Britanie, Franța și Olanda li s-au alăturat.
- Misionari (precum iezuiții) în teritoriile ocupate au contribuit atât la evanghelizarea populației băștinașe, cât și la consolidarea puterii metropolelor europene.

OMUL – MĂSURA TUTUROR LUCRURILOR. UMANISMUL ȘI RENĂȘTEREA:

- Umanismul și Renașterea – trecerea de la gândirea medievală teocentrică spre o viziune antropocentrică și laică. Florența a fost leagănul Renașterii, aici au apărut primele idei renaștentiste.
- Idealul epocii este omul universal, o persoană complexă, dezvoltată multilateral și capabilă să excelleze în mai multe domenii (arte, științe, literatură).
- Accentul cade pe studiul limbilor clasice (latina și greaca) și a Antichității greco-romane ca sursă de înțelepciune.
- Arta devine mai naturalistă și desacralizată, artiștii folosesc perspectiva liniară și proporțiile anatomice.
- În literatură apar scrieri în limbile naționale (vernaculare), nu doar în latină.
- În știință (astronomie, medicină și fizică) observația directă și experimentul înlocuiesc explicațiile mistice.

- Mecenatul – practica de a finanța artiști, scriitori și oameni de știință, specifică familiei Medici și altor elite italiene, contribuind la dezvoltarea culturii.

REFORMA RELIGIOASĂ ȘI IMPACTUL ASUPRA EUROPEI:

- Reforma religioasă – mișcarea de contestare a autorității Bisericii Catolice; a divizat unitatea religioasă a Europei, determinând apariția Bisericilor protestante (luterană, calvină și anglicană).
- Martin Luther susținea că mântuirea se obține prin credință.
- Jean Calvin a introdus conceptul de predestinare; mântuirea omului este hotărâtă de voința lui Dumnezeu.
- Henric al VIII-lea, regele Angliei, prin Actul de Supremație (1534), devine conducătorul Bisericii Anglicane.
- Conciliul de la Trento (1545–1563) a inițiat Contrareforma (sau Reforma Catolică) prin care s-a decis reorganizarea Bisericii Catolice.
- Ordinul Iezuiților fondat de Ignățiu de Loyola; instrument principal al Contrareforme.

STATUL SUNT EU! ABSOLUTISMUL MONARHIC:

- Absolutismul monarhic (sec. XVI–XVIII) – regimul politic în care monarhul deține puterea absolută.
- Monarhul își exercită autoritatea în calitate de reprezentant al lui Dumnezeu pe Pământ; dispune de o administrație centralizată, preluând controlul asupra finanțelor, justiției, armatei și politicii externe.
- Pentru a limita puterea nobilimii, monarhii oferă privilegii și sprijin burgheziei, care susțin financiar statul.
- **Filip al II-lea al Spaniei** a transformat Spania într-o mare putere și a condus printr-un aparat birocratic centralizat.
- **Ludovic al XIV-lea al Franței** – „Regele Soare” – este modelul monarhului absolut.
- **Petru cel Mare al Rusiei** a modernizat și occidentalizat statul rus, centralizând administrația și preluând controlul asupra Bisericii.

AUTOEVALUARE

I. Completează enunțurile de mai jos:

2p. (4x0.5p.)

1. Exploratorul portughez _____ a ocolit Africa și a ajuns în India.

2. Practica de a finanța artiști, scriitori și oameni de știință s-a numit _____.

3. Martin Luther a prezentat public la Wittenberg documentul cunoscut sub numele de _____.

4. Pentru a arăta tuturor puterea monarhiei absolute, Ludovic al XIV-lea a ordonat construirea palatului _____.

II. Ordonează în timp și reprezintă pe o axă cronologică următoarele evenimente sau procese istorice:

fondarea Ordinului Iezuit, expediția lui Fernando Magellan, inventarea tiparului, domnia Țarului Petru cel Mare.

2p. (4x0.5p.)

III. Citește cu atenție textul de mai jos și rezolvă cerințele:

„Prima dată când am fost la Roma, când eram foarte tânăr, Papei [Iulius al II-lea] i s-a spus despre descoperirea unor statui foarte frumoase într-o vie de lângă Santa Maria Maggiore. Papa a ordonat unuia dintre ofițerii săi să alerge și să-i spună lui Giuliano da Sangallo să meargă să le vadă. A pornit imediat. Întrucât Michelangelo Buonarroti era mereu de găsit la noi acasă, tatăl meu îl chemase și îi încredințase sarcina mormântului Papei, tatăl meu a vrut să vină și el cu el. M-am alăturat tatălui meu și am plecat. Coborâsem până unde erau statuile, când imediat tatăl meu a spus: «Acesta este Laocoon, pe care îl menționează Pliniu». Apoi au săpat groapa mai largită pentru a putea scoate statuia. De îndată ce a fost vizibilă, toată lumea a început să deseneze, în timp ce discutau despre lucruri antice, discutau despre cele din Florența.” (Scrisoarea lui Francesco di Sangalo, 1560)

1. Precizează, pe baza textului, două informații referitoare la descoperire grupului statuar Laocoon.

0.5 p. (2 x 0.25 p.)

2. Explică de ce autorul consideră că „toată lumea a început să deseneze, în timp ce discutau despre lucruri antice”.

1p.

3. Menționează două personalități ale Renașterii artistice.

0.5 p. (2 x 0.25 p.)

4. Formulează un punct de vedere cu privire la rolul mecenatului în promovarea culturii, susținându-l cu două informații selectate din text.

1 p.

IV. Redactează un text de 15 rânduri în care să compari religiile protestante, având în vedere contextul, ideile promovate, personalitățile, precum și o asemănare și o deosebire între acestea.

2 p.

1 punct din oficiu

Total: 10 puncte

RECAPITULARE FINALĂ

PREISTORIA

- **(circa 3500000–3000 î.Hr.)**
- Prima epocă din istoria omenirii.
- Cuprinde două epoci:
- Epoca pietrei
- Epoca metalelor.

1. EPOCA PIETREI

Paleoliticul (Epoca pietrei cioplite):

- unelte rudimentar cioplite
- oamenii erau nomazi; trăiau în peșteri.
- ocupații: vânătoarea, culesul, pescuitul
- descoperirea focului

Mezoliticul (Epoca de tranziție):

- unelte mai mici și mai fine din piatră
- apar arcul și săgeata; primele ambarcațiuni rudimentare (canoe)

Neoliticul (Epoca pietrei șlefuite):

- oamenii devin sedentari, construiesc locuințe trainice, organizate în așezări (sate)
- practică agricultura, creșterea animalelor
- apar meșteșugurile (olăritul, țesutul)

2. EPOCA METALELOR

Eneoliticul: Cuprul este primul metal folosit; utilizat pentru podoabe și unelte simple.

Epoca Bronzului: Folosirea bronzului (aliaj din cupru și staniu); duce la diferențieri sociale (apar conducătorii militari).

Epoca Fierului: Uneltele și armele din fier se perfecționează; tehnicile agricole și militare avansează rapid.

ANTICHITATEA

- **(3000 î.Hr.–476 d.Hr.)**
- Antichitatea este a doua epocă din istoria omenirii.
- A marcat dezvoltarea marilor civilizații, a statului, culturii și religiei

1. CIVILIZAȚIILE ORIENTULUI ANTIC

Mesopotamia

- situată între fluviile Tigru și Eufrat; considerată „leagănul civilizației”
- aici se formează primele orașe-stat (Ur, Uruk, Babilon) și apare prima formă de scriere (scrierea cuneiformă).

Egiptul Antic

- s-a dezvoltat în Nordul Africii, pe valea fluviului Nil
- statul – monarhie despotică, condusă de faraon
- egiptenii au inventat scrierea hieroglifică, au construit piramidele (ex. Piramida lui Keops)

2. CIVILIZAȚIILE ANTICHITĂȚII CLASICE

Grecia Antică

- Atena – statul cu regim democratic (conducerea prin votul cetățenilor).
- Sparta – stat cu regim oligarhic. *grecii au inventat alfabetul grec, primul sistem complet de scriere format din vocale și consoane. *Cultura greacă se remarcă prin opere literare fundamentale (*Iliada* și *Odiseea* lui Homer), realizări în matematică, medicină, astronomie și filosofie.

Statul roman

- a evoluat de la oraș-stat (Roma), la Republică, apoi la Imperiu.
- romanii au cucerit bazinul Mării Mediterane; au răspândit limba latină și dreptul roman.

EVUL MEDIU

- **(476–1450)**
- A treia epocă din istoria omenirii.
- A fost marcată de dominația Bisericii Catolice și a Imperiului Bizantin, de apariția și expansiunea Islamului și de sistemul politico-social al feudalismului.

EVUL MEDIU TIMPURIU (sec. V–X):

- Căderea Imperiului Roman de Apus (476)
- Formarea Imperiului Carolingian (Carol cel Mare)
- Ascensiunea Imperiului Bizantin
- Apariția și expansiunea Islamului

EVUL MEDIU DEZVOLTAT (sec. XI–XIII):

- Apogeul feudalismului; diviziunea societății în trei stări: clerul, nobilimea și țărănimea..
- Marea Schismă (1054)
- Perioada Cruciadelor (1095–1291)
- Înflorirea artelor (stilul romanic și stilul gotic) și a literaturii; apariția primelor universități (Bologna, Paris).

EVUL MEDIU TÂRZIU (sec. XIV–XV):

- Criza secolului XIV: Marea Foamete; Moartea Neagră (Marea Ciumă); Războiul de 100 de Ani
- Căderea Constantinopolului (1453)

„Școala din Atena”, frescă de Rafael. Palatul Apostolic din Vatican.

Tranziția spre modernitate reprezintă procesul de trecere de la societatea medievală (agrară, dominată de Biserică și feudalism) la cea modernă. **Umanismul** și **Renașterea** determină revenirea la cultura greco-romană și plasarea omului în centrul universului (antropocentrism), spre

deosebire de teocentrismul medieval. **Reforma Protestantă** duce la ruperea unității Bisericii Catolice și la apariția unor noi valori precum munca asiduă și responsabilitatea individuală. În plan politic monarhul deținea întreaga putere politică (absolutismul).

AUTOEVALUARE FINALĂ

I. Completează enunțurile de mai jos cu răspunsurile corecte:

2 p. (4x0.5 p.)

1. Trecerea de la o economie bazată pe cules și vânătoare la agricultură și creșterea animalelor poartă numele de revoluție _____.
2. Bătălia purtată de Ramses al II-lea împotriva Imperiului Hitit a avut loc la _____.
3. „Geneza”, capodopera pictată pe tavanul Căpelei Sixtine, a fost realizată de _____.
4. Unul dintre cei mai cunoscuți reprezentanți ai absolutismului în Franța a fost regele _____.

II. Ordonează în timp și reprezintă pe o axă cronologică următoarele evenimente sau procese istorice: Cristofor Columb, fondarea Romei, inventarea scrisului, Cruciada a IV-a.

2 p. (4x0.5 p.)

III. Citește cu atenție sursa și rezolvă cerințele:

„La moartea lui Iustinian cel Mare (565), statul [...] era ruinat de campaniile militare neconținute și de politica megalomană a suveranului, care a fost, totuși, ultimul mare împărat roman. Au urmat devalorizarea monedei de aur (*nomisma*), tulburări în rândul populației constantinopolitane, mărturii ale nemulțumirii generale, iar armatele imperiale, epuizate de nesfârșitele războaie de peste mări (Africa și Italia), stârnite de politica marii idei imperiale romane, s-au dovedit incapabile să asigure apărarea țării, amenințată din toate direcțiile. Valurile avarilor și slavilor au forțat, curând, frontierele Dunării, iar bulgarii, instalați dincoace de fluviu, și-au creat propriul stat, primul stat barbar înființat pe teritoriul bizantin. Forțele imperiale au suferit crude înfrângeri în fața perșilor, care au invadat provinciile din Orient, au intrat victorioase în Palestina, apoi au venit, în același timp cu avarii, să-și ridice tabăra înaintea zidurilor Constantinopolului, salvat, cum spune legenda, de intervenția miraculoasă a ocrotitoarei sale, Sfânta Fecioară.”

(H. Ahrweiler, *Ideologia politică a Imperiului bizantin*)

- a. Numește două popoare migratoare, precizate în sursă.

0.5 p. (2 x 0.25 p.)

Împăratul Iustinian, Skopje, Macedonia.

- b. Menționează, din sursă, două consecințe ale politicii duse de conducătorul Imperiului Bizantin.

0.5 p. (2 x 0.25 p.)

- c. Precizează alte două fapte istorice, unul în domeniul politic, iar altul în plan religios, desfășurate în cadrul Imperiului Bizantin, în afara celor la care se referă sursa dată.

1 p.

- d. Formulează o opinie referitoare la influențele bizantine asupra culturii europene și susține-o cu un argument istoric.

1 p.

IV. Redactează un eseu de aproximativ o pagină în care să prezinți evoluția politică a Europei între secolele al V-lea – al XIV-lea, având în vedere: context, trei acțiuni desfășurate, două personalități politice implicate în procesul de centralizare politică, două consecințe ale expansiunii otomane în Europa.

1p (4x0,25p)

1 punct din oficiu
Total: 10 puncte

TERMENI ISTORICI

aristocrație sacerdotală = elită religioasă cu autoritate spirituală.

„califii bine călăuziți” = primii patru conducători ai comunității musulmane după moartea profetului Mahomed (632–661), considerați modele de guvernare în tradiția sunnită.

Canva = aplicație online care poate fi folosită rapid pentru realizarea de proiecte vizuale atractive, fără a deține cunoștințe avansate de design.

Carbon-14 = izotop radioactiv al carbonului, folosit pentru datarea materialelor organice vechi.

Cei șapte regi legendari ai Romei = Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius cel Bătrân, Servius Tullius, Tarquinius cel Tânăr; primii patru sunt de origine romană și sabină, iar ultimii trei sunt etrusci.

civitas = corespondentul pentru termenul *polis*; oraș-stat (alcătuit dintr-un nucleu urban și teritoriul agrar aferent) și/sau cetățenie (totalitatea drepturilor și obligațiilor unui cetățean-locuitor al Romei: dreptul de căsătorie, dreptul la proprietate garantată și protejate de legile romane, dreptul electoral).

concept = idee generală care reunește trăsături esențiale ale unor lucruri sau fenomene.

context istoric = totalitatea condițiilor politice, economice, sociale și culturale în care are loc un eveniment istoric. Analizarea contextului istoric permite înțelegerea corectă a cauzelor și a semnificației faptelor din trecut, fără a le judeca din perspectiva prezentului.

democrație (*demos* – popor, *kratos* – putere) = conducerea prin puterea poporului. Democrația greacă antică era directă.

electrum = aliaj natural format din aur și argint, conținând adesea și mici urme de cupru sau alte metale.

elenism = proces de sinteză a civilizațiilor grecești și orientală, introdus în secolul al XIX-lea de istoricul german J. G. Droysen.

elită = grup restrâns de persoane cu putere, influență și privilegii (politice, economice sau religioase) într-o societate.

falanga macedoneană = formațiune compactă de luptă, alcătuită din 16 rânduri de hopliți dotați cu o lance foarte lungă, de peste 4 m, numită *sarissa*, și cu sabie la brâu. În poziție de atac primele rânduri îndreptau înspre inamic aceste sarisse, provocându-i pagube și păstrând neatinsă liniile de luptă macedonene.

glaciațiune = perioadă de răcire globală, cu extinderea ghețarilor.

gladiator = luptător antrenat să performeze în arenă cu diverse arme, spre încântarea spectatorilor; proveneau din rândul prizonierilor de război.

hagiografie = gen literar religios care prezintă viața, virtuțile și miracolele sfinților.

hoplit = infanterist greu înarmat, echipat cu un scut rotund (denumit *hoplon*), purtat în mână stângă, și o lance.

ideologie (în politică) = totalitatea ideilor puse în slujba actelor de dobândire și menținere a puterii.

impozit = obligație de plată în produse, bani sau muncă, pe care populația o datora statului sau conducătorului.

Indexul cărților interzise = listă de cărți pe care creștinii nu aveau voie să le citească.

indulgențe = iertări parțiale sau totale ale pedepselor temporare pentru păcate, acordate de Biserica Catolică în anumite condiții

Lamassu = spirit protector mesopotamian reprezentat ca o ființă cu cap de om, corp de taur și aripi de pasăre; statuile erau plasate la intrarea palatelor, pentru protecție.

Legea celor 12 Table = primul cod scris al legilor romane, redactat pe tăblițe de bronz și afișat în for (legi și proceduri privitoare la proprietate, familie, relații patronal-clientelare, realități religioase).

LIDAR = scanare cu laser pentru realizarea hărților detaliate și identificarea structurilor ascunse.

mercantilistă (politică) = favorizarea exporturilor de produse de lux ale manufacturilor regale.

mercenar = soldat angajat și plătit pentru serviciile lui militare.

minnesăngeri = poeți și cântăreți ai iubirii curtenesti din spațiul german medieval (secolele XII–XIV); trubaduri germani.

monumente megalitice = construcții din blocuri mari de piatră cu rol religios sau funerar.

oligarhie (*oligos* – puțin, *arche* – putere) = conducerea de către un grup restrâns de oameni sau familii.

ostracism = votul poporului atenian privind exilarea temporară (10 ani) a unei persoane care amenința stabilitatea politică; termenul provine de la cuvântul *ostracon*, reprezentând fragmentul ceramic pe care se scria numele celui ostracizat.

ostracon = ciob inscripționat folosit în Antichitate de greci și egipteni pentru notițe sau vot.

Padlet = o platformă educațională online care permite utilizatorilor să creeze și să partajeze panouri virtuale interactive pe care pot fi adăugate texte, imagini, videoclipuri, linkuri, documente și alte resurse digitale.

palestre = școli și locuri de antrenament pentru lupte și exerciții fizice în Grecia antică.

peltast = infanterist ușor înarmat, cu scut în formă de semilună (*pelta*) și cu sulii. Folosit inițial doar de către sciți și traci, acest tip de scut pătrunde în armata macedoneană și elenistică odată cu contingentele de soldați traci utilizați ca mercenari, apoi ca trupe regulate.

periodizare = împărțirea trecutului în perioade distincte, delimitate și denumite, cu scopul de a facilita studiul și analiza istoriei; convenție folosită de istorici pentru a organiza și înțelege mai ușor evoluția societății umane, în funcție de schimbări politice, economice sau culturale importante.

polis (pl. *poleis*) = ansamblul format dintr-un nucleu urban și teritoriul rural din jurul acestuia, dar și comunitatea tuturor oamenilor cu drept de cetățenie care conviețuiesc într-o cetate.

relief = reprezentare sculptată în care formele ies în afară sau sunt adâncite în suprafața unui material (piatră, lemn, metal), fără a fi desprinse complet de acesta.

Regatul macedonean = condus de dinastia Antigonizilor, controla Macedonia, Grecia și, efemer, o parte din Asia Mică.

Regatul ptolemaic = regat elenistic al Egiptului condus de dinastia Ptolemeilor.

Regatul seleucid = condus de dinastia Seleucidă, se întindea, inițial, de la Mediterana la Indus; treptat, controlul regilor seleucizi se diminuează spațial.

retrograd = ostil progresului; conservator în sens negativ.

tiran = lider politic care ajunge la putere în momente de criză internă, instaurând un regim de conducere personală. În epoca arhaică, regimurile tiranice au stimulat prosperitatea cetăților și au introdus măsuri în favoarea poporului.

triemă = corabie care se deplasează folosind trei rânduri de vâslași (care trag la rame) și pânze.

triumvir = membru al unui triumvirat, adică al unei conduceri exercitate de trei persoane.

urbanizare = procesul de apariție și dezvoltare a orașelor și de creștere a populației urbane.

FLORICA BOHÎLȚEA MIHUȚ
ECATERINA LUNG
ADINA-MELANIA NĂSTASIE
ELENA ISABELA POPA

ISTORIE.

ISTORIE UNIVERSALĂ

Trunchi comun (TC), filiera teoretică, profilul real,
toate specializările; filiera tehnologică, toate profilurile,
toate calificările profesionale; filiera vocațională, toate
profilurile, toate specializările – clasa a IX-a

RECOMANDAT DE:

Historia

CATEGORIA A
ISTORIE ȘI STUDII
CULTURALE
EVALUARE CNCS
2020-2024

